

T.C.
Atılım Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı

**BOSNA-HERSEK’TE DEVLET İNŞA SÜRECİ: 1996-2013
DAYTON ANTLAŞMASI SONRASINDA BOSNA-HERSEK**

Tunç PULAT

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

T.C.
Atılım Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı

**BOSNA-HERSEK’TE DEVLET İNŞA SÜRECİ: 1996-2013
DAYTON ANTLAŞMASI SONRASINDA BOSNA-HERSEK**

Tunç PULAT

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

[Tunç PULAT] tarafından hazırlanan “[Bosna-Hersek’te Devlet İnşa Süreci: 1996-2013 Dayton Antlaşması Sonrasında Bosna-Hersek]” başlıklı bu çalışma, [7 Ocak 2015] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Yüksek Lisans Tezi] olarak oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

[İmza]

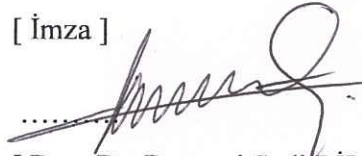
[Prof. Dr. Hasan ÜNAL] (Başkan / Danışman)

[İmza]

[Doç. Dr. Hasan Ali KARASAR]

[İmza]

[Doç. Dr. Bestami Sadi BILGIÇ]

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin sadece Atılım Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ...1... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

13.01.2015

[Tunç PULAT]

ÖZET

[PULAT, Tunç]. [Bosna-Hersek'te Devlet İnşa Süreci: 1996-2013 Dayton Antlaşması Sonrasında Bosna-Hersek], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2015].

Bu tez çalışmasının amacı, Dayton Antlaşması sonrasında Bosna-Hersek'te devlet inşa sürecinin nasıl gerçekleştiğini ortaya koyup analiz etmektir. Bu süreç gerçekleşirken Bosna-Hersek'in yaşadığı sorunlar ve karşılaştığı zorluklar incelenmiştir. Dayton Antlaşması öncesi dönem için, Bosna Savaşı incelenmiştir. Bu bağlamda Bosna-Hersek'i savaşa götüren sürecin nasıl gerçekleştiği ortaya konulmuştur.

Bosna-Hersek, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan II. Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyetten birisi idi. Bu dönemde Josip Broz Tito'nun liderliğinde Bosna-Hersek büyük imtiyazlara sahip olmuştur. Fakat 1980 yılında Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya Devleti'nde kırılmalar meydana gelmiştir. 1990'lı yılların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Komünizmin çökmesi ve milliyetçilik akımının ortaya çıkmasıyla Yugoslavya bölünmüştür.

Bölünen Yugoslavya'dan çıkan yeni devletler birbirleriyle çatışmalara girmiştir. Çatışmalardan en çok etkilenen devlet, üç etnik gruptan oluşan Bosna-Hersek olmuştur. Bu çatışmalar savaşa dönüşerek, Bosna Savaşı'nı ortaya çıkarmıştır. Üç etnik grubun kanlı savaşı üç buçuk yıl sürmüş ve uluslararası toplumun müdahalesi sonucu savaşı bitiren Dayton Antlaşması imzalanmıştır.

Dayton Antlaşması, Bosna-Hersek'i etnik olarak bölgelere bölmüştür. Ülke, Sırp Cumhuriyeti (RS) ve Bosna-Hersek Federasyonu (FBİH) olarak iki entiteye ve ayrıca Brčko adıyla bir de özerk bölgeye ayrılmıştır. Federasyon da kendi içinde halkın etnik yapısına göre on kantona bölünmüştür. İlaveten uluslararası toplumun Bosna-Hersek'te himayesi olarak bulunan Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) mevcuttur. Bu makam, antlaşmanın sivil yönlerini uygulamak için kurulmuştur. Fakat bütün sivil kurumların başı ve son söyleme yetkisi olduğu için, Bosna-Hersek demokrasisi üzerinde bir gölge gibi durmaktadır.

Bosna-Hersek'te Dayton Antlaşmasıyla kurulan karmaşık idari ve siyasi yapı, ülkede etnik bölünmüşlüğü keskinleştirmiştir. Bu etnik bölünmüşlük, parlamentoya da yansımış ve ülke sık sık siyasi krizlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bosna-Hersek'in

uluslararası toplumla bütünleşme hedefleri (AB ve NATO süreci), gerçekleştirilemeyen reformlar yüzünden tehlikededir. Bosna-Hersek'te yapılması gereken, ülke içi bütün etnik grupların ortak anlaşmasıyla Dayton Antlaşması'nın baştan sona yenilenmesi gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yugoslavya, Bosna-Hersek, Bosna Savaşı, Dayton Antlaşması, Etnik kimlik, Devlet inşa süreci, Sırbistan, Hırvatistan.

ABSTRACT

[PULAT, Tunç]. [“State-Building Process in Bosnia and Herzegovina: 1996-2013 Bosnia and Herzegovina after the Dayton Agreement”], [Master’s Thesis], Ankara, [2015].

This thesis is aimed to explain and analyze state-building process in Bosnia and Herzegovina after the Dayton Agreement. Problems and difficulties faced by Bosnia and Herzegovina during this process and the period before the Dayton Agreement, as well as Bosnian war are analyzed. In this context, the circumstances took Bosnia and Herzegovina into war is exposed.

Bosnia and Herzegovina was one of the six republics of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia that was founded in the aftermath of World War II. During this period, under the leadership of Josip Broz Tito, Bosnia and Herzegovina had great privileges. After the death of Tito, however, Yugoslav state began to crumble. In the early 1990s, the cold war ended, Communism collapsed and ideology of nationalism caused the breakup of Yugoslavia.

Newly founded states after the breakup of Yugoslavia engaged in combat. Bosnia and Herzegovina, consist of three ethnic groups, was most effected by the war. These combats turned into war and Bosnian war started. Until the Dayton agreement was signed, the bloody war had continued for three years and international community’s intervention brought the war to an end.

The Dayton Agreement caused division of Bosnia and Herzegovina ethnically. The State of Bosnia Herzegovina was set as of the Federation of Bosnia-Herzegovina and of the Republika Srpska as two entities, Brčko as an autonomous district. The Federation was divided into ten cantons according to the people’s ethnic origin. There is also the Office of the High Representative (OHR) in Bosnia and Herzegovina to oversee the civilian implementation of the agreement. Since this Office is the head of civilian institutions, it is a shadow over the Bosnia and Herzegovina’s democracy process.

The administrative and political structure of Bosnia and Herzegovina that established after the Dayton agreement has sharpened ethnic dividedness. This ethnic dividedness has been reflected in parliament and the country faces with political crisis frequently. Bosnia and Herzegovina's integration goals with international community (EU and NATO process) are in danger because of incomplete reforms. With the consensus of all ethnic groups in the country, the Dayton Agreement has to be renewed.

Key Words: Yugoslavia, Bosnia and Herzegovina, Bosnian war, Dayton Agreement, Ethnic identity, State-building process, Serbia, Croatia.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BOSNA'DA SAVAŞ VE BARIŞ

1.1. SAVAŞA GİDEN SÜREÇ.....	4
1.1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Yugoslavya Devleti'nin Kurulması.....	4
1.1.2. Yugoslavya'nın Dağılma Sebepleri.....	9
1.2. BOSNA SAVAŞI (1992-1995).....	14
1.3. BARIŞ SÜRECİ (1993-1995).....	28
1.3.1. Vance-Owen Planı.....	28
1.3.2. Güvenli Bölgeler Planı.....	30
1.3.3. Owen-Stoltenberg Planı (Üç Bölge Planı).....	31
1.3.4. Boşnak-Hırvat Federasyon Anlaşması (Washington Anlaşması).....	32
1.3.5. Temas Grubu Planı.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

DAYTON BARIŞ ANTLAŞMALARI VE DEVLET İNŞA SÜRECİ

2.1. DAYTON BARIŞ ANTLAŞMASI (1995).....	36
2.1.1. Dayton Antlaşması'na Göre Bosna-Hersek'in Siyasi ve İdari Yapısı.....	39
2.1.1.1. Cumhurbaşkanlığı Konseyi ve Bakanlar Kurulu.....	40
2.1.1.2. Parlamento.....	40
2.1.1.3. Anayasa Mahkemesi.....	41
2.1.1.4. Bosna-Hersek Federasyonu.....	42

2.1.1.4.1. Kantonlar.....	42
2.1.1.5. Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti.....	43
2.1.2. Brčko Özerk Bölgesi'nin Statüsü.....	44
2.1.3. Uluslararası Toplumun Kurumları.....	46
2.1.3.1. Barış Uygulama Konseyi (PIC).....	46
2.1.3.2. Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR).....	47
2.1.3.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT).....	48
2.2. DAYTON ANTLAŞMASI'NIN OLUŞTURDUĞU SORUNLAR.....	49
2.2.1. Bütünleşmeye Mâni.....	52
2.2.2. Aşırı Bürokrasi.....	55
2.3. ULUSLARARASI TOPLULUK DEVLET İNŞA SÜRECİNDE NE YAPIYOR?.....	58
2.3.1. Dayton Antlaşması Sonrası Güvenlik Reformları ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Uluslararası Toplumun Rolü.....	58
2.3.2. Uluslararası Toplumun Anayasa Reform Çabaları.....	61
2.3.2.1. Nisan Paketi.....	61
2.3.2.2. Butmir Süreci.....	63
2.4. BOSNA'DA DEVLETLEŞME SÜRECİNE ETKİDE DİĞER FARK: SİRBİSTAN-HİRVATİSTAN.....	66
2.4.1. Sırbistan'ın Rolü.....	68
2.4.1.1. Belgrad-Pale-Banja Luka Çatışması.....	72
2.4.2. Hırvatistan'ın Rolü.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK'İN GELECEĞİ ÜZERİNE: SORUNLAR VE SENARYOLAR

3.1. BOSNA-HERSEK'İN AB VE NATO ÜYELİĞİ YOLU.....	77
3.1.1. Bosna-Hersek'in AB Yokuşu.....	77
3.1.2. Bosna-Hersek'in NATO Üyelik Süreci.....	85
3.1.2.1. Barış için Ortaklık Programı (BİO).....	86
3.1.2.2. Üyelik Eylem Planı (MAP).....	88

3.2. BOSNA-HERSEK'İN GELECEĞİ VE YENİ BİR SAVAŞ İHTİMALİ.....	89
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA.....	98

GCCRIS

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKPM	: Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi
AT	: Avrupa Topluluğu
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BİLGESAM	: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DPA	: Dayton Barış Antlaşması
DPF	: Dış Politika Forumu
ed.	: Editör
EUFOR	: Avrupa Birliği Gücü
EUISS	: European Union Institute for Security Study
FBİH	: Bosna-Hersek Federasyonu
HDZ	: Hırvat Demokratik Birliği
ICG	: International Crisis Group
ICTY	: Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi
IFOR	: Uygulama Gücü

IPA	: Mali Yardım Aracı
IPTF	: Uluslararası Polis Gücü
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
JNA	: Yugoslav Ulusal Ordusu
KFOR	: Kosova Gücü
MAP	: Üyelik Eylem Planı
MBO	: Bosnalı Müslümanlar Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü
OHR	: Yüksek Temsilcilik Ofisi
PIC	: Barış Uygulama Konseyi
RS	: Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti
s.	: Sayfa
SAA	: İstikrar ve Ortaklık Anlaşması
SBİH	: Bosna-Hersek Partisi
SDA	: Demokratik Eylem Partisi
SDS	: Sırp Demokratik Partisi
SETA	: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SETİMES	: Southeast European Times
SFOR	: İstikrar Gücü
SNSD	: Bağımsız Sosyal Demokratlar Birliği
SPS	: Sırp Sosyalist Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TASAM	: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

TUİÇ	: Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları
UHP	: Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNPROFOR	: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü
USAK	: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
USI	: ABD Barış Enstitüsü
YFC	: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti

GCPRIS

GİRİŞ

Balkanlar, Avrupa kıtasının güneydoğusunda, Anadolu'nun batısı ve kuzeybatısında, İtalya Yarımadası'nın doğusunda yer alan bir bölgedir. Ayrıca Balkanlar Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarının Doğu Akdeniz'de kesiştiği bir bölgede bulunmasından dolayı jeostratejik bir öneme sahiptir. Bu bölge tarih boyunca İslam, Hıristiyan ve Yahudi dinine mensup toplumların birlikte yaşadığı ve farklı kültürleri içinde barındırmış bir coğrafyadır. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışında ilk kıvılcımın ateşlendiği bölge olmasıyla Balkanlar, geçmişte olduğu kadar günümüzde ve gelecekte de önemini sürdürecektir özellikleri barındırmaktadır.¹

Bosna-Hersek ise Balkanlar'ın tam ortasında Güney Slavlara mensup olan Sırp, Boşnak ve Hırvat halklarından oluşan bir devlettir. Bosna-Hersek etnik ve dini olarak farklı toplulukları içinde barındıran bir devlettir. Boşnaklar, Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürmeye başladığı yıllardan beri Müslümanlığı benimsemiştir. Sırlar Ortodoks, Hırvatlar ise Katolik'tirler. Birbirlerinden farklı dinleri benimsemiş olmalarına rağmen, bu üç topluluk da Slav ırkının temsilcileridir ve aynı dili konuşmaktadırlar.

Slav ırkına mensup olan bu toplulukların dinsel ayrışması, Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra başlamıştır. Hırvatlar Vatikan'daki Papalığa bağlı kalmışlar; Sırlar ise Bizans İmparatorluğu'nun etkisiyle Konstantinopolis Patrikliği'ne bağlanarak, Hıristiyanlığın bir diğer mezhebi olan Ortodoksluğu tercih etmişlerdir. Daha açık bir ifadeyle Slavların batıda olanları Katolikliği, doğuda olanları Ortodoksluğu benimsemiştir.²

Bosna-Hersek, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni kurulmuş olan Yugoslavya'nın siyasi hâkimiyeti altına girmiştir. Fakat bu hâkimiyet ortamında Sırlar, Boşnaklar ve Hırvatlar üzerinde yoğun bir siyasal baskı kurarak, Bosna-Hersek'te gergin bir ortam oluşmasına neden olmuşlardır. Esasen Sırların yarattığı bu gergin ortamın nedenleri geçmişten gelmektedir. Sırların "Büyük Sırbistan" emellerini gerçekleştirmelerini engelleyen Türklere ayrı bir öfkeleri vardır. Sırlar, Boşnakları

¹ Pınar YÜRÜR, "Uluslararası Toplumun Bosna-Hersek'i Yeniden Yapılandırma Süreci ve Modeli", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2007, s.1.

² Saida KONDO, "Bosna-Hersek Coğrafyası", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2003, s.75.

Türklerin devamı olarak gördüğü için kendilerine hedef seçerken, mezhepsel olarak ayrı düşükleri Hırvatları da hedef seçmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'nın başına Hırvat-Sloven kökenli asker ve devlet adamı olan Josip Broz Tito geçmiştir. Bu dönemde, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'ni oluşturan kurucu cumhuriyetler arasında Bosna-Hersek de bulunmaktadır. Tito döneminde milliyetçilik düşüncelerine şiddetle karşı çıkmış ve hatta milliyetçi söylemlere hapis cezası yaptırımını uygulanmıştır. Tito 1980 yılına kadar (Tito'nun öldüğü tarih) Yugoslavya'yı bir tek bütün halinde tutabilmiştir. Fakat bu tarihten sonra Yugoslavya'da kırılmalar başlamış ve zamanla ortaya çıkan dini ve kültürel farklılaşma, bu devletin sonunu getirecek olan "etnik milliyetçilik" akımlarına dönüşmüştür.

1990'lı yılların başında Soğuk Savaş'ın sona erip, sosyalist yönetim modelinin çökmesi sonucu Yugoslavya dağılmıştır. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra günümüze gelinen süreçte, bu devletin parçalanmasıyla ortaya çıkan yeni devletlerin sayısı günümüzde yediyi bulmuştur. Ortaya çıkan bu devletlerden birisi Bosna-Hersek'tir.

1992-1995 yılları arasında Bosna-Hersek'te, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın gördüğü en kanlı savaş yaşanmıştır. Bu, tarihe "Bosna Savaşı" adıyla girecektir. Savaş başlangıcında bölgeye müdahale etmek istemeyen uluslararası toplum, savaşın Balkanların tamamına sıçraması korkusuyla müdahale etmek zorunda kalmıştır. Uluslararası camianın baskıları sonucu, 1995 yılının Aralık ayında, savaşı bitiren "Dayton Barış Antlaşması" imzalanmıştır.

Bosna'da savaş sona ermiştir. Fakat uluslararası toplumun Bosna-Hersek üzerindeki himaye yönetimi günümüze gelindiğinde hala açık bir şekilde gözükmektedir. Dayton Antlaşması sonrası Bosna-Hersek, yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu süreçte uluslararası toplum, Bosna-Hersek'te aktif rol oynamaktadır. Uluslararası toplum, oynadığı bu rolün sınırlarını aşmasıyla kendi içinde de ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.

“Bosna-Hersek’te devlet inşaa süreci: 1996-2013 Dayton Antlaşması sonrasında Bosna-Hersek” başlıklı tez çalışması üç bölümünden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Bosna-Hersek’te savaşa giden süreç ele alınmıştır. Bu savaşa giden süreci anlamak için ilk önce Bosna-Hersek’in tarihsel süreç içerisinde varlığı irdelenmiştir. Bosna-Hersek’in bu varlığını anlamamız için de kendi varlığını sürdürdüğü Yugoslavya Devleti’nin konumu ve yapısı incelenmiştir. Birinci bölümün devamında Bosna Savaşı’na değinilmiştir. Bu bağlamda Bosna Savaşı süresince ortaya çıkan barış süreçleri irdelenmiştir.

Çalışmanın asıl odak noktasını oluşturan ikinci bölümde ise, Dayton Barış Antlaşması ve bu antlaşma çerçevesinde Bosna-Hersek Devleti’nin siyasi ve idari yapısı incelenmiştir. Bu bağlamda Bosna-Hersek Devleti kendine özgü nitelikler taşımaktadır. Devlet, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olarak ikiye bölünmüştür. Federasyon kendi içinde on kantona ayrılmış ve her birinin ayrı başkanı bulunmaktadır. Ayrıca Bosna-Hersek’te bu iki entiteden ayrı olarak, Brčko özerk bölgesi vardır. Bu bölümde savaşı bitiren antlaşmanın aksaklıkları ve ortaya çıkardığı sorunlar da ortaya konulmuştur. Bu bölümün devamında ise, uluslararası toplumun Bosna-Hersek’te oluşturduğu kurumlar ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve uluslararası toplumun devlet inşaa sürecinde ne yaptığı irdelenmiştir. Bosna-Hersek’te devlet inşaa sürecine etkide büyük paya sahip diğerk bir taraf olarak, komşu devletler Sırbistan ve Hırvatistan da incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Bosna-Hersek’in uluslararası topluma entegre olma çabalarına değinilmiştir. Bu bağlamda Bosna-Hersek ile Avrupa Birliğı ve Bosna-Hersek ile NATO ilişkileri yakından ele alınmıştır. AB ve NATO’nun Bosna-Hersek’te devlet inşaa süreci çerçevesinde; demokratikleşme, istikrar ve barış süreçlerine katkıları incelenmiştir. Buna ilaveten son bölümde Bosna-Hersek’in geleceğine ilişkin senaryolar ve yeni bir savaş ihtimali konuları değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BOSNA'DA SAVAŞ VE BARİŞ

1.1. SAVAŞA GİDEN SÜREÇ

1.1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Yugoslavya Devleti'nin Kurulması

1878 yılında Bosna-Hersek, Osmanlı-Rus Savaşı³ sonrası yapılan Berlin Antlaşması ile Avusturya-Macaristan (Habsburg) İmparatorluğu yönetimine bırakılmıştır.⁴ 1908 yılında ise Avusturya-Macaristan işgal altında bulundurduğu Bosna-Hersek'i ilhak etmiştir.⁵

Avrupa diplomasi tarihçiliğinde “Bosna Krizi” denilince akla, 1908 yılı Ekim ayı başlarında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek eyaletlerini ilhak etmesiyle başlayan ve Birinci Dünya Savaşı'nın adeta bir provası şeklinde gelişen uluslararası siyasi buhran akla gelirdi.⁶ Bugün ise 20. yüzyılın en büyük katliamlarından biri olarak görülen “Bosna Savaşı” akla gelmektedir.

Balkanların tarihine bakıldığında, birçok etnik ve dini unsurun çatışmaları ile bölgenin şekillendiğini görülmektedir. Önce Latin dünyası ile Grek dünyası arasında, daha sonra Roma kültürünün içinde Ortodoksluk ile Katoliklik arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Bölge tarihi boyunca en uzun barış ortamını (yaklaşık beş yüz yıl) Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında yaşamıştır. Bu imparatorlukla gelen Müslümanlık da, Balkanlar'daki çok renkliliği şekillendirmiştir.⁷ Batı Avrupa uluslarının çoğu, varlıklarını sürdürdükleri ulus-devletlerde ulusal kimlikleriyle güven

³ Osmanlı tarihinde 93 Harbi olarak da bilinen bu savaş, Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiği için bu isimle de adlandırılmıştır.

⁴ T.C. Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Bosna Hersek Ülke Raporu Temmuz 2013**, Saraybosna, s.7, (Erişim):

<http://www.counsellors.gov.tr/upload/BH/Bosna%20Hersek%20C3%9C%20Raporu%20Temmuz%202013.pdf>, 15 Haziran 2013.

⁵ Naim Yüksel, “Contribution of EU to Bosnian Peace After Dayton Agreement”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2010, s.27.

⁶ Hasan Ünal, “Balkan Diplomasinden Bir Kesit: Bulgaristan'ın Bağımsızlık İlanı ve Osmanlı Dış Politikası, 1908-1909”, **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, der. Kemâli Saybaşılı-Gencer Özcan, İstanbul, Bağlam Yayınevi, 1997, ss.54-55.

⁷ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl**, çev. Zehra Savan, Hatice Uğur, Cilt:2, İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s.1.

içinde yaşarlarken, Balkan halkları sık sık güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Balkan ulusları, tarihin çeşitli dönemlerinde birbirlerinin kimliklerine ve kültürlerine karşı tehdit unsuru olmuşlardır.⁸ Bu bağlamda Balkanların bu karışık dokusu sebebiyle bölgede sık sık çatışmalar ve savaşlar yaşanmıştır.

1914-1918 yılları arasındaki Birinci Dünya Savaşı, Orta Avrupa ve Balkanlarda egemen olan Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının çöküşüne yol açmıştır. O dönemde bağımsız olan Sırbistan Krallığı'nın siyasal ve askeri itibarı Güney Slavların⁹ tek bir devlet altında bir araya getirilmesi fikrini güçlendirmiştir.¹⁰ Nitekim 1918 yılının Ekim ayında, Hırvatistan'ın merkezi Zagreb'de Slovenler, Hırvatlar ve Sırlar "Ulusal Konseyi" kurmuşlardır. Daha sonra bu teşkilat, demokratik bir temelde Güney Slavlarından meydana gelen bir devletin kurulmasını desteklediklerini ilan etmiştir.¹¹ 1921 yılında kabul edilen anayasa ile de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı¹², bir diğer adıyla da Yugoslavya kurulmuş ve başına Sırbistan Kralı Alexander Karayorgieviç¹³ getirilmiştir.¹⁴ Kurulan bu yeni krallığın toprakları Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan-Slovenya, Dalmaçya ve Bosna-Hersek'ten meydana gelmekteydi.¹⁵ Bu dönemde Bosna-Hersek topraklarının tümü Hırvatistan içinde kabul edilmiştir.¹⁶

Yeni kurulan Yugoslav devleti, savaştan önceki Sırbistan'a çok benzer bir yapıda örgütlenmişti. Hükümet Belgrad'da toplanacak ve dolayısıyla büyük ölçüde Sırp siyasi liderlerinin elinde olacaktı. 1922 yılının Nisan ayında çıkarılan ülke idaresi ile ilgili kanun bu görüşü desteklemiştir. Bu kanuna göre ülke, kral tarafından atanan valilerin yönetimi altında üç eyalete ayrılmıştı. Bu çerçevede, Hırvatistan ve Slavonya dört; Dalmaçya iki eyalete bölünmüştür. Böylece Sırp merkezîyetçiliği galip gelmişti.

⁸ Christopher Cviic, **Remaking the Balkans**, London, Royal Institute of International Affairs, 1995, s.7.

⁹ Slavlar; Batı Slavlar, Doğu Slavlar ve Güney Slavlar olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Güney Slavlar şu milletlerden oluşmaktadır: Sırlar, Hırvatlar, Boşnaklar, Slovenler, Karadağlılar, Makedonlar ve Bulgarlar.

¹⁰ Catherine Samary, **Parçalanmış Yugoslavya ve Bosna'da Etnik Savaş**, çev. Bülent Tanatar, İstanbul, Yazın Yayıncılık, 1995, s.39.

¹¹ Jelavich, **a.g.e.**, s.156.

¹² Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra, 1 Aralık 1918 tarihinde, kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı aynı zamanda I. Yugoslavya olarak da adlandırılmaktadır.

¹³ Birleştirici Alexander olarak da tanınan Kral, önce bağımsız Sırbistan Krallığı'nın naipliğini yapmış ve sonra 1921-1934 yılları arasında I.Yugoslavya Kralı olarak ülkeyi yönetmiştir.

¹⁴ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980**, 2. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984, s.182.

¹⁵ Yürür, **a.g.m.**, s.48.

¹⁶ Zekeriya Yıldız, **Bosna Hersek: Geçmişten Günümüze**, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1993, s.111.

Yugoslav nüfusunun büyük bir kısmı bu düzenlemeye karşı çıkmasına rağmen hiçbir şey yapılmadı. Çünkü Sırp liderliği, anayasaya ilişkin her türlü eleştiriyi “vatana ihanet” olarak kabul ediyordu. Bu yüzden yasal muhalefet imkânsızdı.¹⁷

1928 yılında ise Yugoslav siyasetindeki ortam, olağandışı ölçüde sertleşmiştir. Sosyal Politika Bakanı’na kötü sözler söylediği için, Hırvat lider Stjepan Radiç’in dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bu olaydan sonra mecliste, konuşmasının kesilmesine sinirlenen Karadağlı bir milletvekili, tabancasını çıkararak aralarında Radiç’in de bulunduğu birkaç milletvekilini vurmuştur.¹⁸ Bu olaylar doğrultusunda, Kral Alexander, 6 Ocak 1929 tarihinde parlamentoyu ve 1921 Anayasası¹⁹’nu feshederek yönetime el koymuş ve diktatörlüğünü ilan etmiştir.²⁰ İlk simgesel değişiklik, devletin artık “Yugoslavya” ismini taşıyacağına ilişkin açıklama olmuştur. Bu terim, “Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı” adından daha üniter bir terimdi.²¹ Ancak I. Yugoslavya kısa sürede her türlü federalist projeye karşı çıkan merkezîyetçi ve diktatoryal bir Sırp monarşisinin egemenliğine geçmişti.²² 1934 yılında Kral Alexander’ın bir suikasta kurban gitmesinden sonra, kraliyetin istibdat düzeninde önemli bir gevşeme olmuştur.²³

Sonuç olarak, Birinci Dünya Savaşı’nda sonra ulusal sorunların şiddetli yaşandığı yerlerden biri Yugoslavya’dır. Bu durum şaşırtıcı değildir çünkü Yugoslavya, bünyesinde en fazla sayıda azınlığı barındıran ülkelerden biridir. Yugoslavya’nın iç işlerinde, çözüme kavuşmayan bu ulusal meseleler ileriki dönemlerde büyük çatışmalara yol açacaktır.²⁴

İkinci Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya; Alman, İtalyan, Macar ve Bulgar orduları tarafından işgal edilmiştir.²⁵ 6 Nisan 1941’de Belgrad’ı bombalayarak

¹⁷ Jelavich, **a.g.e.**, ss.160-161.

¹⁸ Noel Malcolm, **Bosna’nın Kısa Tarihi**, çev. Aşkın Karadağlı, İstanbul, Om Yayınevi, 1999, ss.270-271.

¹⁹ 28 Haziran 1921 yılında ilan edilmiş olan bu anayasa “Vidovdan” Anayasası olarak adlandırılır. Adını St.Vitus (Vidovdan)’den alan bu anayasa, her yıl 28 Haziran’da Sırlar tarafından milli bayram olarak kutlanmaktadır.

²⁰ Yürür, **a.g.m.**, s.49.

²¹ Malcolm, **a.g.e.**, s.271.

²² Samary, **a.g.e.**, s.40.

²³ Malcolm, **a.g.e.**, s.273.

²⁴ Jelavich, **a.g.e.**, s.144.

²⁵ Hüseyin Bağcı, “Bosna Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt:16, No:27, 1994, s.257.

Yugoslavya'ya giren Almanya, kendi kontrolü altında bir Hırvat-Sloven Devleti kurmuştur. Bu olay karşısında, kral ve hükûmet mensupları toplu halde ülkeyi terk ederek sürgünde bir hükûmet kurmuşlar ve ülkeyi dışarıdan yönetmeye çalışmışlardır. Savaşın sonlarına doğru, 1944'te Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) askerlerinin Belgrad'a girmesiyle Alman boyunduruğundan kurtulan Yugoslavya'da komünist rejimin yerleşmesi kolaylaşmıştır.²⁶ Savaş sırasında Nazi Almanya'sının işgaline karşı mücadele eden Josip Broz (Tito²⁷), Yugoslavya'yı Almanlardan kurtaran kişi olarak büyük bir saygınlık ve ün kazanmıştı. Nitekim Yugoslavya'da 1945 Kasımında yapılan seçimleri Tito önderliğinde Halk Cephesi kazanmıştı.²⁸ Sovyet modeline uygun yeni bir anayasa hazırlanmış ve altı devletten²⁹ oluşan Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti kurulmuştur.³⁰ 1963 yılında ise adı Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir.³¹

Tito ile SSCB'nin lideri Josef Stalin arasındaki anlaşmazlık çok büyüktü. Bu anlaşmazlık o kadar büyüktü ki 1948 yılında SSCB Yugoslavya'yı Kominform'dan ihraç etmişti. Bu olaydan sonra Yugoslavya Sovyet Bloğu'ndan koparak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne yaklaşmıştır. Nitekim bu dönemde, ABD Yugoslavya'ya ekonomik ve askeri yardım yapmıştır. Tito

²⁶ Mehmet Suat İlhan, **Bosna Hersek Vahşeti ve Dünya Kamuoyu**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2010, s.21.

²⁷ 1892 yılında Hırvatistan'ın Kumrovec köyünde Sloven bir anne ve Hırvat bir babanın oğlu olarak doğan Tito, gerçek adıyla Josip Broz, Birinci Dünya Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ordusunda görev yaptı. Savaştan sonra Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na döndü. Yasadışı Komünist Partisi'nin örgütlenmesine yardım suçundan yakalanarak hapse atıldı. 1928'den 1934 yılına kadar cezaevinde kaldı ve burada "Tito" takma adını aldı. Mart 1945'te devlet başkanı seçildi ve 35 yıl boyunca Sosyalist Yugoslavya Federasyonu Başkanlığını yürüttü. Tito, 4 Mayıs 1980 tarihinde Slovenya'nın başkenti Ljubljana'da hayatını kaybetmiştir. Ahmet Gezer, Nihal Beyadın, "Tito, Türkleri Esir Düşünce Tanıdı", **Aksiyon Dergisi**, Sayı:581, 23 Ocak 2006, (Çevrimiçi): <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-12802-34-tito-turkleri-esir-dusunce-tanidi.html>, 25 Haziran 2013.

²⁸ İlhan, **a.g.e.**, s.22.

²⁹ Tito dönemi yeni anayasasında belirtilen altı kurucu devlet şunlardır: Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ. Ayrıca Sırbistan'a bağlı 2 özerk bölge bulunmaktadır: Kosova, Vojvodina.

³⁰ İlhan, **a.g.e.**, s.22.

³¹ Mehmet Dalar, "Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Geleceği", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, No:16, 2008, s.95.

Yugoslavya'sı ne Batı ne Doğu Bloğu'na dâhil olmuştur. Üçüncü bir blok olarak 1961 yılında Belgrad'da kurulan “Bağlantısızlar Hareketi³²”nin öncülüğünü yapmıştır.

1950'li yıllardan itibaren âdemi merkeziyetçi özyönetim anlayışının bir sonucu olarak Federasyonda, geniş ölçüde haklara sahip cumhuriyetler doğmuştur. Bu birimler zamanla kendi ekonomik kuralları, kendi geliştirdikleri planları ve kendi yönetimleriyle merkezden ayrı birer güç haline gelmişlerdir. Ayrıca Tito, özerk bölgeler de dâhil olmak üzere bütün etnik gruplara federal yapı içerisinde kendi devlet yönetimlerini kurma, dinlerini ve ulusal kültürlerini yaşatma hakkı vermiştir.³³

Tito Yugoslavya'sı döneminin, halkların “Kardeşlik ve Birlik” temellerine dayalı barış içinde yaşaması açısından uzun sürmesinin nedenlerinden birisi, tek partili rejimin uygulanması ve buna bağlı olarak halklara etnik ayrımcılık yapma fırsatının verilmemiş olması gösterilmektedir. Bir başka neden ise, halkın büyük çoğunluğunun ülkenin SSCB yönetiminin idaresine girmesi ihtimalinden dolayı duyduğu kaygı, ülkenin bütünlüğünün korunmasında önemli bir etken olmuştur.³⁴

1974 Yugoslavya Anayasası ülkede yeni uygulamalar getirmiştir. Bu Anayasa dış politika, ulusal savunma ve ortak dış ticaret politikası gibi alanlar dışında bütün yetkileri cumhuriyetlere vermiştir. Bu Anayasa'nın asıl önemli tarafı Sırbistan idari yapısı içinde yaptığı değişikliklerdir. Sırbistan içindeki Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerinin yetkileri arttırılmış ve bunlardan en önemlisi, bu özerk bölgelerin kendilerini ilgilendiren konularda alınacak kararlarda veto hakkına sahip olmasıdır. Kısacası bu özerk bölgeler, self-determinasyon hakkı dışında neredeyse diğer cumhuriyetlerle aynı düzeye gelmişlerdir.³⁵

Sırbistan, bu iki özerk bölgenin iç işlerine de karışamayacaktı. Anayasada birçok tutarsızlıklar da mevcuttu. Anayasaya göre birçok sivil hak güvence altına alınmış fakat kısıtlamalara maruz kalmıştır. Örnek olarak, kişilere ifade özgürlüğü tanınmış fakat

³² 1961 yılında Belgrad'da Yugoslavya Devlet Başkanı Tito, Mısır Cumhurbaşkanı Nasır, Hindistan Başbakanı Nehru, Endonezya Cumhurbaşkanı Sukarno ve Gana Devlet Başkanı Nkrumah tarafından kurulmuştur. (Erişim): <http://akademikperspektif.com/2013/07/03/baglantisizlar-hareketi/>, 15 Aralık 2013.

³³ Yürür, **a.g.m.**, s.58.

³⁴ Cviic, **a.g.e.**, s.59.

³⁵ İlhan Uzgel, “Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:47, No:1, 1992, ss.228-229.

buna karşın, kişilerin “muhalif propaganda” yapmaları yasaklanmıştır. Ailelere, çocuklarının sayısını belirleme ve herkese sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı gibi yeni haklar tanınmış diğer yandan, vicdan özgürlüğünü güvence altına alan düzenlemeler ve siyasi parti kurma hakkı bulunmuyordu. Anayasanın karmaşıklığı, temsil sisteminde de göze çarpmaktadır. Bir tasarı yasalasmadan önce, tüm cumhuriyet ve eyaletlerin onayından geçmek zorundaydı. Kısacası her cumhuriyet ve eyaletin yasamada fiili bir veto hakkı vardı.³⁶ Tito'nun ölümünden sonra 1974 Yugoslav Anayasası'nın yarattığı sorunlar çok net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Sırbistan yönetiminin ilk işi bu anayasayı düzeltmek olmuş fakat bu durumu kendi lehine kullanan Sırplar, diğer cumhuriyetlerin haklarını bastırmaya çalışarak ülkeyi kaos ortamına götürmüşlerdir.

1.1.2. Yugoslavya'nın Dağılma Sebepleri

Yugoslavya'nın karmaşık olan etnik ve dini yapısı uzun süre Tito tarafından bir arada tutulabilmişti fakat 1980 yılında Tito'nun ölümüyle etnik ve milli kırırdanmalar meydana gelmeye başlamıştır.³⁷ O dönemlerde ünlü bir söz vardı: “Yugoslavya'nın altı cumhuriyeti, beş milleti, dört dili, üç dini, iki alfabesi ve bir tek partisi vardır.”³⁸ Ancak Tito'nun ölümü, Yugoslavya'nın tek ve iktidar partisi konumunda bulunan Federal Yugoslavya Komünistler Birliği'nin çözülmesine sebep olmuştur.³⁹

80'lerin ortasından sonra Slobodan Miloseviç⁴⁰'in yönetimi ele geçirmesiyle Sırbistan Komünistler Birliği'nde “Sırp milliyetçiliği” söylemi yoğunlaşmıştır. Miloseviç, Bosna-Hersek Komünistler Birliği'nin, bu cumhuriyetteki “İslam fundamentalizmi” tehdidine karşı duyarsız olduğu iddiasını işleyerek Bosna-Hersek

³⁶ Richard John Crampton, **İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar**, çev. Emel Kurt, İstanbul, Yayın Odası Yayınları, 2007, s.133.

³⁷ **Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara, No:7, 1992, s.24.

³⁸ Richard Holbrooke, **Bir Savaşı Bitirmek**, çev. Belkis Çorakçı Dişbudak, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 1999, s.45.

³⁹ İlhan, **a.g.e.**, s.23.

⁴⁰ Slobodan Miloseviç şu görevlerde bulunmuştur: 1986-1989 Sırbistan Komünistler Birliği Başkanı, 1989-1997 Sırbistan Cumhurbaşkanı, 1997-2000 Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı. 2001 yılında yakalandı ve Belgrad hapisanesine gönderildi. Hollanda'nın Lahey kentinde bulunan Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi tarafından yargılanırken 2006 yılında hücrelerinde ölü bulundu.

üzerinde baskı oluşturmaya yönelmiştir.⁴¹ Yugoslavya'daki diğer etnik gruplar ve cumhuriyetler de Sırbistan'daki milliyetçiliğin yükselişinden etkilenmişti. Öyle ki, 1987 yılında Miloseviç'in iktidara gelmesi ile Yugoslavya tarihi yerine onu oluşturan cumhuriyetlerin tarihi haline gelmişti. Bu değişimin sebebi, Miloseviç ve uyguladığı politikalara tepki olarak ortaya çıkmıştır.⁴²

1979 yılındaki İran İslam Devrimi'nden sonra, Ayetullah Humeyni'nin posterlerinin, Bosnalıların camlarında asılı olduğuna ilişkin söylentiler giderek tehlikeli bir duruma yol açmaktaydı.⁴³ 1987 yılına gelindiğinde ise bu sefer de Sırp basını, Müslüman Boşnakların İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerle işbirliği yaptığı iddialarını ve Almanların, Boşnaklardan oluşan "Hançer" isimli bir SS örgütü kurmuş olduğu iddialarını gündeme getirmeye başlamıştı.⁴⁴ Buna verilebilecek en iyi örnek Tito'nun ölümünden sonra başlatılan rotasyon düzeni içinde 1987'de Yugoslavya Devlet Başkanlığı sırası gelen Müslüman Raif Dizdareviç, sülalesinin İkinci Dünya Savaşı'nda Hançer SS mensubu olduğu iddiası ortaya atılarak yıpratılmıştır.⁴⁵

Miloseviç, 1989 yılında Sırbistan Devlet Başkanı olunca ilk yaptığı icraat; Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğini kaldırmak olmuştur. Ayrıca Karadağ yönetimini değiştirerek kendine bağlı bir yönetim getirmiştir. Miloseviç, aslında yaptığı bu hamlelerle diğer cumhuriyetler için de nasıl bir yönetim tarzı uygulayacağına dair sinyaller vermiştir.⁴⁶

1990/91 dönemi, Yugoslavya için bir çözülme süreciydi: 1990 başında Federal Komünistler Birliği fiilen gücünü kaybetmiş ve bütün cumhuriyetlerde Komünistler Birliği tekeli kalkıp yeni partiler kuruldu.⁴⁷ 1990'da çok partili siyasi düzene geçilmesiyle birlikte, önce Slovenya ve Hırvatistan'da; daha sonra Sırbistan, Karadağ,

⁴¹ Tanıl Bora, **Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası: Bosna Hersek-Bölgeler Sorunlar**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1994, s.57.

⁴² Crampton, **a.g.e.**, s.148.

⁴³ Malcolm, **a.g.e.**, s.325.

⁴⁴ İlhan, **a.g.e.**, s.23.

⁴⁵ Bora, **a.g.e.**, s.57.

⁴⁶ M. Murat Taşar, Burhan Metin ve Altay Ünaltay, **Bosna-Hersek ve Postmodern Ortaçağa Giriş**, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1995, (Çevrimiçi): http://www.mmurat-tasar.net/Kitap_BH_IV_Bol_parcalanmaya.htm, 10 Aralık 2013.

⁴⁷ Bora, **a.g.e.**, s.58.

Bosna-Hersek ve Makedonya’da yapılan çok partili seçimler ile sonuçları, Federasyondaki fiili çözümlenin başlangıcı olarak yorumlanabilir.⁴⁸

Slovenya’daki seçimleri liberal-milliyetçi koalisyon kazandı. Hırvatistan’da ise, Franjo Tudjman liderliğindeki yeni Hırvat milliyetçi parti kazandı.⁴⁹ Önce Sırbistan’da Slobodan Miloseviç yönetiminde, ardından Hırvatistan’da Franjo Tudjman yönetiminde kurulan milliyetçi rejimler, giderek Bosna-Hersek’teki “soydaşlarını korumaya” yöneldikçe, sorunlar daha da netleşti.⁵⁰ Yugoslavya’da milliyetçiliğin güç kazanması ve yapılan ilk çok partili seçimlerde milliyetçi partilerin iktidara gelmesi, Yugoslavya’nın dağılma sürecine girmesiyle üst kimlik olarak tanımlanan Yugoslavlığın yok olmasıyla ortaya çıkan kimlik bunalımının sonucudur.⁵¹

Anayasaya göre 1991’de devlet başkanlığı sırası gelen Hırvatistan’ın bu hakkı uygulamaya geçirilmedi. Buna sebep Sırbistan’ın dağılmakta olan Yugoslavya’ya tek başına sahip çıkmak istemesi ve Miloseviç’in uyguladığı milliyetçi politikalarıdır.⁵²

Kriz ilk önce Katolik, Batı yanlısı ve aynı zamanda altı Yugoslav cumhuriyetinin en küçüğü ve en zengini olan Slovenya’da başlamıştır.⁵³ Slovenya, Miloseviç’in yavaş ilerleyen anayasa darbesinin sonraki aşamalarından kendini korumak için birtakım düzenlemeler yapmıştır. Eylül ve Ekim 1989’da, yeni bir Slovenya Anayasası taslağı hazırlanmış ve resmen onaylanmıştır. Bu yeni anayasaya göre Slovenya, kendine yasama yetkisinde tam özgürlük tanıyor, bir başka deyişle kendi çıkardığı yasaların federal devletin yasalarından daha öncelikli olacağını belirtiyor ve federasyondan çekilme hakkına sahip olduğunu açıkça ilan ediyordu.⁵⁴

Hırvatistan’daki durum Slovenya’dakinden biraz farklıdır. Önce 25 Temmuz 1990 tarihinde Hırvatistan’ın Krajina bölgesinde Sırp özerklik kampanyası başlatmış; Sırp Ulusal Konseyi kurulmuştur. Sonra, kurulan Sırp Ulusal Konseyi, 1 Ekim’de “Krajina Sırp Özerk Bölgesi”ni ilan etmiştir. 28 Şubat 1991 tarihine gelindiğinde ise,

⁴⁸ Cemile Haliloviç Tekin, **Bosna-Hersek Devleti: 1991-2011**, 3. Baskı, Konya, Çizgi Kitabevi, 2012, s.17.

⁴⁹ Malcolm, **a.g.e.**, s.335.

⁵⁰ Yıldız, **a.g.e.**, s.125.

⁵¹ Haliloviç Tekin, **a.g.e.**, s.18.

⁵² **Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri**, s.24.

⁵³ Holbrooke, **a.g.e.**, ss.45-47.

⁵⁴ Malcolm, **a.g.e.**, s.335.

Krajina Sırları Hırvatistan'dan ayrıldıklarını ve Krajina'nın Federal Yugoslavya içinde kalacağını açıklamışlardır.⁵⁵

25 Haziran 1991 tarihinde Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bağımsızlık ilanından iki gün sonra, yüzde 70'i Sırp ve Karadağlılardan oluşan Federal Yugoslavya Ordusu Slovenya'ya girmiştir.⁵⁶ Ancak, Slovenya'da önceden planlanmış bir direnişle karşılaşan Federal Yugoslavya Ordusu, Sırp azınlıklar olmadan bir şey yapamayacaklarını anlayıp geri çekilerek bu sefer de Hırvatistan'a girmiştir.⁵⁷

Hırvat-Sırp savaşı, başıbozuk Sırp birliklerinin⁵⁸ kavgalarıyla başlamış ve kısa süre içinde çatışmaya dönüşmüştür. 1991 Ağustos'unda Ratko Mladić⁵⁹ adlı, henüz tanınmamış olan bir Yugoslav yarbayı, emrindeki düzenli ordu birlikleriyle birlikte Çetniklere katılmıştır. Birkaç hafta içinde Hırvatistan'ın çoğu çatışmalarla çalkalanmış ve Sırp sınırında önemli bir Hırvat kenti olan Vukovar ve Doğu Slavonya diye bilinen alan, Sırpların eline geçmiştir. Zagreb büyük tehdit altına girmiş ve Hırvatistan paniğe kapılmıştır.⁶⁰ Yüzlerce Hırvat'ın öldüğü çatışmalarda, Hırvat topraklarının yüzde 30'u Sırpların kontrolüne geçmiş ve Hırvat endüstrisinin yüzde 40'ı tahribe uğramıştır.⁶¹

Hırvat-Sırp çatışmasını sona erdirmesinde önemli payı olan ABD dışişleri eski bakanlarından biri olan Cyrus Vance, 8 Ekim 1991 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Yugoslavya sorunu için "özel temsilci" sıfatıyla görevlendirilir. 2 Ocak 1992 tarihinde Vance, Yugoslav cumhuriyetlerinin liderleri ile yaptığı görüşmelerin ardından "Vance Planı" olarak anılacak genel bir anlaşma sağlandığını açıklamıştır. Bu plana

⁵⁵ İsmail Soysal ve Şule Kut, **Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996**, İstanbul, OBİV Yayınları, 1997, ss.4-5.

⁵⁶ Malcolm, **a.g.e.**, s.350.

⁵⁷ İlhan, **a.g.e.**, s.24.

⁵⁸ Bu birliklere 'Çetnik' adı verilmiştir. Çetnikler, İkinci Dünya Savaşı'nda Draza Mihailoviç komutasında işgalci Mihver devletlerinin kuvvetlerine ve Tito'ya bağlı Partizan kuvvetlere karşı direnmiştir. Radikal milliyetçi olarak bilinen düzensiz askerler için kullanılan bir Sırp terimidir. Ayrıca yoğun olarak 1992 ve 1993 yıllarında da Hırvatistan ve Bosna'da çarpışan bütün Sırp düzensiz kuvvetleri için yaygın olarak kullanılan addır. Malcolm, **a.g.e.**, s.486.

⁵⁹ Ratko Mladić, Bosna Savaşı sırasında Bosna Sırp ordusunun başkomutanıydı. Mladić, bu tarihte henüz tanınmayan bir subaydı. Ancak daha sonra, Bosna Savaşı sırasında yaptıklarıyla Sırp kasabı lakabıyla anılmıştır. Savaş sırasında Boşnak halkına karşı işlediği soykırım suçundan dolayı Lahey'deki Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi tarafından 16 yıl boyunca aranmıştır. Nihayet 26 Mayıs 2011 tarihinde Sırp istihbaratı tarafından yakalanmış ve daha sonra Lahey'deki Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesine teslim edilmiştir. Robert Block, "The Madness of General Mladic", 5 Ekim 1995, (Erişim): <http://www.nybooks.com/articles/archives/1995/oct/05/the-madness-of-general-mladic/>, 22 Eylül 2013.

⁶⁰ Holbrooke, **a.g.e.**, s.51.

⁶¹ İlhan, **a.g.e.**, s.24.

göre Yugoslav Federal Ordusu'nun Hırvatistan'dan çekilmesi, BM koruması altındaki bölgelerin askerden arındırılması, insani yardım ulaşımının sağlanması ve yerlerinden edilen insanların güvenli biçimde yurtlarına dönüşlerine yardımcı olmak amacıyla Hırvatistan'da bir BM Barış Gücü konuşlandırılması öngörülmüştür.⁶²

Eski Yugoslavya'nın dağılma sürecinden kayıp vermeden kurtulabilen tek cumhuriyet Slovenya'dır. Bunda Slovenya'nın Batı ülkelerine komşu olması, Katolik olmasının yanı sıra ülkedeki Sırp nüfusunun çok az olmasının da büyük rolü vardır.⁶³ Slovenya'nın federasyondan ayrılma sürecinin, Sırp lider Miloseviç'in işine geldiği doğrudur. Çünkü içerisinde neredeyse hiç Sırp barındırmayan bir cumhuriyetin ayrılması, Miloseviç'in yürüttüğü Sırp milliyetçiliği politikasına uygundur. Ancak Hırvatistan'daki durum farklıdır. İçerisinde binlerce Sırp'ın yaşadığı bir cumhuriyetin böyle bir sonucu kabul etmesi hiç kolay değildir. Bu yüzden de Hırvat-Sırp çatışması çok yoğun geçmiştir.

Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Yugoslavya'nın dağılmasında önemli bir kilometre taşı olmuştur. Slovenya ve Hırvatistan'ı sırasıyla Makedonya ve Bosna-Hersek takip etmiş ve cumhuriyetler birer birer Yugoslavya Devleti'nden kopmuşlardır. Altı cumhuriyetli Yugoslavya'dan geriye Sırbistan ve Karadağ devletleri ile özerk bölgeler Kosova ve Voyvodina'dan ibaret olan yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyeti kalmıştır. Sırbistan'ın bu küçülmeyi kabullenemeyişi Balkanları tarihe geçecek geniş çaplı bir savaşa sürüklemiştir.⁶⁴

Yugoslavya'yı dağılmaya götüren süreçte, ülkenin çok uluslu ve dinli bir yapıya sahip olmasıyla birlikte, devleti oluşturan cumhuriyetler arasındaki ekonomik gelişmişlik farklarının bulunması da önemli bir etkidir.⁶⁵ Yugoslavya'nın dağılması bazı nedenlere dayanmaktadır ve bu nedenleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Tito'nun ölümünden sonra etnik grupları bir arada tutan bağın kayboluşu, Sırp milliyetçiliğinin gün geçtikçe artması ve Büyük Sırbistan hayalinin tekrar ortaya çıkması, Slovenya ve Hırvatistan'ın ekonomik yönden daha gelişmiş bölgeler

⁶² Soysal ve Kut, **a.g.e.**, ss.10-13.

⁶³ Ali H. Yurtsever, "Bosna Dramı Zor Biter...", **Milliyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1995, s.18.

⁶⁴ Yürür, **a.g.m.**, s.59.

⁶⁵ Halilović Tekin, **a.g.e.**, ss.9-10.

olmasının, onları Avrupa'ya özellikle Almanya'ya yakınlaştırmış olması, komünizmin çökmesinin Yugoslavya'da çözülmeye neden olmasıdır.⁶⁶

İronik bir şekilde, 1918 yılında Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının çöküşüyle, milletlerin “kendi kaderini tayin hakkı” ilkesi doğrultusunda kurulan Yugoslavya, 1991’de bu kez komünizmi arkalarında bırakmış olan kurucu Slav milletlerinin eliyle yine aynı ilke doğrultusunda parçalanmıştır.⁶⁷

1.2. BOSNA SAVAŞI (1992-1995)

Balkanlar Soğuk Savaş süresince çift kutuplu yapılanmanın bir yansıması olarak bölgesel dengelerden daha çok küresel dengelerden etkilenen bir konumda idi. Soğuk Savaş sonrası dönemin en önemli sonuçlarından birisi bölgenin iç dinamiklerinin yani etnik ve dini yapısının bölgesel politikaları doğrudan etkileyecek şekilde devreye girmesidir.⁶⁸ Genel olarak savaşlar iktisat, ideoloji, dini ve etnik sebepler yüzünden çıkar. Ortaya çıkan durum açısından bakılırsa eski Yugoslavya'daki bütün etnik topluluklar kendilerinin çoğunluk olduğu bir cumhuriyetin sınırları içinde yaşamak ve diğerlerinin baskısı altında kalmamak istiyorlardı.⁶⁹

Bosna-Hersek’i diğer Yugoslavya cumhuriyetlerinden ayıran temel özellik, “fiili” bir milli devlet özelliği taşımayışıdır. Anayasasında bir milletin devletin “sahibi” olarak tanımlanmadığı tek cumhuriyet, Bosna-Hersek idi. Ülkedeki Sırp ve Hırvat toplumlarına hitap eden milliyetçi ideolojiler, esasen Sırp ve Hırvat “anavatanlarından” besleniyordu; hem ideolojik hem de örgütsel bakımdan, Sırbistan ve Hırvatistan’da yükselen milliyetçi akımların bir uzantısıdır. Gerek Sırp gerek Hırvat milliyetçiliği,

⁶⁶ Mustafa Selver, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s.93.

⁶⁷ Yasin Şafak, “Bosna Savaşı ve Yugoslavya’nın Parçalanması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, 2010, s.60.

⁶⁸ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, 78. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, s.301.

⁶⁹ Halilović Tekin, **a.g.e.**, s.9.

Bosna-Hersek'in varlığını "yapay" buluyor ve bu ülkenin topraklarını "Büyük Sırbistan"⁷⁰ veya "Büyük Hırvatistan"⁷¹ projelerine dâhil ediyorlardı.⁷²

1991 yılında yapılan nüfus sayımına göre nüfusun bileşimi, üç unsurdan meydana gelmektedir: Müslümanlar yüzde 43.5, Sırlar yüzde 31.3, Hırvatlar yüzde 17.3. Nüfusun yüzde 6'sını "Yugoslav" kimliğini hala benimseyenler, yüzde 3'ünü ise çoğunlukla Çingenerler, Macarlar, Karadağlı, Yahudi vb. azınlıklar oluşturmaktadır. Aynı sayıma göre nüfusun yaklaşık dörtte birinin etnik bakımdan karışık evliliklerden oluştuğunu bilmek de önemlidir.⁷³

Aralık 1990 tarihinde Bosna-Hersek'te yapılan seçimlerde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Aliya İzzetbegoviç⁷⁴'in Demokratik Eylem Partisi (SDA), meclisteki 240 sandalyeden 86'sını kazanmış, Adil Zülfikarpasiç'in Bosnalı Müslümanlar Örgütü (MBO) adlı partisi de dâhil olmak üzere diğer Müslümanlar 13 sandalye kazanmışlardır. Karadağ kökenli Saraybosnalı psikiyatrist Radovan Karadžić'in liderliğindeki Sırp Demokratik Partisi (SDS) 72 sandalye ve Hırvat Demokratik Birliği (HDZ) Partisi 44 sandalye kazanmıştır. Toplam olarak meclise 99 Müslüman, 85 Sırp, 49 Hırvat ve 7 Yugoslav girmiştir.⁷⁵

İzzetbegoviç, en çok sandalye kazanan üç partiden oluşan bir koalisyon hükûmeti oluşturmuştur. Aslında ülkeyi sadece bir Müslüman-Hırvat ittifakı aracılığıyla yönetebilecekken, İzzetbegoviç'in bu şekilde hareket etmiş olması bir iyi niyet

⁷⁰ Sırp milliyetçilerinin, "Büyük Sırbistan" adını verdikleri projedir. Bu projenin amacı Güney Slavları bir Sırp önderliği altında toplamaktır. II. Dünya Savaşı zamanında Sırp milliyetçileri tarafından desteklenen bu proje, 1945 yılında Tito'nun yönetime gelmesiyle projenin adının söylenmesi bile suç olarak kabul edilmiştir. 1980'de Tito'nun ölümüyle tekrar hortlamaya başlayan proje, Miloseviç'in iktidara gelmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır. Erdenay Güler, "Kara Leke: Srebrenitza", (Erişim): <http://www.gooalissimo.com/category/genel/>, 13 Ekim 2013.

⁷¹ Tıpkı Sırlarda olduğu gibi bu projede Hırvat milliyetçilerin çıkardığı bir projedir. Büyük Hırvatistan projesi, Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılmasından sonra ilk devlet başkanı olan Franjo Tudjman döneminde doruk noktasına ulaşmıştır.

⁷² Bora, **a.g.e.**, ss.58-59.

⁷³ Bora, **a.g.e.**, s.58.

⁷⁴ Aliya İzzetbegoviç bağımsız Bosna-Hersek'in ilk cumhurbaşkanıdır. Genç Müslümanlar Teşkilatı üyelerinden biri olarak yargılanmış ve 1946-1949 yılları arasında üç yılını hapiste geçirmiştir. 1970 yılında "İslami Deklarasyon" adlı eserini yayınlamıştır. 1983 yılında ise, yayınlamış olduğu bu eserden dolayı "İslami radikalizmi" desteklediği gerekçesiyle yargılanmış ve ikinci kez hapse girmiştir. 14 yıl hapis cezasına mahkûm edilmiş fakat daha sonra Yargıtay kararı ile mahkûmiyet süresi 11 yıla indirilmiştir. 1988 yılında çıkarılan bir af kararıyla serbest bırakılmıştır. Haliloviç Tekin, **a.g.e.**, ss.94-107.

⁷⁵ Malcolm, **a.g.e.**, s.346.

göstergesidir.⁷⁶ İki Müslüman, iki Sırp, iki Hırvat ve Macar, Arnavut, Karadağlı azınlıkları temsilen bir kişi olmak üzere yedi kişiden meydana gelen Başkanlık Kurulu'nun başkanlığına yani Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığı'na Aliya İzzetbegoviç seçilmiştir. İzzetbegoviç amacını, İslam devleti değil; Müslüman, Sırp ve Hırvat Cumhuriyeti kurmak olduğunu ilan etmiştir. İzzetbegoviç'in bu yönüyle "üniter bir devlet"ten ziyade "çoğulculuk hedefi" güttüğü anlaşılmaktadır.⁷⁷

İzzetbegoviç hükûmeti, 1990 yılının sonlarında göreve başladığında, Yugoslav siyaset hayatında genel durum fazlasıyla gergindir. Bir tarafında Sırbistan'ın, diğer bir tarafında Slovenya ve Hırvatistan'ın bulunduğu iki cephe arasındaki çekişme, aynı yılın ikinci yarısında şiddetlenmiştir; hatta öyle bir noktaya gelmiştir ki, Ekim ayında Sırbistan bu iki cumhuriyetten gelen mallara ithal vergisi koymuştur.⁷⁸

1989 yılının yaz ayı itibarıyla zaten başlamış olan, Bosna'daki Sırpların tehlikede olduğuna ilişkin Belgrad'dan yapılan propaganda bombardımanı, Bosnalı Hırvatlarla Müslümanları tartışmanın bir cephesinde bir araya getirirken, Sırpların diğer cephede bırakılmasına yol açmıştır.⁷⁹ Sırp basını ve medya kuruluşları tarafından yürütülen bu propagandalar, Bosna Savaşı'nda Sırpların en önemli silahı olacaktır.

1991 yılına gelindiğinde ise, Bosnalı Sırlara gizli silah sevkiyatı yapıldığı iddialarını destekleyecek önemli bir kanıt ortaya çıkmıştır. Federal Yugoslavya eski Başbakanı Ante Markoviç tarafından açıklanan bu kanıt (bant kaydı), Sırp tarafından çıkarılması muhtemel bir savaşın hazırlığına önceden başlanıldığının bir göstergesidir.⁸⁰

Aynı yılın şubat ayında, Aliya İzzetbegoviç'in Bosna Parlamentosuna hitap ederken kullandığı sözcükler, yaklaşmakta olan savaşın diğer bir habercisi gibiydi: "Egemen bir Bosna-Hersek için barışı feda etmeye hazırım ama Bosna-Hersek'teki barış için asla egemenliği feda etmem."⁸¹

⁷⁶ Malcolm, **a.g.e.**, s.346.

⁷⁷ Yıldız, **a.g.e.**, s.129.

⁷⁸ Malcolm, **a.g.e.**, ss.346-347.

⁷⁹ Malcolm, **a.g.e.**, s.340.

⁸⁰ Mark Mazower, **The War in Bosnia: An Analysis**, London, 1992, s.4.

⁸¹ Holbrooke, **a.g.e.**, s.54.

Önce Slovenya ve Hırvatistan'ın daha sonra Makedonya'nın Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılma kararı alması Bosna-Hersek'i de etkilemiştir. Avrupa Topluluğu (AT) ülkeleri, tanınmak için başvuran ülkeleri tanıma kararı almasından sonra, Bosna-Hersek de hemen başvurusunu yapmıştır. Bosna-Hersek'in durumu 1992 yılının Ocak ayı içerisinde Hakemlik Komisyonu'nca incelenmiş ve ön şart olarak Bosna-Hersek'te bir referandum yapılmasının önerilmesi üzerine Sırp'ların boykotuna rağmen Şubat 1992'de referandum yapılmış, bu referandumda Boşnaklar ve Hırvatlar birlikte hareket ederek bağımsızlık için oy vermişlerdir.⁸² Bu referandum sonucuna göre, 1 Mart 1992 tarihini Bosna-Hersek, "bağımsızlık günü" olarak ilan etmiştir. Bu referandum sonrası, Bosna-Hersek'te ilk Boşnak-Sırp çatışması baş göstermiştir.⁸³

1992 yılının Mart ayı itibariyle Bosna'nın parçalanması başlamıştı. Birbirleriyle çatışan gruplar arasında Bosnalı Sırp ve Müslümanlar, Bosnalı Hırvatlar, Yugoslavya Federal Ordusu ve Bosna dışından gelen Sırp birimler sayılabilir. Bosna-Hersek'te askeri örgütlenme siyasi örgütlenmeden önce meydana gelmiştir. Bu bağlamda Bosna'daki üç etnik grubun her biri kendi ordusunu kurmuştur.⁸⁴

Bosna-Hersek hükûmetinin bağımsızlık kararını açıkladığı gün, 5 Nisan 1992 tarihinde, Sırp milislerin Saraybosna'daki parlamento binası önünde toplanan halka ateş açması üzerine 14 kişi ölmüş ve 100'den fazla kişi yaralanmıştır. Bu olay, Bosna-Hersek'te iç savaşın fiilen başladığını göstermektedir.⁸⁵ Fakat Bosna Savaşı'nın resmi başlangıç tarihi 6 Nisan 1992 olarak kabul edilmiştir. Bu tarihte Yugoslav Federal Ordusu ve Sırp milisler Saraybosna'yı bombalamaya başlamıştı.

6 Nisan 1992 tarihinin bir başka önemi ise, Avrupa Birliği (AB) Bakanlar Konseyi Lüksemburg toplantısında Bosna-Hersek'i tanıma kararı almıştır. Hemen ardından 7 Nisan tarihinde ABD, Slovenya ve Hırvatistan da Bosna-Hersek'i tanıma kararı aldığını ilan etmiştir. Ayrıca bu tarihte BM Güvenlik Konseyi, Hırvatistan'da bir BM Koruma Gücü (UNPROFOR-United Nations Protection Force) konuşlandırılması

⁸² Merve İrem Yapıcı, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi (UHP)*, Cilt:2, No:8, Ankara, 2007, s.3.

⁸³ Yapıcı, *a.g.m.*, s.3.

⁸⁴ Crampton, *a.g.e.*, ss.247-251.

⁸⁵ Soysal ve Kut, *a.g.e.*, s.17.

hakkındaki 749 sayılı kararı almıştır.⁸⁶ Bu tarihten yaklaşık beş ay sonra, 14 Eylül 1992 tarihinde, BM Güvenlik Konseyi UNPROFOR'un görev alanını Bosna-Hersek'i de kapsayacak biçimde genişleten ve asker sayısını arttıran 776 sayılı kararı kabul etmiştir. Kabul edilen bu kararda, UNPROFOR'un Bosna'daki görevi; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'nin insani yardım konvoylarını ve serbest bırakılan savaş tutsaklarını taşıyan araçları korumak olarak tanımlanmıştır.⁸⁷

Savaş artık tüm şiddetiyle etkisini gösterirken, 1992 yılının Haziran ayında, Bosna-Hersek ve Hırvatistan yönetimleri arasında askeri işbirliği anlaşması yapılmış ve Hırvatistan Ordusu Bosna-Hersek'te ciddi biçimde devreye girmiştir. Bu askeri işbirliğinin ilk başarısı, Bosna-Hersek'in üçüncü büyük kenti olan Mostar'ın Sırp denetiminden tamamen kurtarılması olmuştur.⁸⁸ Fakat bu işbirliği uzun sürmemiş ve yaklaşık bir ay sonra, Hırvatlar "Hersek-Bosna Cumhuriyeti"nin kuruluşunu ilan etmiştir. Aslında Hırvatların kurduğu bu cumhuriyet, Hırvatistan para biriminin yürürlüğe girdiği ve Hırvatistan bayrağının dalgalandığı bir tür Hırvat Özerk Bölgesi'dir.⁸⁹ Hırvatistan, Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıdığını ve toprak bütünlüğüne saygılı olduğunu deklare etmiştir; fakat Bosna-Hersek toprakları içinde kurduğu özerk bölgelerle bu söylemlerindeki samimiyetsizliğini ortaya koymuştur.

1992 yılının Temmuz ayı başında Hersek-Bosna Cumhuriyetinin ilanı ile sallantılı bir hale gelen Müslüman-Hırvat ittifakı, sonbaharla beraber kesin olarak çökmüştür. Eylül ayında Mostar'da, kırmızı-beyaz damalı Hırvat "Hersek-Bosna" bayrağının mı yoksa leylak amblemlili Bosna-Hersek Cumhuriyeti bayrağının mı çekileceği ihtilafıyla başlayan çatışmalarda Hırvat ve Müslüman askeri güçleri birbirine ağır kayıplar verdirdiler. Çok geçmeden Mostar, Neretva nehrinin batısı Hırvatlara, doğusundaki eski şehir Müslümanlara ait olmak üzere şehir ikiye bölündü. Hırvatistan'dan düzenli yardım alabilen Hırvat güçler karşısında Müslümanlar her geçen ay daha zor duruma düşerlerken kentin Sırp nüfusu, Sırp milislerin Müslüman-Hırvat ittifakı karşısında yenilip dağlara çekilmesi üzerine zaten kaçmıştı. Savaştan önce yüzde 36'sı Müslüman, yüzde 34'ü Hırvat, yüzde 17'si Sırp ve yüzde 13'ü

⁸⁶ Soysal ve Kut, **a.g.e.**, s.17.

⁸⁷ Soysal ve Kut, **a.g.e.**, s.29.

⁸⁸ Bora, **a.g.e.**, s.99.

⁸⁹ Malcolm, **a.g.e.**, s.373.

“Yugoslav” nüfusuyla Bosna-Hersek’in çoğulcu kültürünün simgelerinden biri olan Mostar’ın bu hale gelmesi, gerçekten hazindi.⁹⁰

BM tarafından Eylül 1991’de Yugoslavya’nın tümüne karşı uygulanan ambargo kararı, ilerleyen aylarda çok farklı durumlar ortaya çıkarmıştır. Çünkü BM, 22 Mayıs 1992 tarihinde, Bosna’yı tanımış ve Yugoslavya’dan ayrı ve farklı bir üye devlet olarak kabul etmiş, buna rağmen değişen hiçbir şey yokmuş gibi, Bosna’ya ambargo kararını uygulamaya devam etmiştir.⁹¹ Bosna-Hersek’te nüfusun yaklaşık 2 milyonu Boşnak, 1.3 milyonu Sırp ve 800 bini de Hırvat’tı. Boşnakların sayıca üstün olmasına rağmen duruma hâkim olamamalarında önemli nedenler vardır. Bu nedenlerden biri Boşnakların, BM’nin ambargo kararı nedeniyle dışarıdan silah yardımı alamazken Sırpların, Yugoslav Ulusal Ordusu (JNA)’ndan silah yardımı almasıdır. Kısacası Sırp, daha savaşın başında ateş gücü üstünlüğünü sağlamışlardı.⁹²

Saraybosna, Bosna-Hersek’teki savaşın kalbi ve en dramatik odağı olmuştur. Başkent, 1992 Nisan’ından itibaren kuşatma altına girmiş ve 526 bin kişilik nüfusu, göçenler ve ölenlerle 1993 yazı itibarıyla yaklaşık 380 bine kadar düşmüştür. Kent bir yandan çevresindeki tepelerde konuşlanan Sırp topçuları, diğer yandan Sırp milislerin denetiminde bulunan bazı mahallelerin yüksek binalarına uzun menzilli tüfekleriyle yerleşen keskin nişancılar tarafından, aylarca hemen her gün ateş altında yaşamıştır.⁹³

Bosna’da savaş felaketinin Saraybosna’dan bile daha kötü şartlarda yaşandığı kent, Doğu Bosna’nın ortasındaki Gorazde idi. 30 bin nüfusuna ek olarak 40 bin mültecinin sığındığı kent, 1992 Nisan’ından itibaren sürekli kuşatma altında yaşamıştır. Gorazde’nin Sırp askeri güçleri için önemi, coğrafi konumundan öte, bu küçük kentte yer altı patlayıcı madde üretim tesislerinin bulunmasından kaynaklanmaktaydı.⁹⁴

Bosna-Hersek’teki çatışmalar tüm hızıyla devam ederken dış güçler, yeterli olmasa da, insani yardım uygulamalarına başlamıştır. Uluslararası toplum tarafından başlatılan insani heyetler uygulaması, hiç kuşkusuz hayat kurtarmıştır. Ancak, aynı za-

⁹⁰ Bora, **a.g.e.**, s.108.

⁹¹ Malcolm, **a.g.e.**, s.375.

⁹² Sami Kohen, “Bosna Konusunda Ne, Nasıl, Neden?”, **Milliyet Gazetesi**, 22 Temmuz 1995, s.16.

⁹³ Bora, **a.g.e.**, s.89.

⁹⁴ Bora, **a.g.e.**, ss.91-92.

manda, istenmeyen ve önceden sezilemeyen sonuçlara da yol açmıştır; yerel milis kuvvetleri bu heyetlere bir malzeme kaynağı olarak yaklaşmışlar, heyetlerin kontrol noktalarından geçen teslimatların neredeyse dörtte birini düzenli olarak almışlar ve ayrıca büyük miktarda para da gasp etmişlerdir.⁹⁵

1992 yılının Ekim sonlarında, AT ve BM arabulucuları, Lord Owen ve Cyrus Vance, siyasi bir uzlaşma için ilk ayrıntılı öneriyi hazırlamışlardır. Bu öneri Sırpların, Hırvatların ve Müslümanların taleplerinin alınması ve bunlar arasında bir orta nokta bulmaya çalışılması yöntemiyle düşünülen bir çözümdür.⁹⁶ Genel olarak, Bosna-Hersek'in federasyon çatısı altında 10 özerk kantona bölünmesini öngören bir plandır.⁹⁷ Ocak 1993 tarihi itibarıyla Vance-Owen planı olarak adlandırılan bu plan kabul edilmediği gibi mevcut durumu daha da kötüye götürmüştür. Etnik kantonlara ayrılma fikri etnik temizliği teşvik etmiş ve Müslüman-Hırvat ittifakını da bozmuştur. Her etnik topluluk kendi etnik bölgesini oluşturmaya çalışınca savaş daha da vahim bir hale gelmiştir.⁹⁸

Uluslararası toplum, sunduğu birinci barış planının reddinden yaklaşık altı ay sonra bu sefer ikinci barış planı teklifi sunmuştur. 1993 yılının Temmuz ayında, Owen-Stoltenberg adıyla oluşturulan bu plan, Bosna'yı etnik olarak üç ayrı devlete bölüyordu. Nitekim bu planın da akıbeti Vance-Owen planının ki gibi oldu: reddedildi.⁹⁹

16 Nisan 1993 tarihine gelindiğinde ise, Sırp milisler Srebrenica'yı top ateşine tutmuş ve çıkan Sırp-Boşnak çatışmasında 50 kişi ölmüştü. Olaydan bir gün sonra BM Güvenlik Konseyi, Srebrenica ve çevresine yönelik Sırp saldırılarını kınayan ve Srebrenica'yı "güvenli bölge" ilan eden 819 sayılı kararı almıştır.¹⁰⁰ BM Güvenlik Konseyi 6 Mayıs 1993'te, altı büyük şehri ve çevrelerini "Güvenli Bölgeler" (Safe Areas) ilan etmiştir. Bu altı büyük şehir; Bihaç, Tuzla, Srebrenica, Saraybosna, Gorazde ve Zepa'dır.

⁹⁵ Malcolm, **a.g.e.**, s.381.

⁹⁶ Malcolm, **a.g.e.**, s.381.

⁹⁷ Soysal ve Kut, **a.g.e.**, s.35.

⁹⁸ Harun Yahya, **Gizli El Bosna'da**, İstanbul, Vural Yayıncılık, 2002, (Çevrimiçi): <http://www.harunyahya.org/tr/Makaleler/8394/gizli-el-bosnada>, 10 Kasım 2013.

⁹⁹ Yahya, **a.g.m.**

¹⁰⁰ Soysal ve Kut, **a.g.e.**, s.39.

Orta Bosna ve Hersek'te bulunan Hırvat ve Müslüman kuvvetler arasındaki çatışmalar, 1993 yılı boyunca devam etmiştir.¹⁰¹ Çatışmalar özellikle Mostar kentinde çok yoğun olarak sürerken 9 Kasım 1993 tarihinde, Bosnalı Hırvat milislerin sabah saatlerinde açtığı top ateşi sonucu 500 yıllık tarihi Mostar Köprüsü yıkılmıştır.¹⁰²

1994 yılının Şubat ayına gelindiğinde iki önemli değişiklik meydana gelmiştir. Bu değişikliklerden ilki, 5 Şubat günü Saraybosna'ya düzenlenen havan topu saldırısında 68 sivilin hayatını kaybetmesi üzerine Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO), yeni bir uygulama kararı almıştır. Amerika ile Fransa'nın girişimleri doğrultusunda hareket eden NATO, Saraybosna'nın çevresinde ağır silahları kapsayan bir "Yasak Bölge" ilan ederek, bu bölgeden kuvvetleri geri çekilmezse, hava saldırısına maruz kalacakları konusunda Sırp komutanlara ultimatö vermiştir. Sırp komutan Mladić, NATO'nun isteğine uymuş ve Saraybosna'ya karşı uyguladığı bombardımanı durdurmuştur. Bu dönemin ikinci önemli gelişmesi de, Orta Bosna'daki Hırvat-Müslüman savaşının sona ermesidir. 6 Şubat'ta Saraybosna'da toplanan Bosna-Hersekli Hırvatlar Konseyi, idari kantonlardan oluşan merkezîyetçilikten uzak bir sistem olması halinde, Bosna'nın toprak bütünlüğünün korunmasından yana olduğunu açıklamıştır. Bu girişimin ardından, şubat ayının geri kalan kısmı boyunca Bosna hükûmeti ile Hırvatistan hükûmeti bakanları arasında bu konuyla ilgili müzakereler yapılmıştır. ABD hükûmetinin desteğiyle, bir Boşnak-Hırvat Federasyonu (Bosna-Hersek Federasyonu-FBİH) oluşturulması için bir anlaşma geliştirilmiş ve 1 Mart 1994 tarihinde Washington'da bu anlaşma imzalanmıştır. Yeni bir anayasanın çıkarılması için, 18 Mart'ta Aliya İzzetbegović ile Franjo Tuđman arasında Washington'da bir anlaşma imzalanır; 29 ve 30 Mart tarihlerindeyse, yeni anayasa Bosna Parlamentosu tarafından resmen onaylanmıştır.¹⁰³

Mayıs ayında önce FBİH Ordusu kurulmuştur. Mayısın son gününe gelindiğinde Boşnak-Hırvat Kurucu Meclisi toplanmış ve FBİH cumhurbaşkanlığına Hırvat Kresimir Zubak'ı, cumhurbaşkanlığı yardımcılığına Boşnak Eyüp Ganiç'i, başbakanlığa da Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin de başbakanı olan Haris Sladzić'i seçmiştir. Aliya

¹⁰¹ Malcolm, **a.g.e.**, s.392.

¹⁰² Soysal ve Kut, **a.g.e.**, s.50.

¹⁰³ Malcolm, **a.g.e.**, ss.394-395.

İzzetbegoviç'in yürüttüğü Bosna-Hersek Cumhuriyeti cumhurbaşkanlığı dâhil olmak üzere, Bosna-Hersek Cumhuriyeti bütün kurumlarıyla uluslararası alanda varlığını sürdürmeye devam edecektir ve hatta "Hırvat Hersek-Bosna Cumhuriyeti" bile lağvedilmemiştir.¹⁰⁴

Söz konusu bu anlaşmanın en önemli başarısı, Müslümanlar ile Hırvatlar arasındaki savaşa son vermesi olmuştur. İki kuvvetin, Sırp ordusuna karşı askeri bakımdan işbirliği kurması ve Boşnak ordusuna yapılan silah tedarikinin düzeltilmesi mümkün hale gelmiştir. Bosna'nın geleceğinin ise, ancak Bosna halkının kendi askeri çabalarıyla kurtarılabilceği gerçeğinin, artık her zamankinden daha belirgin hale gelmesini de sağlamıştır.¹⁰⁵

Uluslararası toplumun barış planları devam etmekteydi. Temas Grubu¹⁰⁶ (Contact Group), 1994 Nisan'ında kendi tasarısını sunmuştu. Bu tasarının öncekilerden farkı, ülkeyi etnik olarak üçe değil ikiye bölmesi idi. Barışan Boşnak ve Hırvatlar federasyon çatısı altında birleşirken; Sırlar ayrı bir birim olarak kabul ediliyorlardı. Temas Grubu'nun bu tasarısı 1995 ortalarına kadar gündemde kaldı, ancak Sırların kabul etmemesinden dolayı bu plan da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁰⁷

Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Miloseviç, tüm eksiklerine rağmen barış planının Sırların aleyhine bir plan olmadığını, Bosnalı Sırp liderliğinin barış planını reddinin Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC) halkını daha da zor duruma sokacağını ve hiçbir maceracının tüm Sırlar adına barışı reddetmeye hakkı olmadığını belirterek, Bosnalı Sırlara barış planını kabul etmeleri çağrısında bulunmuştur.¹⁰⁸ Gerek NATO'nun Sırlara karşı yaptığı hava saldırıları gerekse YFC'ye uygulanan ambargonun etkisi, Sırbistan lideri Slobodan Miloseviç'in Bosnalı Sırlara olan tavrını değiştirmiştir. Ayrıca ABD'nin de artık savaşa müdahale edeceğini anlamış olan Miloseviç, ilk önce Sırbistan'ın "Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti" (Republika Srpska-

¹⁰⁴ Soysal ve Kut, **a.g.e.**, s.61.

¹⁰⁵ Malcolm, **a.g.e.**, s.396.

¹⁰⁶ Temas Grubu, 25 Nisan 1993'te Bosna'da barışın sağlanması için kurulmuş olan ve beş ülkeden oluşan gruptur. Grubu oluşturan beş ülke ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya'dır. Temas Grubu girişimlerini bu ülkelerin dışişleri bakanları düzeyinde toplanarak yapmaktadır. Ayrıca "Beşli Temas Grubu" ya da "Batı Temas Grubu" olarak da adlandırılmaktadır.

¹⁰⁷ Osman Karatay, **Bosna-Hersek Barış Süreci: Dayton Barış Antlaşması Eki ile**, Ankara, Karam Yayınları, 2002, s.7.

¹⁰⁸ Soysal ve Kut, **a.g.e.**, s.64.

RS) ile olan sınırını kapatmıştır. Devamında ise Temas Grubu'nun barış planını reddeden RS yönetimine resmen savaş açmıştır.

5 Ekim 1994 itibarıyla BM Genel Sekreteri Boutros-Ghali'nin raporu üzerine, 943 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı uyarınca, YFC'ye uygulanan ambargo 100 gün süreyle askıya alınmıştır. İlk olarak, Belgrad havaalanı ulaşımına açılmış, YFC ile İtalya arasında feribot seferleri yeniden başlamıştır.¹⁰⁹ Ambargonun askıya alınması, Miloseviç'in savaşın sonuna doğru değiştirdiği politikasında başarılı olduğunun bir göstergesi olmuştur.

Aralık ayının sonunda, eski ABD başkanlarından Jimmy Carter tarafından başlatılan ani bir "barış girişi", Bosna hükûmeti ile Sırlar arasında dört ay sürmesi tasarlanan bir ateşkes anlaşmasını ortaya çıkarmıştır. Söz konusu bu ateşkes, Sırp kuvvetleri tarafından bombardımana tutulan Bihaç bölgesinde hemen bozulmuştur; ancak Bosna'nın diğer yerlerinde çatışmaların genel miktarında bir azalma olmuştur.¹¹⁰

Nisan ve Mayıs 1995 boyunca, çatışmalar Bosna'nın birçok bölümünde yoğunlaşmıştır.¹¹¹ 7 Mayıs 1995'te "güvenli bölge" Saraybosna, Sırp ağır silahlarınca bombalanmış ve çok sayıda sivil ölmüştür. Aynı ay içerisinde bu sefer diğer bir güvenli bölge Tuzla'da kalabalığa atılan bir top mermisi 63 kişinin ölümüne, 200 kişinin de yaralanmasına sebep olmuştur. Hava harekâtı isteklerine karşı Sırlar 200 kadar BM askerini rehin alarak cevap vermişlerdir. Sırların bu tutumu kendi yandaşlarını bile çileden çıkartmıştır. 33 askeri rehin olan İngiltere, Sırları tehdit ederken Rusya bile bu olayı barbarlık olarak nitelemiştir.¹¹² Sırların yaptıkları, savaşın başından beri kendilerine destek veren İngiltere ve Rusya gibi ülkeleri bile kızdırmıştır. Bosna Savaşı'nın başındaki taraflar, artık savaşın sona yaklaşmasına doğru hızla saf değiştirmeye başlamışlardır.

BM ve NATO'nun başarısızlıkları saldırganları ödüllendiriyordu. Güvenli bölgeleri koruyamayan BM askerleri, Bosnalı Sırlar için bir kalkan haline gelmiştir.¹¹³

¹⁰⁹ Soysal ve Kut, **a.g.e.**, s.67.

¹¹⁰ Malcolm, **a.g.e.**, s.401.

¹¹¹ Malcolm, **a.g.e.**, s.402.

¹¹² Karatay, **a.g.e.**, ss.7-8.

¹¹³ "Bosna'nın Acılarına Seyirci Kalmayacağız!", **Milliyet Gazetesi**, 25 Temmuz 1995, s.18.

BM'nin aciz duruma düşmesinin önemli bir nedeni de, Güvenlik Konseyi'ni oluşturan ve veto hakkına sahip "Beş Büyükler"¹¹⁴ olarak tabir edilen ülkelerin askeri müdahale konusunda anlaşamamalarıdır.¹¹⁵

Bosna Savaşı'nı bitiren Dayton Antlaşması'nın mimarı kabul edilen Richard Holbrooke'un BM Güvenli Bölgeleri ve bunlardan özellikle Srebrenica, Zepa, Gorazde hakkındaki şu düşünceleri aslında tüm durumu özetlemektedir:

*"Güvenlik Konseyi tarafından 1993 kararlarıyla 'Birleşmiş Milletler Güvenli Bölgesi' olarak seçilmiş yerlerin güvenlikle ilgisi yoktu. Bölgelerin her birine en az sayıda BM barış gücü görevlisi gönderilmiş, ama onlar da mahsur durumda kalmış, üç kenti kuşatılmışlık durumundan kurtaramamışlardı. 1995 yazına kadar her üç kent, çevre alanlardan gelen Müslüman mültecilerle şişmişti."*¹¹⁶

6 Temmuz 1995'de Mladiç'in kuvvetleri Srebrenica'ya kurşun yağdırmaya başlamıştır. Bu hareket Sırlara göre, kentteki Bosnalı Müslüman kuvvetlerin Sırp topraklarına sızmasına karşı misillemeydi. Üç gün sonra Sırlar geçtikleri karakollardan otuz Hollandalı Barış Gücü görevlisini rehin almışlardır. Sırlar, 10 Haziran'da kenti alıp geri kalan Hollandalı askerleri de ele geçirmişler ve rehine sayısını 370'e çıkarmışlardır. Ertesi gün Mladiç, Srebrenica'ya gitmiş, "kenti Sırp halkına armağan ettiğini" açıklamıştır. Arkasından da şu sözleri söylemiştir: "Dahijas ihtilalinin ardından, sonunda bölgedeki Türklerden öğ alma zamanı gelmiştir". Buradaki atıf, 1804 yılında Osmanlılar tarafından sert bir biçimde bastırılan Sırp isyanıdır. Mladiç'in Bosnalı Müslümanları 191 yıl önceki Türklerle özdeşleştirmesi, zihin yapısındaki tehlikeli çarpıklığı göstermektedir.¹¹⁷

13 bin kişi son bir ümitle dağlara kaçmış ve daha sonra "ölüm yürüyüşü" olarak adlandırılan sözde diğer bir güvenli bölge olan Tuzla'ya gitmeye çalışmışlardır. Fakat yalnızca 3 bin kişi Tuzla'nın Nezuk köyüne ulaşabilmiştir.¹¹⁸ Bosna Savaşı'nın en kanlı katliamı sayılan Srebrenica katliamında sadece 5 günde 7 binden fazla Müslüman

¹¹⁴ Beş Büyükler olarak tabir edilen ülkeler BM'nin daimi üyeleridir. Kararlarda yalnızca daimi üyelerin veto hakkı vardır. Bu beş daimi üye ve aynı zamanda BM'nin kurucu üyesi olan ülkeler şunlardır: ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa.

¹¹⁵ Kohen, **a.g.m.**, s.16.

¹¹⁶ Holbrooke, **a.g.e.**, s.95.

¹¹⁷ Holbrooke, **a.g.e.**, s.95.

¹¹⁸ Vedat Atasoy, "Bir Katliamın Bakıyesi: Srebrenitsa", **Radikal Gazetesi**, 14 Temmuz 2013, (Erişim): http://www.radikal.com.tr/yazarlar/vedat_atasoy/bir_katliamin_bakıyesi_srebrenitsa-1141685, 17 Eylül 2013.

Boşnak'ın öldürüldüğü tahmin edilmektedir.¹¹⁹ Ayrıca Srebrenica'da görev yapan Hollandalı Barış Gücü askerlerinin esir buldukları sırada, bölgede Sırp tarafından yapılan katliamlardan birine tanık oldukları ortaya çıkmıştır. Hollandalı askerlerin komutanı General Hans Couzi, Srebrenica'nın işgali sırasında 2 Hollandalı askerinin 9 Boşnak'ın Sırp tarafından sırtlarından kurşuna dizilmesine şahit olduğunu ve yine Hollandalı askerlerin koruması altında bulunan bir Boşnak erkeğin, Hollandalıların yanlarından zorla alınarak yakındaki bir binanın önünde Kalaşnikof'la taranarak öldürüldüğüne tanık olduğunu söylemiştir.¹²⁰ BM İnsan Hakları raportörü Polonyalı Tadeusz Mazowiecki, Sırp'ların bu eylemini şöyle tanımlamıştır: "Sivil halka yönelik saldırılarla, cinayetlerle ve tecavüzlerle, ancak barbarca olarak tanımlanabilecek kadar muazzam çapta olan çok ciddi bir insan hakları ihlalidir bu." demiştir ve Mazowiecki, raporunu verdikten kısa süre sonra da görevinden istifa etmiştir. Bu arada, 79 Ukraynalı asker tarafından korunan Zepa "güvenlikli bölgesi"yse, 14 Temmuz günü Sırp kuvvetlerinin saldırısına uğramış ve bu saldırıdan on bir gün sonra da düşmüştür.¹²¹

Doğu Bosna'daki iki güvenli bölge Srebrenica ve Zepa'nın Sırp'ların eline düşmesi BM'nin Bosna'daki işlevini fiilen sona erdirdiği gibi, suçlu duruma da düşürmüştür. Bu bölgelerin güvenliği BM tarafından teminat altına alınmış ve Boşnakların bütün silahları toplanmıştır. Sırp saldırıya başladıklarında silahlar geri verilmediği gibi, BM askerleri halkı savunmasız bırakıp mevzilerini de terk etmişlerdir. Bu yüzden Srebrenica'da 8, Zepa'da 3 bin kişi BM eliyle ölüme gönderilmiştir.¹²²

Sırp saldırılarına tüm hızıyla devam ederken kendi içlerinde bir kriz ortaya çıkmıştır. Karadžić, Mladić'i görevden aldığı açıklamıştır. Bunun üzerine Mladić ise, Karadžić'in kendisini ordu komutanlığından alma kararını tanımayacağını açıklamıştır. Açıklamalar bunlarla da kalmamış, RS Ordusu'ndan 18 general Banja Luka'da, Radovan Karadžić'in Ratko Mladić'i görevden alma kararını tanımadıklarını açıklayan bir bildiri yayınlamışlardır.¹²³ Daha sonra Karadžić kendi içlerinden gelen yoğun baskılara dayanamarak Ratko Mladić'i görevden alma kararını değiştirdiğini

¹¹⁹ "Timeline: Siege of Srebrenica", **BBC News**, 9 Haziran 2005, (Erişim): <http://news.bbc.co.uk/2/hi/675945.stm>, 16 Temmuz 2013.

¹²⁰ Orhan Alpdündar, "Katliamın Tanıkları", **Milliyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1995, s.16.

¹²¹ Malcolm, **a.g.e.**, ss.407-408.

¹²² Karatay, **a.g.e.**, s.8.

¹²³ Soysal ve Kut, **a.g.e.**, s.84.

açıklamıştır. Artık Bosnalı Sırp'ların kendi içlerindeki fikir ayrılıkları da şiddetli bir şekilde su yüzüne çıkmıştır.

Bu sırada savaş sadece Boşnak-Sırp çatışması olarak devam etmiyordu. 4 Ağustos sabahı saat beşte Hırvatistan Ordusu'nun "Fırtına" harekâtı başlamıştır. Hırvatistan Ordusuna bağlı hava ve kara birlikleri dört koldan Krajina'ya saldırıya geçmiştir. Bunun üzerine Krajina'yı terk eden 150 bin sivilin büyük çoğunluğu Sırbistan'a gitmek üzere Bosna-Hersek sınırına yığılmıştır. Ertesi gün Hırvatistan Ordusu öğle saatlerinde Knin'i ele geçirmeyi başarmıştır.¹²⁴

9 Ağustos'ta Slobodan Miloseviç, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in çağrısı üzerine Moskova'ya gitmiştir. Franjo Tuğman, Yeltsin'in çağrısını kabul etmiş olmasına rağmen, böyle bir toplantıya Aliya İzzetbegoviç'in de çağrılmış olması gerektiğini söyleyerek Moskova'ya gitmemiştir.¹²⁵ Bu tavır, savaşın sonlarında da olsa artık Tuğman'ın da, Bosna-Hersek'in geleceğinde Müslüman Boşnaklar olmadan bir yapı kurulamayacağını anlamış olduğunun bir göstergesidir.

28 Ağustos günü Saraybosna'da bir pazar yerine düzenlenen ve 37 kişinin ölümü ve 88 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan Sırp'ların havan topu saldırısının ardından, BM ve NATO, General Mladiç'e bir ultimatoma vermiştir: (yarıçapı 20 km'lik bir bölge olan) Saraybosna "Yasak Bölgesi"nden Sırp topçularını geri çekmesi gerektiğini, yoksa NATO'nun hava harekâtı yapacağı söylenmiştir. Mladiç bu ultimatoma geri çevirince, Sırp askeri üslerine yönelik, 30 Ağustos'ta NATO hava saldırısı başlamıştır. BM-NATO işbirliğinden oluşan ve sorunlar yaratan "iki başlı" karar verme sistemi basitleştirilerek daha etkin hale getirilmiş ve NATO komutanlarına doğrudan yetki verilmiştir.¹²⁶ Alman uçakları ilk kez bu operasyonda görev alırken, Türk uçakları da ilk kez bu operasyonda Sırp mevzilerine yönelik bir hava operasyonunda yer almıştır. Hava saldırılarına daha fazla dayanamayan Bosnalı Sırp liderler Radovan Karadžić ve Ratko Mladiç, ağır silahlarını 72 saat içinde Saraybosna çevresinin 20 km dışına çekmeyi kabul ettiklerini Richard Holbrooke'a bildirmişler ve NATO hava akınlarını da bildirilen süre içinde durmuştur. NATO hava saldırısının başladığı 30 Ağustos

¹²⁴ Soysal ve Kut, **a.g.e.**, s.83.

¹²⁵ Soysal ve Kut, **a.g.e.**, ss.84-85.

¹²⁶ Malcolm, **a.g.e.**, ss.409-410.

gününden hava akınlarının durdurulduğu 14 Eylül gününe kadar olan süreçte, NATO uçaklarınca Sırp hedeflerine binden fazla bomba ve roket atıldığı açıklanmıştır.¹²⁷

Ağustosun sonunda başlayan NATO hava harekâtının amacı, ne Sırp saldırılarını püskürtmek, ne de Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumaktır. Hava harekâtının amacı, BM'nin "Güvenli Bölgeleri"ni Sırp tehdit ve saldırılarına karşı korumak, insani yardım yollarını açmak ve Sırp'ları barış görüşmelerine zorlamak olarak belirlenmişti.¹²⁸

Ateşkes yaklaşırken Batı Bosna'daki çatışmalar da yoğunlaşmıştır. Sırp'lar Tuzla'nın güneybatısında bir BM üssüne ateş açıp 29 yaşında Norveçli bir barış gücü askerini öldürünce, NATO uçakları harekete geçmiş ve Sırp mevzilerine saldırmıştır. Her iki tarafta da son dakikada bazı kazançlar sağlamaya çalışıyor, FBİH kuvvetleri bu işte biraz daha kârlı çıkıyordu. Çatışmaların sonunun yaklaştığını gören Hırvatlarla Bosnalılar, geç de olsa daha iyi anlaşabilmeye başlamışlar; Sanski Most gibi birkaç küçük kasabayı almışlardır.¹²⁹

5 Ekim günü Holbrooke'un girişimleriyle taraflar ateşkes imzalamayı başarmışlardır. Ateşkes 12 Ekim'de yürürlüğe girecekti. Fakat bu, o güne kadar herkesin kaptığının elinde kalacağı anlamına geliyordu. Böylece ateşkesin hemen ardından üç taraf da taarruza geçmiştir. Sırp'ların uzun süredir direnen ve hemen ardındaki büyük şehir Banja Luka'yı koruyan Mrkonjic Grad şehri bu savaşlarda düşmüştür. Ateşkes yürürlüğe girdikten sonra da kısmi çatışmalar olmakla birlikte, artık 1 Kasım'da ABD'nin Ohio eyaletinin Dayton kentindeki Wright-Patterson hava üssünde yapılacağı bildirilen barış görüşmeleri için gün sayılmaya başlanmıştır.¹³⁰

Nitekim 1 Kasım 1995'te barış görüşmeleri başlamıştır. 20 gün süren barış görüşmelerinin ardından 21 Kasım'da Miloseviç, Tudjman ve İzzetbegoviç "Barış İçin Çerçeve Anlaşması"ni imzaladıklarını açıklamışlardır. 14 Aralık 1995'te Paris'te

¹²⁷ Soysal ve Kut, **a.g.e.**, ss.86-89.

¹²⁸ Ali Karaosmanoğlu, Hasan Ünal, "ABD Barış Planı Saldırganı Ödüllendiriyor", **Milliyet Gazetesi**, 19 Eylül 1995, s.18.

¹²⁹ Holbrooke, **a.g.e.**, s.248.

¹³⁰ Karatay, **a.g.e.**, s.12.

imzalanan “Dayton Barış Antlaşması” ile üç buçuk yıldır süren Bosna Savaşı resmen sona ermiştir.

Nisan 1992-Ekim 1995 tarihleri arasında süren ve resmi rakamlara göre toplam 156 826 Boşnak, yaklaşık 70 bin Sırp ve 37 bin Hırvat’ın ölümüyle sonuçlanan kanlı savaştan sonra üç taraf kâğıt üzerinde biri federasyon, diğeri cumhuriyet, iki bölge tek bir devletin çatısı altında yeniden birleşmiştir.¹³¹

1.3. BARIŞ SÜRECİ (1993-1995)

1.3.1. Vance-Owen Planı

26-28 Ağustos 1992 tarihinde Bosna sorununa çözüm bulmak amacı ile Londra’da AT ve BM liderliğinde iki gün süren ve dört yüz delegenin katıldığı bir konferans tertiplenmiştir.¹³² Bu konferansa AT temsilcileri, Güvenlik Konseyi’nin 5 daimi üyesi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Kosova Arnavutları ve Voyvodina Macarları da dâhil olmak üzere tüm ilgili Yugoslav grupları katılmıştır. Ayrıca bu konferansta bazı önemli sözler verilmiştir. Bu sözlerden birincisi, Yugoslavya devlet heyeti Tito Yugoslavyası’nın iç sınırlarına saygılı olacağını ve Bosna-Hersek’e müdahale etmeyeceğini taahhüt etmiştir. İkinci söz ise, Bosnalı Sırp adını Karadziç etnik temizliği kınamış ve toplama kamplarının kapatılacağını sözünü vermiştir.¹³³

Toplantıda AT adına Lord Owen, BM adına Cyrus Vance, Bosna-Hersek Krizi’nin çözümü için ortaklaşa bir plan hazırlamakla görevlendirilmişlerdir. Vance-Owen tarafından hazırlanan ve “Vance-Owen Planı” olarak BM ve AT tarafından da desteklenen plan, 1993 yılı başından itibaren ilgili platformlarda görülmeye başlanmıştır.¹³⁴

2 Ocak 1993’te açıklanan plana göre Bosna-Hersek, merkezi hükûmet temeline bağlı olmayan, yürütme gücünün daha çok “eyaletler”de toplanacağı bir devlet olacak;

¹³¹ Karatay, **a.g.e.**, s.22.

¹³² Selver, **a.g.e.**, s.145.

¹³³ Şafak, “Bosna Savaşı...”, ss.117-118.

¹³⁴ Selver, **a.g.e.**, s.145.

on eyalete bölünecek (3'ü Hırvatların, 3'ü Sırpaların, 3'ü Müslüman Boşnakların ve 1'i Saraybosna tarafsız); eyaletlerin uluslararası örgütlerle ve devletlerle antlaşma yapma hakkı olmayacak; Bosna-Hersek topraklarının tümünde serbest dolaşım hakkı tanınacak; Bosna-Hersek Anayasası'nda "Üç Ana Etnik Toplum" ibaresi olacak; Bosna-Hersek, BM ve AT denetiminde silahsızlandırılacaktır.¹³⁵

Vance ve Owen tarafından ortaya çıkarılan bu barış planı, kâğıt üstünde, Bosna-Hersek'in bütünlüğünü koruyan, eyaletlere bölünmüş bir federasyonu öngörüyor ise de, Müslüman, Hırvat ve Sırlara üçer özerk bölge verilmesiyle, Bosna-Hersek'in zamanla bölünmesinde ilk adımı teşkil etmekteydi.¹³⁶ Barış planıyla avantaj yakalayan taraf Sırp tarafı değil, Hırvat tarafı olmuştu. Çünkü savaştan önce Müslümanların çoğunlukta olduğu dokuz il Hırvat toplumuna veriliyordu. Nitekim milliyetçi Hırvat basını, planı "Hırvat politikasının 20. yüzyıldaki en büyük zaferi" olarak ilan etmiştir.¹³⁷ Dolayısıyla Vance-Owen Planı'nı ilk imzalayan Hırvatlar olacaktı.

Vance-Owen Planı'na Müslüman Boşnak bakış açısını ise liderleri İzzetbegoviç yansıtmaktadır. Aliya İzzetbegoviç kendi yazdığı kitabında, Müslümanların Bosna'daki nüfus oranlarının 1991 sayımına göre yüzde 43,74 olmasına rağmen, bu planla Bosna topraklarının sadece yüzde 26,36'sının Boşnakların kontrolüne bırakıldığını söylemiştir.¹³⁸ Bu yüzden de, Müslüman Boşnak tarafı bu planda toprak paylaşımı oranlarında değişiklik yapılmadan kabul etmeyeceğini belli etmiştir.

Sonuçta, gerek Bosna'da savaş alanında Bosnalı Sırpaların yüzde 65'e yakın toprak kazanımları gerekse merkezi Bosna'da başlamış olan Boşnak-Hırvat çatışması, İzzetbegoviç hükümetinin Vance-Owen Planı'nı imzalamasını sağlamıştır. Bosnalı Sırpaların başlangıçtaki itirazlarına rağmen, uluslararası toplulukça uygulanan baskılar sonucunda, 2 Mayıs 1993 tarihinde, Radovan Karadžić de Vance-Owen Planını Atina'da imzalamıştır. Ancak, bilindiği gibi Bosnalı Sırp lider Karadžić bu planın uygulamasını, Sırp Parlamentosu tarafından onaylanması koşuluna bağlamıştır. Nitekim

¹³⁵ Selver, **a.g.e.**, ss.145-146.

¹³⁶ Oktay İşçen, "Bosna-Hersek Dramı ve Tepkide Ölçü", **Milliyet Gazetesi**, 28 Ocak 1993, s.17.

¹³⁷ Bora, **a.g.e.**, s.114.

¹³⁸ Alija İzzetbegović, **Tarihe Tanıklığım**, çev. Alev Erkilet-Ahmet Demirhan-Hanife Öz, İstanbul, Klasik Yayınları, 2003, 277.

25 Mart 1993 tarihinde Sırp parlamentosu oylama sonucunda Vance-Owen Planını reddetmiştir.¹³⁹

Sözde barış planı olarak adlandırılan Vance-Owen Planı, etnik bölünmeyi uygun görerek Sırp ve Hırvat milliyetçilerinin arzuladığı “Büyük Sırbistan” ve “Büyük Hırvatistan” projelerini desteklemiştir. Plan bir taraftan etnik bölünmeyi uygun görürken diğer taraftan da Bosna Devleti’nin bütünlüğüne vurgu yaparak, kendi içindeki tutarsızlığı da göstermektedir. Ayrıca Saraybosna’nın tarafsız “açık şehir” statüsüne sahip olması da net olamamakla birlikte muğlak görünmektedir.

Vance-Owen Planı, Bosna Savaşı’nın dönüm noktalarından biri olmuştur. Plan etnik bölünmeyi destekleyerek, taraflara toprak mücadelesinin önemini vurgulamış ve savaşı körüklemiştir. Ayrıca Boşnak-Hırvat savaşının çıkmasına da neden olmuştur. Sonuç olarak, savaşı durdurması beklenen plan Bosna Savaşı içinde yeni bir savaş daha çıkarmıştır.¹⁴⁰

1.3.2. Güvenli Bölgeler Planı

Vance-Owen Planı’nın reddedilmesinden sonra acilen toplanan BM Güvenlik Konseyi, Güvenli Bölgeler Planı’nı geçici bir ara çözüm olarak kabul etmiştir.¹⁴¹ 22 Mayıs’ta Washington’da ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve İspanya’nın katılımıyla düzenlenen konferansta kararlaştırılan “Eylem Planı”yla, üstü kapalı olarak da olsa Vance-Owen Planı’ndan vazgeçilmiştir. BM’nin Eylem Planı çerçevesinde aldığı en önemli karar, Müslümanların Sırp tarafından kuşatıldığı altı kentin (Saraybosna, Tuzla, Zepa, Srebrenica, Gorazde, Bihaç) “Güvenli Bölgeler” ilan edilmesi olmuştur. Bu kararın, destekçilerine göre “yeni” ve “ilerici” sayılan yönü, Yugoslavya’daki BM güçlerine sadece kendini koruma amaçlı değil güvenli bölgeleri de koruma amaçlı olarak silah kullanabilme yetkisi verilmiş olmasıdır.¹⁴²

¹³⁹ Nurşin Ateşoğlu Güney, “Bosna-Hersek Sorunu ve Barış Görüşmeleri Süreci”, **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, der. Kemali Saybaşı-Gencer Özcan, İstanbul, Bağlam Yayınevi, 1997, s.271.

¹⁴⁰ Malcolm, **a.g.e.**, ss.382-383.

¹⁴¹ Selver, **a.g.e.**, s.149.

¹⁴² Bora, **a.g.e.**, s.253.

Uluslararası topluluk, söz konusu tarihte Sırlara yönelik askeri müdahalede bulunmak yerine, Güvenli Bölgeler kararını alarak bir yandan kendi üzerindeki baskıları hafifletirken aslında diğer yandan da Bosna’da var olan Sırp saldırganlığı karşısında teslim olmuştur.¹⁴³

BM’nin oluşturduğu sözde “Güvenli Bölgeler” Bosna Savaşı’nı yavaşlatmaya yönelik olacağına daha çok hızlandırmıştır. Bosna Savaşı’ndaki en büyük katliamlar, oluşturulan bu güvenli bölgelerde yaşanmıştır. Bosna Savaşı’nın en büyük toplu katliamı Srebrenica’da meydana gelmiş ve sekiz binin üzerinde insan öldürülmüştür. Güvenli bölgeler olarak adlandırılan bu yerler Sırlar için kalkan olmuştur. Çünkü Sırlar bu bölgelerdeki BM askerlerini rehin alarak, BM ve NATO’nun olası saldırılarına karşı kalkan olarak kullanmışlar ve böylece bu bölgelerdeki kendi etnik kırımlarını gerçekleştirmişlerdir.

1.3.3. Owen-Stoltenberg Planı (Üç Bölge Planı)

BM’nin Yugoslavya özel temsilcisi Cyrus Vance’in görevinden ayrılmasının ardından yerine Norveç eski Dışişleri Bakanı Thorvald Stoltenberg getirilmiştir. Vance-Owen Planı’ndan yaklaşık altı ay sonra, haziran sonu temmuz başı itibarıyla, bu kez de Owen-Stoltenberg adıyla bir plan oluşturulmuştur.

27 Temmuz’da başlayan Owen-Stoltenberg Planı müzakerelerinde, önce “Bosna-Hersek Birleşik Cumhuriyetler Birliği” Anayasa taslağı üzerinde durulmuştur. Taslağa göre: Birlik’i oluşturacak üç etnik cumhuriyetin askeri güçleri olmayacak, mevcut olanlar BM ve AT gözetiminde dağıtılacak, bütün cumhuriyetlerde çifte vatandaşlık hakkı tanınacak ve bütün vatandaşlar Adriyatik kıyısındaki Neum kasabası ile Sava nehrine erişme serbestisine sahip olacaktır. Cumhuriyetler Birliği’nin cumhurbaşkanlığı görevi ise, dönüşümlü olarak üç cumhuriyetin devlet başkanlarıncaya yürütülecektir.¹⁴⁴ Plan, Bosna-Hersek topraklarının yüzde 52’sini Sırlara, yüzde 30’unu Müslümanlara ve yüzde 18’ini Hırvatlara vermek üzere üç devlete bölünmesini

¹⁴³ Ateşoğlu Güney, **a.g.m.**, s.272.

¹⁴⁴ Bora, **a.g.e.**, ss.131-134.

önerir. BM'nin denetimine verilecek Saraybosna'nın yanı sıra, Mostar da AT'nin denetimine verilecektir.¹⁴⁵

“Cenevre Planı” ya da “Üç Bölge Barış Planı” olarak anılan bu plan “esnek bir konfederasyon”dan söz etmektedir; ancak buradaki sorun, gidişatın Bosna-Hersek’in bir ülke olmaktan çıkması yönünde olduğunu göstermektedir. Saraybosna'nın statüsü de belirsiz bırakılmıştır. Ayrıca bu plan, Bosna-Hersek'teki RS ile Hersek-Bosna devletlerini yasallaştırarak, her an “anavatanlarına” bağlanabilecekleri bir statüye kavuşturmuştur. Aralık ayının üçüncü haftasında Owen-Stoltenberg nezaretinde Cenevre’de yürütülen müzakere turlarında Boşnak Müslümanlar lehine küçük bir harita değişikliği yapıldı: Boşnak Müslüman cumhuriyetine ayrılan toprak payı yüzde 33.3’e, Hırvat cumhuriyetininki yüzde 17.5’a çıkmış, RS'nin toprak payı ise yüzde 49.2’ye indirilmiştir. Müslüman Boşnak cumhuriyetinin yanı sıra RS’ye de, Adriyatik’e çıkış sağlayacak liman ve koridor imkânı verilmiştir.¹⁴⁶

Uluslararası topluluk Owen-Stoltenberg Planı’na, Vance-Owen Planı’ndan çok daha fazla angaje olmuştur. Planlar dışında, askeri yaptırımlar da havadan karaya inmiştir. Uçuş yasağını güvenli bölgeler uygulaması izlemiştir. Uçuş yasağı uygulaması gibi güvenli bölgeler uygulaması de 1992 ile 1993 yılları arasında birkaç aylık süre içinde gelişmiştir.¹⁴⁷

Owen-Stoltenberg Planı’nın da önceki planlar gibi uygulanması mümkün olamamıştır. Plan uygulanmış olsaydı, Bosna-Hersek etnik olarak üçe bölünecek ve Sırpların zor kullanarak elde etmiş oldukları yüzde 52’lik toprak kazanımı meşrulaştırılmış olacaktı. Bu da zaten parçalanmış olan Bosna’nın toprak bütünlüğünün tamamen kaybedilmesi anlamına gelmekteydi.¹⁴⁸

1.3.4. Boşnak-Hırvat Federasyon Anlaşması (Washington Anlaşması)

FBİH, Haziran 1994’te Kurucu Mecliste yapılan oylama sonucu, Bosnalı Hırvatların lideri Kresimir Zubak’ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle resmen kurulmuştur.

¹⁴⁵ Samary, **a.g.e.**, s.166.

¹⁴⁶ Bora, **a.g.e.**, ss.126-137.

¹⁴⁷ Şafak, **a.g.m.**, ss.120-121.

¹⁴⁸ Yürür, **a.g.m.**, s.74.

Bosna'nın bölünmezliği ilke alınarak daha önce varılan anlaşmaya göre, Bosna-Hersek iki Hırvat, dört Boşnak ve iki de ortak olmak üzere sekiz kantondan oluşacaktır. Altı ay sonra yapılacak seçimlere kadar ülkeyi yönetecek olan yönetim, bu sürenin bitiminde görevini seçimle iş başına gelecek olan yeni yönetime bırakacaktır. 6 ay sonraki seçimlerde, cumhurbaşkanı ve başbakan da dâhil, diğer tüm birimler belirlenecektir. Haziran 1994'te yapılan oylama sonucu, Federasyon Cumhurbaşkanı Yardımcılığına Eyüp Ganiç, Başbakanlığa ise Haris Sladziç getirilmiştir. Sladziç'in oluşturduğu kabinedeki on bir bakanlıktan altısı Müslümanlara, beşi ise Hırvatlara verilmiştir.¹⁴⁹

Yeni federasyonun temel ilkesi; savaş öncesinde Müslüman veya Hırvat nüfus çoğunluğuna sahip olmuş olan Bosna-Hersek'in bütün bölgelerini kapsayan bir "kantonlar" sisteminin kurulmasıdır. Dış ilişkiler, savunma politikası, vatandaşlık, ekonomi ve ticaret politikası, maliye, enerji politikası ve kantonlar arası güvenlik denetiminin kurulması gibi konuların idaresinde, Federasyon hükûmeti tek yetkiye sahip olacaktır. Kantonlar da, ya tek başlarına ya da Federasyon hükûmeti ile ortak olarak yargılama yetkisini kullanarak diğer bütün politika alanlarında sorumluluk sahibi olacaklardır. 140 üyeden oluşan bir Temsilciler Meclisi ve 30 Müslüman Boşnak ve 30 Hırvat üyeden oluşan Halklar Meclisi ile birlikte bir federal yasama meclisi kurulmuştur. Ayrıca anayasanın göze çarpan bir bölümü, insan haklarının korunmasıyla ilgiliydi: bir Müslüman, bir Hırvat ve bir "diğer" görevliden oluşan üç şikâyet memuruna ve benzer şekilde üç yargıçtan oluşan bir İnsan Hakları Mahkemesi'ne geniş yetkiler tanınması anayasadaki olumlu maddelerden biridir.¹⁵⁰ Oluşturulan bu yeni FBİH'nin hiçbir kurumunda Aliya İzzetbegoviç'in görev almaması çok dikkat çekicidir. Ağırlıklı görüş İzzetbegoviç'in kendisini yıpratmamak adına yeni kurulan Federasyon'da görev almadığıdır.

Şubat 1994'te, Müslüman olarak adlandırılan bölgede yaşayan 150 bin kadar Sırbı temsil eden yaklaşık 500 Bosnalı Sırp Saraybosna'da toplanmıştır. Bosna'ya bağlılıklarını, Radovan Karadziç'in bütün Bosnalı Sırbıları temsil etmediğini ve her türlü etnik temizleme politikasını lanetlediklerini ilan etmişlerdir. Bütün müzakerelerde

¹⁴⁹ İlhan, **a.g.e.**, s.193.

¹⁵⁰ Malcolm, **a.g.e.**, ss.395-396.

kendilerini temsil etme hakkını talep ederek bir ‘‘Sırp Danışma Konseyi’’ kurmuşlardır.¹⁵¹

ABD’nin baskısıyla kurulan FBİH sayesinde ortaya çıkan Boşnak-Hırvat ateşkesi, savaşın ancak bir kısmını sona erdirilebilmiştir.¹⁵² Öyle ki, imzalanan bu anlaşmaya rağmen, Boşnaklarla Bosnalı Hırvatlar arasında Bosna’nın bazı bölgelerinde süre gelen çatışmaların bir süre daha devam etmiş olduğu görölr.¹⁵³

Bu tarihten sonra, Batılıların ortaya koymuş oldukları politik girişimler (Temas Grubu Planı gibi) Bosnalı Sırpaların ilerde oluşturulması planlanan konfederasyona katılımlarının sağlanmasına yönelik olmuştur.¹⁵⁴ Nitekim Bosna Savaşı’nı bitiren Dayton Barış Antlaşması, bu tezi doğrulayıcı nitelikte, Sırpaların oluşturulan konfederasyona katılımıyla sonuçlanmıştır.

Özetle, Boşnak-Hırvat Federasyon Anlaşması bağlamında, iki taraf arasında istenilen düzeyde işbirliğinin tam anlamda gerçekleşmediği aşıkârdır.¹⁵⁵ Bosnalı Hırvatlarla Bosnalı Müslüman Boşnaklar arasında kurulan FBİH’ye rağmen, Boşnak-Hırvat çatışması bazı bölgelerde yoğun bir şeklide devam etmiştir. Bu durum da göstermektedir ki, Bosna Savaşı’nda taraflar kendi etnik halkına bile söz geçirememiştir.

1.3.5. Temas Grubu Planı

Temas Grubu’nun planı 13 Mayıs 1994 tarihinde Cenevre’deki toplantıda açıklık kazanmıştır. Toplantı sonunda yayınlanan bildiriye Temas Grubu’nun Planı ana hatlarıyla açıklanmıştır. Plana göre Bosna-Hersek, uluslararası alanda tanınmış sınırları içinde Boşnak-Hırvat tarafı ile Bosnalı Sırpardan oluşan bir ‘‘birlik’’ olacaktır.¹⁵⁶ Hazırlanan haritada yüzde 51’lik kısım FBİH’ye, yüzde 49’luk kısım RS’ye paylaştırılmıştır. BM Güvenlik Konseyi, AB Bakanlar Konseyi ve dünya çapında hükümetler ve örgütler tarafından desteklenen Temas Grubu, taraflara bildiri yollamış;

¹⁵¹ Samary, **a.g.e.**, ss.104-105.

¹⁵² Ateşoğlu Güney, ‘‘Bu Fırsat Kaçmasın’’, **Milliyet Gazetesi**, 5 Temmuz 1995, s.18.

¹⁵³ Ateşoğlu Güney, **a.g.m.**, s.262.

¹⁵⁴ Ateşoğlu Güney, **a.g.m.**, s.18.

¹⁵⁵ Ateşoğlu Güney, **a.g.m.**, s.275.

¹⁵⁶ **Bosna-Hersek Gerçeği**, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi, 1995, s.56.

harita üstündeki değişikler konusunda iki tarafın da arzusu dışında, sunulduğu gibi (FBİH yüzde 51, RS yüzde 49) kabul etmeleri gerektiği bildirilmiştir.¹⁵⁷ Taraflara önceden gönderilen bu bildiri göstermektedir ki, toprak paylaşım oranları pazarlık konusu dahi yapılamayacak ve toprak paylaşım konusu barış görüşmeleri daha başlamadan çıkartılmıştır. Bu da planın daha baştan dayatmalarla taraflara kabul ettirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Temas Grubu ile taraflar arasındaki teknik düzeydeki görüşmelere devam edilmiştir. Bu görüşmelerde Bosna-Hersek tarafı, 1991 nüfus sayımına göre Boşnak-Hırvat çoğunluğa sahip yerleşim birimlerinden asla ödün vermeyeceklerini bildirmiştir. RS Parlamentosu ise, 18-19 Temmuz 1994 tarihlerinde yaptığı oturumda barış planı üzerindeki yanıtını bir deklarasyon ile Temas Grubu'na bildirmiştir. Bu deklarasyona göre, Sırp parlamentosunun kararında planın anayasal düzenlemeler, çatışmaların durdurulması, Saraybosna'nın kontrolü, Sırp'ların Adriyatik'e çıkışı ve Sırlara yönelik ekonomik yaptırımların kaldırılması konularına açıklık getirilmediği ileri sürülerek, harita üzerine ilave çalışma yapılması gerektiği belirtilmiştir.¹⁵⁸ Kısacası Sırp'lar planı kabul etmediklerini direkt söylemek yerine çözümlenmesi mümkün olmayan bu şartları koyarak üstlerindeki baskıları hafifletmeye çalışmışlardır.

Pale'deki Sırp parlamentosu, Temas Grubu'nun 30 Temmuz 1994 tarihinde Cenevre'de barış planı üzerindeki yanıtları görüşmek için toplanmasından önce yayınladığı deklarasyonda yer alan hususları teyit eden "izahat" adı altında yeni bir bildiri yayınlamıştır. Ek olarak ise, açıklamada barış planının nihai kabulü, RS'de yapılacak olan referandum şartına bağlanmıştır. Sonucun belli olmasına rağmen, Pale'deki Sırp yönetimi 27-28 Ağustos tarihlerinde yapılan referandum sonucunda Bosnalı Sırp'lar barış planını yüzde 97'lik çoğunlukla reddetmişlerdir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Burak Tangör, "Avrupa Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri ve Türk Dış Politikası", Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2007, s.131.

¹⁵⁸ **Bosna-Hersek Gerçeği**, ss.57-59.

¹⁵⁹ **Bosna-Hersek Gerçeği**, ss.59-61.

İKİNCİ BÖLÜM

DAYTON BARIŞ ANTLAŞMALARI VE DEVLET İNŞA SÜRECİ

2.1. DAYTON BARIŞ ANTLAŞMASI (1995)

Dayton Barış Antlaşması (Dayton Peace Accords-DPA) taslağı ilk olarak 21 Kasım 1995 tarihinde, ABD'nin Ohio eyaletinin Dayton kentinde bulunan Wright-Patterson Hava Kuvvetleri Üssü'nde parafe edilmiştir. Asıl antlaşma metni ise bundan yaklaşık olarak bir ay sonra, 14 Aralık 1995'de Paris'te, Bosna-Hersek Devlet Başkanı Aliya İzzetbegoviç, Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç ve Hırvatistan Devlet Başkanı Franjo Tuğman tarafından imzalanmıştır. DPA'nın oluşumunda genelde ABD'nin özelde ise Richard Holbrooke'un uyguladığı mekik diplomasisinin¹⁶⁰ rolü büyüktür. Hatta dünya kamuoyunda Holbrooke, DPA'nın mimarı olarak kabul edilmektedir.

Bosna'ya barışı getiren DPA çatışmaları önlemek amacıyla biri askeri biri de sivil olmak üzere iki alandan meydana gelen bir Genel Çerçeve Antlaşması ve buna bağlı 11 ekten oluşmaktadır. Devletin temel yapısını kuran Bosna-Hersek Anayasası ise Ek 4'te yer almaktadır.

Antlaşmanın ekleri ve düzenleme getirdiği alanlar şu şekildedir¹⁶¹:

Ek 1-A: Barışın Askeri Yönlerini İçeren Antlaşma

Ek 1-B: Bölgesel İstikrar Antlaşması

Ek 2: Birimler Arası Sınır Hattı ve İlgili Konular Antlaşması

Ek 3: Seçimler Antlaşması

¹⁶⁰ Mekik diplomasisi: İki ihtilafli taraf arasında çözüme ulaşabilmek için arabulucu rolündeki üçüncü bir tarafın, klasik diplomasi kurallarına uymadan yaptığı ve her iki tarafta da seri görüşmelerle sonuca ulaşmaya çalıştığı diplomasi türüdür. Mekik diplomasisi terimi ilk olarak 1979 yılında kullanılmaya başlanmıştır. O dönemde ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın Mısır ile İsrail arasındaki müzakereler çerçevesinde Kahire-Tel Aviv şehirleri arasında yaptığı seri ziyaretler sonucunda mekik diplomasisi terimi yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Enes İpek, "Diplomasinin Tarihsel Gelişimi", **Pusula Dergisi**, Sayı:75, Yıl: 2013, (Çevrimiçi): http://www.dho.edu.tr/sayfalar/00_Anasayfa/11_Pusula/75/diplomasi.html, 26 Ocak 2014.

¹⁶¹ Antlaşma metni ve eklerin Türkçe çevirisi için bkz. Karatay, **a.g.e.**, ss.127-184.

Ek 4: Bosna-Hersek Anayasası

Ek 5: Tahkim Antlaşması

Ek 6: İnsan Hakları Antlaşması

Ek 7: Mülteciler ve Yerlerinden Olanlar Antlaşması

Ek 8: Milli Anıtları Koruma Kurulu Antlaşması

Ek 9: Kamu Teşebbüsleri Kurulması Antlaşması

Ek 10: Barış Sürecinin Sivil Uygulama Antlaşması

Ek 11: Uluslararası Polis Görev Gücü Antlaşması

Antlaşma ile öne sürülen en öncelikli hedef mültecilerin geri dönüşüdür. Her milliyetten Bosna-Herseklinin savaşıyla yerinden edildiği yere geri dönüşünün şartsız gerçekleşmesini önceleyen madde çok açıktır. Ancak günümüze kadar gelen süreçte bu geri dönüşlerin oranı yüzde 10'da kalmıştır. Hukuki bir engel olmamasına rağmen koşulların ve FBİH ile RS arasındaki sorunların bu geri dönüşleri engellediği düşünülebilir.¹⁶² Öyle ki, uluslararası toplum tarafından açıklanan raporlarda Sırp, antlaşmanın imzalanmasından sonra, savaş zamanında yerleştikleri evlerini savaştan sonra yakarak terk etmişlerdir.

DPA'ya göre Bosna-Hersek'te 20 bini ABD'li 35 ülkeden 60 bin asker, NATO ya bağlı, Uygulama Gücü¹⁶³ (Implementation Force-IFOR) adıyla bulunacaktır. Burada çok çarpıcı bir durum vardır. NATO, eski Rusya'ya (ya da SSCB) karşı kurulmuş bir askeri örgüttür ve Rusya bu örgüte asker göndermiştir.¹⁶⁴ Bu durum soğuk savaş döneminde kurulan örgütlerin amaçlarının, soğuk savaş döneminin bitmesiyle değiştiğini göstermektedir.

¹⁶² Şafak, **a.g.m.**, s.126.

¹⁶³ DPA'nın uygulanması görevinin NATO'ya verilmesi üzerine UNPROFOR'a tahsisli Türk Barış Gücü takviye edilerek Tugay seviyesine çıkarılmış ve 20 Aralık 1995'den itibaren IFOR'a tahsis edilmiştir. 20 Aralık 1996 tarihinde IFOR görevini tamamlayarak yerini SFOR'a bırakınca Türk Tugayı da SFOR'a tahsis edilmiştir. Daha sonra yapılan azaltmalar kapsamında Türk Tugayı tabur seviyesine düşürülmüştür. Atike Kaptan, **Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek Tarihi ve Türkiye-Bosna-Hersek İlişkileri**, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2008, s.45.

¹⁶⁴ M.Tahir Hatipoğlu, **Bosna'ya Farklı Bakış**, Ankara, Sevil Yayınları, 1996, ss.117-118.

IFOR birlikleri, DPA’da belirlenen askerden arındırma işlemlerini ve taraflar arasındaki yer değiştirme konularını çözdükten sonra görevini tamamlamış ve Bosna-Hersek’te istikrarı sağlamakla görevli olan İstikrar Gücü (Stabilization Force-SFOR)’ne dönüştürülmüştür.¹⁶⁵ NATO askeri açıdan güvenliği SFOR ile sağlarken, BM bulundurduğu polis kadrosu Uluslararası Polis Görev Gücü¹⁶⁶ (International Police Task Force-IPTF) ile de sivil güvenlik konularını üstlenmiştir. 40 ülkeden 1721 adet polis (27’si Türk) görev yapmıştır.¹⁶⁷

28-29 Haziran 2004 tarihlerinde İstanbul Zirvesi’nde toplanan NATO, Bosna-Hersek’teki barışı koruma görevinin tamamen AB Gücü (EUFOR)’ne devredilmesi kararını almıştır.¹⁶⁸ Nitekim Aralık 2005’te görev süresini tamamlayan SFOR’un yerine 7 bin kişilik EUFOR yerleştirilmiştir.¹⁶⁹

DPA asıl itibarıyla üç buçuk yıl süren Bosna Savaşı’nı bitiren bir antlaşma olarak başarılı sayılmıştır. Ancak antlaşmanın adil olduğu hakkında ki görüşler farklıdır. Öyle ki, savaşan tarafların liderlerinden biri olan Aliya İzzetbegoviç, 21 Kasım 1995’te, DPA’nın kabul edildiği gün şu sözleri sarf etmiştir:

*“Kendi halkıma da diyorum ki, bu belki adil bir barış olmayabilir, ama savaşın devamından daha fazlasını getirmektedir. Durum böyle, dünya da bu halde olduğuna göre, daha iyi bir barış zaten sağlanamazdı. Tanrı şahidimizdir ki, halkımızın ve ülkemizin karşılaştığı haksızlıkların azaltılması için elimizden gelen her şeyi yaptık.”*¹⁷⁰

DPA’nın Boşnaklar için ayrı bir önemi vardır. Tito Yugoslavya’sı içinde 1969’da “Müslümanlar” adı altında kurucu unsur olarak tanınan Boşnaklar, DPA’nın

¹⁶⁵ Yürür, **a.g.m.**, s.111.

¹⁶⁶ Uluslararası Polis Görev Gücü, BM Güvenlik Konseyi’nin 21 Aralık 1995 tarihli 1035 sayılı kararı ile kurulmuştur. Söz konusu güç Yüksek Temsilcilik Ofisi rehberliğinde çalışmakta olup silah taşıma, tutuklama ve sorgulama yetkisine sahip değildir. Yalnızca yerel polisi denetlemekle yükümlüdür ve görev süresi boyunca Bosna-Hersek’te polis güçlerinin yeniden düzenlenmesi, sayılarının azaltılması ve eğitimlerinin sağlanmasına yardımcı olmuştur. Tangör, **a.g.m.**, s.135.

¹⁶⁷ Adem Yavuz Arslan, “Dondurulmuş Sorunlar Ülkesi”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı:448, 7 Temmuz 2003, (Çevrimiçi): <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-10562-26-dondurulmus-sorunlar-ulkesi.html>, 17 Nisan 2014.

¹⁶⁸ Tangör, **a.g.m.**, s.137.

¹⁶⁹ Göktürk Tüysüzoğlu, “Avrupa’nın Ortasında Bir Siyasal ve Yönetimsel Başarısızlık Örneği: Bosna-Hersek”, **Üç Deniz Havzası Ülkeleri Ortak Yönetim Kültürü ve Yeniden Yapılanma Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, ed. M.Ulvi Saran v.d., No:2 2012, s.86.

¹⁷⁰ Holbrooke, **a.g.e.**, s.381.

eki niteliğinde olan Bosna-Hersek Anayasası'nda ilk defa gerçek isimleriyle (Boşnaklar) ayrı bir millet olarak sayılmışlardır.¹⁷¹

Sonuç itibarıyla DPA, Bosna Savaşı'nı bitiren bir antlaşma olarak tüm taraflar tarafından başarılı olarak sayılmıştır. Ancak adil olup olmadığı görüşü ise taraflara göre farklılıklar göstermiştir. Antlaşmanın genel itibarıyla başarılı mı yoksa başarısız mı olduğu sorusuna yanıt ise antlaşmanın uygulamaları ve yarattığı sonuçlarla birlikte ileriki bölümlerde irdelenecektir.

2.1.1. Dayton Antlaşması'na Göre Bosna-Hersek Devleti'nin Siyasi ve İdari Yapısı

DPA'ya göre Bosna-Hersek iki entiteye ve Brčko adında küçük bir özerk bölgeye ayrılmıştır. Bu iki entite Boşnaklar ve Hırvatlardan oluşan FBİH ile Sırpardan oluşan RS'den meydana gelmektedir. Bu yapılar komşu devletlerle özel ve paralel ilişkiler kurma hakkı da içinde olmak üzere geniş bir özerkliğe sahiptir.¹⁷² Bu entiteler hukuken gerçek bir sınır niteliği taşımayan ve uluslararası güç (IFOR/SFOR) tarafından denetlenen yaklaşık 1400 km uzunluğundaki bir sınır hattı ile ayrılmıştır. Ayrıca her entitenin kendine özgü, farklı siyasi ve ekonomik yapılanması mevcuttur.¹⁷³ Entitelere daha fazla yetki verilirken Bosna-Hersek merkezi hükûmetinin yetkileri; dış politika, dış ticaret ve gümrük politikası, para politikası ve birkaç diğer alanla sınırlı kalmıştır. Merkezi hükûmet ve parlamentonun kararları çoğunluk ile alınır. Fakat üç ana etnik gruptan herhangi biri çıkan kararı kendi hayati çıkarlarına uygun görmediği takdirde durdurma hakkına sahiptir.¹⁷⁴ Böyle bir yapının Bosna-Hersek Devleti siyasi hayatında yaratacağı politik sorunlar antlaşma imzalandığında bazı taraflar tarafından deklare edilmiştir. Nitekim bu görüşlerin haklılığı da ileriki dönemlerde ortaya çıkmıştır.

Bosna-Hersek Hükûmeti federal özellik taşımaktadır çünkü merkezi hükûmet ile entitelerin organları arasında yetki paylaşım sistemi kullanılmaktadır. Bir başka özelliği

¹⁷¹ Erhan Türbedar, "Barışın 15.Yıldönümünde Bosna-Hersek: Dayton Barış Antlaşması'nın Neticelerinin Değerlendirmesi", **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)**, Aralık 2010, (Erişim): http://www.tepav.org.tr/upload/files/1292831752-6.Barisnin_15_Yildonumunde_Bosna_Hersek.pdf, 19 Haziran 2013.

¹⁷² ŞAFAK, **a.g.m.**, ss.124-125.

¹⁷³ Yürür, **a.g.m.**, ss.101-102.

¹⁷⁴ Steven Woehrel, "Bosnia: Current Issues and U.S. Policy", **Congressional Research Service**, 29 February 2012, s.2, (Erişim): <http://www.fas.org/sfp/crs/row/R40479.pdf>, 18 Eylül 2013.

de, yetki paylaşım sistemi açısından aynı zamanda hem merkezi hükûmet organlarında hem de entitelerin organlarında üç etnik grubun temsilcilerinin orantılı bir şekilde temsil edilmesi zorunludur.¹⁷⁵

DPA, Bosna-Hersek Devleti'nin şu ortak kurumlardan oluşması öngörmüştür: Halklar Meclisi ve Temsilciler Meclisinden oluşan ikili parlamento, üç kişiden oluşan Cumhurbaşkanlığı Konseyi (iki üye FBİH'den bir üye RS'den), Bakanlar Kurulu, Anayasa Mahkemesi ve Merkez Bankası.¹⁷⁶

2.1.1.1. Cumhurbaşkanlığı Konseyi ve Bakanlar Kurulu

DPA'ya göre Bosna-Hersek Devleti'nin yürütme organı iki bölümden oluşmaktadır: Üçlü Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlar Kurulu. Devlet düzeyindeki yürütme organı olan üçlü Cumhurbaşkanlığı Konseyi¹⁷⁷; bir Boşnak, bir Sırp ve bir Hırvat'tan oluşmaktadır ve her sekiz ayda bir başkanlık makamında değişiklik yapılmaktadır. Bakanlar Konseyi'nin Başkanı, Cumhurbaşkanlığı tarafından seçilmektedir.¹⁷⁸

Bakanlar Kurulu'na iki eş başbakan (Boşnak ve Sırp) ve bir eş başbakan yardımcısı (Hırvat) başkanlık etmektedir. Bakanlıklarda birer bakan ve ikişer yardımcı bakan bulunmaktadır. Her bakanlığı yöneten üç kişi üç ulus arasında paylaştırılmıştır. Mesela, dışişleri bakanı Boşnak ise, yardımcıları Sırp ve Hırvat'tır.¹⁷⁹ Ayrıca Bakanlar Konseyi tarafından AB Entegrasyon Ofisi, Genel Sekreterliği, Yasama Ofisi, İç Siyaset Komitesi ve Ekonomik Komite gibi kurumlar oluşturulmuştur.¹⁸⁰

2.1.1.2. Parlamento

Bosna-Hersek'in yasama gücünü Bosna-Hersek Parlamentosu oluşturmaktadır. Bu parlamento iki kanattan meydana gelmektedir: "Temsilciler Meclisi" ve "Halklar

¹⁷⁵ Amin Numanoviç, "Dayton Sonrası Bosna Hersek ve Avrupa-Atlantik Entegrasyonu", Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2011, s.10-11.

¹⁷⁶ Dalar, **a.g.m.**, s.99.

¹⁷⁷ Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi'ne ilk olarak Aliya İzzetbegoviç başkan seçilmiştir. İzzetbegoviç 2 yıl boyunca, 1996-1998 yılları arasında, Cumhurbaşkanlığı Konseyi Başkanı görevini yürütmüştür. 1998 yılından itibaren 8 aylık rotasyon sistemiyle başkan seçilmiştir.

¹⁷⁸ Numanoviç, **a.g.m.**, ss.10-11.

¹⁷⁹ Karatay, **a.g.e.**, s.38.

¹⁸⁰ Numanoviç, **a.g.m.**, s.14.

Meclisi". Bütün yasama kararlarının hem Temsilciler Meclisi hem de Halklar Meclisi tarafından onaylanması zorunludur. Parlamento binası başkent Saraybosna'da bulunmaktadır.

Temsilciler Meclisi 42 üyeden (28 üye FBİH'den, 14 üye RS'den) oluşmaktadır. Üyelerin üçte ikisi doğrudan FBİH'den ve üçte biri RS'den seçilmektedir.¹⁸¹ Bir kararın Temsilciler Meclisinden geçebilmesi için en az üçte iki çoğunluk gerekmektedir. Ayrıca iki etnik topluluktan üye sayısının yarısının oylamada bulunması da gerekmektedir. Temsilciler Meclisinin başında bir başkan ile iki başkan yardımcısı bulunmaktadır. Bu üç kişi de farklı etnik topluluklardan olmak zorundadır.¹⁸²

Halklar Meclisi 15 üyeden oluşmaktadır. Her etnik grup 5'er üyeye sahiptir. Halklar Meclisi, daha önce Temsilciler Meclisinde kabul edilen bir kararı veto etme yetkisine sahiptir. Bu parlamentonun başkanlığını da Boşnak, Sırp ve Hırvat olmak üzere üç ayrı etnik kişi yürütmektedir.¹⁸³

2.1.1.3. Anayasa Mahkemesi

Bosna-Hersek Anayasa Mahkemesi, hukuki konularda en yetkili karar organıdır. Bu organ toplam 9 üyeden oluşmaktadır. Bu 9 üyeden 4 üye FBİH Temsilciler Meclisi, 2 üye RS Parlamentosu ve geri kalan 3 üye de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) Başkanlığı tarafından seçilmektedir.¹⁸⁴

Anayasa Mahkemesi'nin yetki alanı, FBİH ile RS arasındaki anayasal anlaşmazlıklar konusunda veya Bosna Hersek Devleti ile entitelerden biri ya da ikisi ile olan anlaşmazlıklar konusunda yetkilidir. Bosna-Hersek Anayasa Mahkemesi, bütün Bosna-Hersek topraklarında yetkili olmasına rağmen FBİH ile RS'nin de kendi topraklarında olan yargı sistemlerinde anayasa mahkemeleri vardır.¹⁸⁵

¹⁸¹ Bosna-Hersek Parlamentosu Resmi İnternet Sitesi, **General Information**, (Erişim): https://www.parlament.ba/sadrzaj/domovi/predstavnicki_dom/default.aspx?id=20408&langTag=en-US&pril=b, 21 Aralık 2013.

¹⁸² Halilović Tekin, **a.g.e.**, ss.48-49.

¹⁸³ Halilović Tekin, **a.g.e.**, s.48.

¹⁸⁴ İbrahim Galip, "Post Dayton Political Structure and Debate On Constitution In Bosnia and Herzegovina", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008, s.41.

¹⁸⁵ Numanović, **a.g.m.**, s.17.

2.1.1.4. Bosna-Hersek Federasyonu

FBİH, Bosna Savaşı devam ederken Boşnaklar ve Hırvatlar arasında 31 Mart 1994 tarihinde imzalanan Washington Anlaşması ile kurulmuştur.¹⁸⁶ FBİH kendi içinde 10 ayrı kantona ayrılmıştır. Her kantonun kendi başkanı, başbakanı (dolayısıyla hükûmeti) ve meclisi bulunmaktadır. Bu kanton meclisleri ve hükûmetlerinin üzerinde FBİH Temsilciler Meclisi ve FBİH Halklar Meclisi şeklinde iki kanattan oluşan “FBİH Parlamentosu” ile “FBİH Hükûmeti” yer almaktadır.¹⁸⁷

FBİH Parlamentosu, iki kamaralı bir yasama organı olup, her bir kamaranın bir başkanı ve bir başkan yardımcısı vardır. Temsilciler Meclisininin 140, Halklar Meclisininin ise 80 (30 Boşnak, 30 Hırvat, 30 Sırp) üyesi vardır ve üyeler iki yıllığına seçilir.¹⁸⁸

2.1.1.4.1. Kantonlar

FBİH kendi içinde 10 kantona ayrılmıştır. Her kantonun kendi nüfus sayısına göre farklılık gösterebilen sayıda milletvekilinin bulunduğu bir parlamentosu bulunmaktadır. Her kantonun kendi başkanı bulunmaktadır. Kanton başkanı, kanton başbakanını ve hükûmetini, kanton parlamentosuna önermekte kanton meclisi de buna onay vermektedir ve yerel kanunların tümünün kantonun onayından geçmesi gerekmektedir.¹⁸⁹

FBİH içindeki 10 kanton nüfus yapılarına göre “Hırvat yoğun”, “Boşnak yoğun” veya “etnik olarak karışık” kantonlar olarak ayrılmışlardır. Buna göre Federasyon bünyesinde 5 Boşnak yoğun, 3 Hırvat yoğun ve 2 karışık kanton bulunmaktadır. Bu kantonlar şunlardır¹⁹⁰:

¹⁸⁶ İzmir Bosna Hersek Fahri Başkonsolosluğu Resmi İnternet Sitesi, **BiH Siyasi ve İdari Yapı**, (Erişim): http://www.izmirkonzulatbih.org/?page_id=4, 21 Eylül 2013.

¹⁸⁷ Selver, **a.g.e.**, s.163.

¹⁸⁸ Bosna-Hersek Ülke Bilgileri, **Southeast European Times (SETİMES)**, (Erişim): http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/countries/bih/?country=BiH, 19 Ağustos 2013.

¹⁸⁹ Emel Deniz, “Bosna Hersek’in Karmaşık İdari Yapısı”, **Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları (TUİÇ)**, 25 Şubat 2013, (Erişim): <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/balkanlar/3915-bosna-hersekin-karmasik-idari-yapisi>, 17 Eylül 2013.

¹⁹⁰ İzmir Bosna Hersek Fahri Başkonsolosluğu Resmi İnternet Sitesi, **BiH Siyasi ve İdari Yapı**.

1. Una-Sana Kantonu (B)
2. Posavina Kantonu (H)
3. Tuzla Kantonu (B)
4. Zenica-Doboj Kantonu (B)
5. Bosna-Podrinje Kantonu (B)
6. Merkez Bosna Kantonu (K)
7. Hersek-Neretva Kantonu (K)
8. Batı Hersek Kantonu (H)
9. Saraybosna Kantonu (B)
10. Livno Kantonu (H)

(B): Boşnak yoğun; (H): Hırvat yoğun; (K): Karışık

2.1.1.5. Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti

RS, FBİH aksine bir bütün olarak tasarlanmıştır. Kantonlara sahip olmamakla birlikte tamamen kendi seçtiği meclisine, anayasasına ve devlet başkanına sahiptir. RS’de 83 üyeden meydana gelen bir meclis yapısı bulunmaktadır. DPA ile oluşturulan Bosna-Hersek Anayasası’nda “Republika Srpska” (yani Sırp Cumhuriyeti) adıyla yasallaştırılmıştır.

RS Dayton’a ve kendi anayasasına göre bir devlet değildir. Ancak dünyada türünün ilk ve tek örneği olarak kendi ordusu olan, dışişleri bakanlığından başka bir devlette bulunması gereken tüm yapılara sahip olan bir yönetim teşekkülüdür.¹⁹¹

RS’de merkezi bir yapılanma söz konusudur ve bölge halkı tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı, kendi parlamentosu ve kendi bakanlar kurulu ile bu bakanlar kurulunun başında da bir başbakanı bulunmaktadır. RS’nin parlamentosu da Bosna-Hersek

---

¹⁹¹ Karatay, a.g.e., s.55.

merkezi devlet sisteminde olduğu gibi iki kamaralı bir yapıya sahiptir. RS'nin fiili başkenti Banja Luka şehridir ve kendi entite sınırları içerisinde kullandığı bir bayrağı da bulunmaktadır.¹⁹²

2.1.2. Brčko Özerk Bölgesi'nin Statüsü

Bosna-Hersek'in kuzeydoğusunda ve Sava nehrinin güneyinde kalan Brčko bölgesi stratejik öneme sahiptir. Bölgenin Sırp için önemi iki Sırp bölgesini birbirine bağlayan yerin tam ortasında bulunmasıdır. Boşnaklar ve Hırvatlar için önemi ise Bosna ile Hırvatistan arasında bir köprü görevi üstlenmesidir. Kısacası, Brčko bölgesi tüm taraflar için bir nevi koridor görevi üstlenmektedir.

Brčko bölgesinin durumu, DPA'nın ikinci ekinin beşinci fıkrasında belirtilmiştir. "Brčko bölgesi için tahkim" başlığı altındaki maddelere göre bölge için birtakım kararlar alınmıştır. Bu kararlara göre, DPA'nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde RS ve FBİH tarafları birer hakem atayacaklar. Bundan sonra 30 gün içinde tarafların hakemleri anlaşarak üçüncü bir hakem atayacaklar. Eğer onlar anlaşamazlarsa, üçüncü hakem Uluslararası Adalet Divanı Başkanı tarafından atanacaktır. Üçüncü hakem Tahkim Kurulu'na başkanlık edecek. Hakemler bu antlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra bir yıl içinde kararlarını açıklayacaklar. Karar nihai ve bağlayıcı olacak ve taraflar ertelemeyen kararı uygulayacaklar.¹⁹³ Ancak olaylar bunun tam tersi şeklinde gelişmiştir. Taraflar değil hakemler kararlarını birçok defa ertelemişlerdir. Hakemler nihai kararlarını ancak 1999 yılında verebilmişlerdir.

ABD'li hukukçu Robert Ovens başkanlığında oluşturulan Tahkim Kurulu, tarafların savlarını son kez dinledikten sonra, 14 Şubat 1997 günü bölge tarihine "kararsız karar" olarak geçecek bir karar vermiştir. Buna göre şehrin sahibinin belirlenmesi ertesi yıla bırakılmış, yani RS içinde kalıyor, ancak ABD'li bir diplomatın başkanlığında Yüksek Temsilcilik bünyesinde çalışacak BM Brčko Özel Temsilcisi

¹⁹² Deniz, a.g.m.

¹⁹³ Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) Resmi İnternet Sitesi, **The General Framework Agreement: Annex 2**, 14 Aralık 1995, (Erişim): http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=370, 16 Haziran 2013.

(Brčko Supervisor) adı altında bir birim oluşturulmuştur.¹⁹⁴ İkinci kararın açıklanacağı tarih 15 Mart 1998 olarak belirlenmiştir.

İkinci karar Yüksek Temsilci Carlos Westendorp tarafından açıklanmış ve karar yine kararsızlık olmuştur. Tahkim heyeti kesin kararın 1999 yılı başına ertelendiğini açıklamıştır. Buna göre Sırp bölgesinde bulunan şehir, bir yıl daha mevcut uluslararası yönetim tarafından idare edilmeye devam etmiştir.¹⁹⁵ 5 Mart 1999 tarihinde nihai karar açıklanmıştır. Bu karara göre Brčko özerk bir bölge haline getirilmiş ve hem FBİH hem de RS topraklarında olduğu kabul edilmiştir.

Brčko bölgesi, Bosna-Hersek Devleti'nin egemenliğinde kendi kendini yöneten tek bir idari birim olarak tanımlanmıştır. Resmi adı da "Bosna-Hersek Brčko Bölgesi" olarak kabul edilmiştir. Diğer entitelerden farklı olarak, Brčko'nun bayrağı ve amblemi yoktur. 1 Ocak 1991 tarihindeki Brčko belediyesinin bütün toprakları aynen kabul edilerek bölgenin sınırları oluşturulmuştur.¹⁹⁶

Brčko bölgesi yönetiminde güçler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir. Brčko Meclisi yasama organı olarak, 29 üyesi ile görevini yapmaktadır. Üyeler, Bosna-Hersek ve bölge yasalarına uygun olarak özgür, adil ve gizli oyla doğrudan seçilmektedir. Meclis üyelerinin görev süresi 4 yıldır.¹⁹⁷ Bölgenin yürütme organı Brčko hükûmetidir. Hükûmet ise belediye başkanından ve bölüm başkanlarından meydana gelmektedir. Brčko Belediye Başkanı, Brčko Meclisi tarafından seçilir ve görev süresi, meclisin görev süresine (4 yıl) eşittir. Brčko Belediye Başkanı, Bosna Hersek Devleti'nin ve özerk bölge Brčko'nun yasalarının uygulamasından sorumludur. Yargı organları ise Brčko'nun İlk Derece Mahkemesi ve Temyiz Mahkemesi'nden oluşmaktadır. Mahkemelerin yetki alanı Bosna-Hersek Anayasası ve Brčko'nun yasalarıyla belirlenmiştir. Brčko Hükûmeti, mahkemenin verdiği kararın en kısa zamanda yerine getirilmesini sağlar.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Karatay, **a.g.e.**, s.26.

¹⁹⁵ Karatay, **a.g.e.**, s.28.

¹⁹⁶ OHR Resmi İnternet Sitesi, **The General Framework Agreement: Annex 2.**

¹⁹⁷ Galip, **a.g.m.**, ss.61-62.

¹⁹⁸ Numanoviç, **a.g.m.**, ss.28-29.

2.1.3. Uluslararası Toplumun Kurumları

Üç buçuk yıl süren Bosna Savaşı'nın bitmesinde uluslararası toplumun rolü büyüktür. Uluslararası toplum savaştan sonraki Bosna-Hersek'in yeniden inşa edilmesi sürecinde de aktif bir rol oynamıştır. Başta ABD ve AB olmak üzere çeşitli ülkeler bu süreçte başrolde bulunmuşlardır. Uluslararası toplumun Bosna-Hersek'in yeniden inşa sürecinde kurmuş olduğu en önemli örgüt, Yüksek Temsilcilik Ofisi'dir. Bu örgütün temel amacı, DPA'nın sivil yönlerinin uygulanmasını sağlamak ve bunu da uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde gerçekleştirmeye çalışmaktır.

Uluslararası toplum, DPA ile Yüksek Temsilcilik Ofisi ve AGİT'e meşru müdahale hakkı vererek Bosna-Hersek siyasi hayatını aktif olarak kontrol altında tutmayı hedeflemiştir. Özelde ise savaş zamanındaki milliyetçi partilerin gücünü azaltarak bunların sorun yaratması engellenmeye çalışılmıştır. Ayrıca Yüksek Temsilcilik ve AGİT uzun ömürlü barış ve istikrarlı bir demokratik siyasal sistemin kurulması için alternatif olarak ılımlı siyasi partilerin kurulmasını teşvik etmiştir.¹⁹⁹

2.1.3.1. Barış Uygulama Konseyi (PIC)

8-9 Aralık 1995 tarihlerinde Londra'da barış antlaşmasının uygulanabilmesi amacıyla uluslararası destekleri bir araya getirmeyi amaçlayan bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferans sonucunda Barış Uygulama Konseyi (Peace Implementation Council-PIC) kurulmuştur. Söz konusu konsey, konferansa katılan 55 ülke ve Bosna'da barış sürecine maddi, askeri ve insani gibi çeşitli yollardan katkı sağlayan kuruluşlardan oluşmuştur.²⁰⁰ Ayrıca konferansta PIC Yürütme Kurulu (Steering Board) da oluşturulmuştur. Yürütme Kurulu; Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Rusya, Birleşik Krallık, ABD, Avrupa Komisyonu ve İslam Konferansı Örgütünün temsilcisi Türkiye'den oluşmaktadır.²⁰¹

PIC, Bosna-Hersek'te uluslararası toplumun örtüşen çabalarının koordine edilmesi için Yüksek Temsilcilik Ofisi'nden bir dizi çalışmanın gerçekleştirilmesini

¹⁹⁹ Galip, **a.g.m.**, s.64.

²⁰⁰ Tangör, **a.g.m.**, s.134.

²⁰¹ Numanoviç, **a.g.m.**, s.30.

istemiştir. Söz konusu çalışma 2002 yılında son şeklini almış ve Yüksek Temsilcilik Ofisi başkanlığında bir Prensipler Kurulu (Board of Principals) oluşturulmuştur. Bu kurulun uluslararası topluluğun Bosna-Hersek'teki tüm faaliyetlerini koordine etme konusunda hizmet vermesi öngörülmüştür.²⁰²

2.1.3.2. Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR)

Yüksek Temsilcilik Ofisi (Office of the High Representative-OHR) başkent Saraybosna'da bulunmaktadır ve Yüksek temsilci PIC tarafından aday gösterilir. Aday gösterilen kişinin BM Güvenlik Konseyi tarafından onaylanması gerekmektedir.²⁰³

Yüksek Temsilci, antlaşmanın sivil yönlerinin uygulanmasının yorumlanmasında nihai karar verme yetkisine sahiptir. Yüksek Temsilci'nin görevleri DPA'nın onuncu ekinde belirtilmiştir.²⁰⁴ Buna göre OHR'ye yedi görev yüklemiştir: antlaşmanın uygulanışını denetlemek; antlaşmanın taraflarıyla yakın ilişki halinde olmak ve tarafların şikâyetlerini değerlendirmek; ülkedeki sivil örgütlerin faaliyetlerini denetlemek ve koordine etmek; antlaşmanın sivil konularına ilişkin uygulamalarında ortaya çıkan sorunları çözmek; ülkeye iktisadi bağışta bulunan örgütlerin ve devletlerin toplantılarına katılmak; antlaşmanın uygulanışı ve ülkenin durumu hakkında düzenli olarak BM, AB, ABD ve Rusya Federasyonu'nu bilgilendirmek; BM Uluslararası Polis Gücü'ne yardımcı olmak ve tavsiyede bulunmak.²⁰⁵

PIC'in Aralık 1997 tarihli Bonn toplantısında Yüksek Temsilci'ye yasal yükümlülükler ve DPA'ya uymayan resmi görevlileri görevlerinden alma; Bosna-Hersek'in ilgili kurumları bazı gerekli yasaları uygulamadığı zaman ise, Yüksek Temsilci'ye söz konusu yasaları uygulatma yetkisi tanınmıştır. Bosna-Hersek Yüksek Temsilci'sinin 1997'de genişletilen bu yetkileri literatürde "Bonn Yetkileri" adıyla bilinmektedir. Bosna-Hersek'te görev yapmış değişik yüksek temsilciler bugüne kadar Bonn yetkilerine yaklaşık 150 kez başvurmuştur. Örnek vermek gerekirse Bosna-

²⁰² Yürür, **a.g.m.**, s.109.

²⁰³ Yürür, **a.g.m.**, s.109.

²⁰⁴ OHR Resmi İnternet Sitesi, **General Information**.

²⁰⁵ Caner Sancaktar, "Dayton Barış Anlaşması'nın 10. Yılında Bosna-Hersek", **Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)**, 27 Ocak 2006, (Erişim):

http://tasam.org/tr-TR/Icerik/347/dayton_baris_anlasmasinin_10_yilinda_bosna-hersek, 30 Mart 2013.

Hersek yüksek temsilcilerinden Wolfgang Petritsch, ülke içinde üçüncü bir Hırvat entitesini oluşturmaya çalıştığı gerekçesiyle 7 Mart 2001'de, Hırvat asıllı Ante Yelaviç'in Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığındaki üyeliğine son vermiştir.²⁰⁶

OHR'nin verdiği kararların, Bosna-Hersek yargı organları tarafından değerlendirilmesi ve bu kararlara karşı çıkılması gibi bir durum söz konusu bile olamaz çünkü kanunla yasaklanmıştır. OHR'nin siyasetçilere veya siyasal partilere yönelik olarak aldığı kararlar konusunda da hiçbir bağımsız organa açıklama yapmak zorunluluğu bulunmamaktadır.²⁰⁷

Yüksek Temsilci, Şubat 2002 tarihinden itibaren AB Genel İşler Konseyi'nin kararıyla yanı zamanda AB'nin Bosna-Hersek Özel Temsilcisi görevini de üstlenmiştir. Bu görevle birlikte OHR, Bosna Hersek'in organları ve uluslararası toplum ile işbirliği içinde ülkenin Avrupa-Atlantik entegrasyonunda daha hızlı bir şekilde ilerlemesine yardımcı olmakla da görevlidir.²⁰⁸ Bu uygulama, Bosna-Hersek'in AB ile bütünleşme yolunda olduğunun bir göstergesidir.

2.1.3.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

AGİT Bosna-Hersek Misiyonu, DPA'dan sonra 18 Aralık 1995'te Bosna-Hersek'te göreve başlamıştır. Bosna-Hersek için AGİT'in görevi, Genel Çerçeve Antlaşması içerisinde kurulmuştur. Bu antlaşmanın üçüncü ve altıncı ekinde AGİT'e demokratik seçimlerin yapılması ve insan hakları alanlarında önemli görevler verilmiştir. AGİT'in, Bosna-Hersek'te kalıcı güvenlik ve demokrasi alanlarında yardımcı olacağı belirtilmiştir ve ayrıca teşkilat, demokrasi kurumunun gelişimi programını kurmak, hukuk kuralları yerleştirmek ve uluslararası insan hakları norm ve standartlarını yerine getirmek ve belediyeçilik hizmetlerini tesis etmek görevlerini üstlenmiştir.²⁰⁹

AGİT, DPA sonrasındaki dönemde Bosna-Hersek'te demokratik bir devlet inşa etme sürecinde aktif bir rol oynamıştır. AGİT kendi misyonu çerçevesinde siyasi

²⁰⁶ Türbedar, **a.g.m.**

²⁰⁷ Numanoviç, **a.g.m.**, ss.31-32.

²⁰⁸ Numanoviç, **a.g.m.**, s.30.

²⁰⁹ Tangör, **a.g.m.**, s.139.

partilerin programlarını oluşturmalarına da müdahale etmiştir. Hatta hangi partilerin seçimlerde kazanması gerektiğine dair tavsiyeler de bile bulunmuştur.²¹⁰ AGİT'in bu yaklaşımına başta milliyetçi partiler olmak üzere bütün parti ve topluluklardan büyük tepkiler gelmiştir. Ülkede demokratik seçimlerin yapılmasında ve denetlemesinde büyük sorumluluğa sahip bir kurumun daha seçim öncesinde hangi partinin kazanması gerektiğini açıklaması, kurumun tarafsızlığının sorgulanmasına sebep olmuştur.

2.2. DAYTON ANTLAŞMASI'NIN OLUŞTURDUĞU SORUNLAR

Dayton Antlaşması hazırlanırken temelde biri kısa diğeri uzun vadeli olmak üzere iki amaç belirlenmiştir. Savaşın biran önce son bulması esas amaçtır; ikinci amaç ise bölgede uzun vadede kalıcı barış ve istikrarın sağlanmasıdır. Bakıldığında birinci amaca ulaşılmış; savaş durdurularak ölümlerin önüne geçilmiştir. Ancak yaşanan savaşın ardından Bosna-Hersek'te barış ve istikrarın yeniden tesis edilmesi türlü zorlukları beraberinde getirmiştir.²¹¹

Bosna Hersek'teki siyasal hayatın işleyişinde karşılaşılan bazı sorunların nedenlerine baktığımızda, Dayton Anayasası'nda bulunan anayasal sorunlar göze çarpmaktadır. Bu sorunlardan bazılarını baktığımız zaman, Bosna Hersek'in aynı zamanda hem hukuk devleti hem de otoriter devlet olduğunu görebiliriz. Hukuk devleti prensibi Dayton Anayasası'nın birinci maddesinde hukukun üstünlüğü çerçevesinde belirtilmiştir. Buna göre; insan hakları kısıtlanamaz ve kolektif haklara ek olarak korunabilir. Bu da hukuk devletinde olması gereken temel unsurlardan birisidir. Dayton Anayasası, hukuk devleti modelini içerisinde barındırarak aynı zamanda otoriter devlet modeli özelliklerini de içermektedir. Bu otoriter devlet özelliğine örnek olarak üç etnik grubun hâkimiyeti gösterilmektedir. Dayton Anayasası'na göre, devlet organlarında üç etnik grup arasında yetki paylaşım sistemi bulunmaktadır. Bu sistemin sonucu olarak etnik ayrımcılık oluşmuş ve bu ayrımcılık Bosna-Hersek Anayasası ile onaylanmıştır. Etnik ayrımcılık, Cumhurbaşkanlığı Konseyi, Halklar Meclisi ve Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçilmesinde mevcuttur. Devlet organlarındaki yetkililerin çalışma tarzına ve verdikleri kararlara göre hangi etnik gruptan geldiklerini çok açık bir şekilde anlamak

²¹⁰ Numanoviç, **a.g.m.**, ss.33-34.

²¹¹ Haliloviç Tekin, **a.g.e.**, s.36.

mümkündür. Dayton Anayasası, Bosna-Hersek'te hukuk devletini hukukun üstünlüğü olarak tanımlarken, öbür tarafta etnik grupların temsilcilerine tüm yetkileri tanımasıyla onları asıl yönetenler yapmakta ve böylece anayasal çelişki yaratmaktadır.²¹²

Bosna-Hersek teoride bağımsız ve egemen bir devlettir. Gerçekteyse, Bosna-Hersek egemenliğin fiilen halk tarafından kullanılmadığı, toprak bütünlüğününse ancak uluslararası himayeye muhafaza edilebildiği bir devlet konumundadır.²¹³ Öyle ki, Bosna-Hersek Milli Marşı ve arması bu uluslararası himaye (OHR) tarafından belirlenmiştir.²¹⁴

Dayton Antlaşması'nın ortaya çıkardığı siyasi bölünme ile stratejik güvenlik hatları arasındaki uyumsuzluk, Bosna'da sürmekte olan statünün diğer önemli bir zaaf noktasını oluşturmaktadır. Bu durum özellikle Boşnaklar için büyük bir önem teşkil etmektedir. Hırvatlar ve Sırlar kendilerinin güvenliklerini Hırvatistan ve Sırbistan ile bir bütünlük içinde değerlendirdikleri için stratejik güvenlik hatları açısından ciddi bir imkâna sahiptirler. Buna mukabil Orta Bosna'da yaşayan Müslümanlar deniz bağlantısı itibarıyla Hırvatlar ve kara bağlantısı itibarıyla Sırlar tarafından kuşatılmış durumdadırlar.²¹⁵

Dayton Antlaşması'nda Bosna Devleti'nin toprak bütünlüğü zikredilmekte fakat ne bunu koruyacak olan Bosna Ordusu'nun alacağı yapı ortaya konmakta ne de "Cumhuriyet" statüsü tanınan Sırların tek taraflı bir kararının uluslararası yaptırımı belirtilmektedir. Bunun tek garantisi antlaşma sonrasında Bosna'ya yerleştirilen uluslararası güç olmuştur.²¹⁶

Dayton Antlaşması'nın oluşumunda en büyük paya sahip olan Richard Holbrooke, 1998 yılında yayımladığı "Bir Savaşı Bitirmek" adlı kitabında antlaşmadaki yanlış yaptıkları noktalardan bahsetmiştir. Holbrooke göre, DPA'nın en ciddi kusuru, bir tek ülkede birbirine hasım iki ordu (Sırp ordusu ile Müslüman-Hırvat Federasyonu

²¹² Numanoviç, **a.g.m.**, s.43.

²¹³ "Kriz Sarmalında Bosna-Hersek: Devlet Krizi", **Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu (DPF) Araştırma Raporu**, No:2, 2012, (Erişim): <http://dispolitikaforumu.com/wp-content/uploads/2013/05/ar-3.pdf>, 27 Haziran 2013, ss.9-10.

²¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) Resmi İnternet Sitesi.

²¹⁵ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.305.

²¹⁶ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.307.

ordusu) bırakılması olmuştur. Bu durumdan görüşmeler sırasında da tümüyle farkında olduklarını fakat NATO, tarafları silahtan arındırmayı bir görev mecburiyeti olarak üstlenmeyince, tek bir ordu oluşturmak ya da Bosna-Hersek'i silahsızlandırmanın mümkün olmadığını belirtmiştir.²¹⁷

Holbrooke, oluşturdukları iki zaman sınırını (IFOR için bir yıl ve SFOR için 18 ay) da rastgele belirlendiğini söylemiştir. Ayrıca ABD'nin kendi kendine zaman sınırı koymakla, ancak kendini zayıflatmış olduğunu ve uygulamayla yakından ilgili olan herkesin de bunu en baştan beri bildiğini belirtmiştir.²¹⁸ O dönemdeki ABD Başkanı Bill Clinton, 1997 yılının Aralık ayında SFOR'un zaman sınırını kaldırmıştır. SFOR görevini, EUFOR'a devrettiği 2004 yılına kadar sürdürmüştür.

Holbrooke, Dayton Antlaşması'nı hangi şartlarda, nasıl ve neyi düşünerek oluşturduklarını da kitabında açıkça belirtmiştir. Bazı kararlarda ABD'yi de çok açık şekilde eleştirmiştir. Antlaşmayı oluştururken hangi düşüncelerde olduğunu da şu çarpıcı sözleri ortaya koymaktadır:

“Elbette ki Dayton'dan sonra Başkan Clinton'a da yazdığım gibi, Bosna'nın bir, iki, ya da üç ülke olması, ABD'nin hayati önem taşıyan ulusal çıkarlarını şu ya da bu şekilde doğrudan etkilemiyordu. Biz Bosna-Hersek'in uluslararası sınırlarında, isteyerek yapılan bir değişikliğe karşı çıkacak değildik. Sonunda birden fazla ülkeye de bölünmesine karşı çıkmazdık- yeter ki üç etnik grubun da çoğunluğu ilerde bir gün bunun böyle olmasını istesin.”²¹⁹

Bosna-Hersek'te savaştan sonra yapılması gereken seçimler, Dayton Antlaşması Ek 3'te belirtilmiştir. Maddeye göre antlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra altı ay içinde veya AGİT bir ertelemeyi gerekli görürse, en geç dokuz ay içinde seçimler yapılacaktır. Nitekim antlaşmadan 9 ay sonra, Eylül 1996 tarihinde, seçimler AGİT'in gözlemciliğinde yapılmıştır. Ancak yapılan bu seçimlerde büyük sorunlar ve usulsüzlükler göze çarpmıştır.

Uluslararası aktörlerin gözetiminde yapılan bu seçimler dünyada türünün ilk ve tek örneği olmuştur. Herkesin savaştan önce yaşadığı yerlerde ve yerler için oy kullandığı seçimlerde, seçmen kitlesinin yaklaşık yarısı o an yaşamadığı yerin mahalli

²¹⁷ Holbrooke, **a.g.e.**, ss.437-438.

²¹⁸ Holbrooke, **a.g.e.**, s.439.

²¹⁹ Holbrooke, **a.g.e.**, s.440.

idaresini seçmiştir. Bu özelliği ile seçimler savaş döneminde yaşanan etnik temizliğin etkilerini “sözde” silmekte ve ülkenin yeniden bütünleşmesinde önemli bir adım gibi gösterilmekte idi. Öte yandan ülkedeki üç topluluktan herhangi birinin elinde bulunan bölgelere diğer etnik topluluklardan yöneticilerin seçilmesinin uygulama aşamasında getireceği zorluklar açısından yeni gerilimlere zemin hazırlamıştır. Bu seçimler sonucunda Federasyon’daki 74 ve RS’deki 75 belediyenin idaresi iki yıllığına seçilmiş oldu.²²⁰

En büyük zorluğu yaşayanlar Boşnaklar olmuştur. Yaşamadıkları şehirlerin belediye yönetimine seçilen Boşnaklar, NATO korumasında çok zor şartlarda, belki ayda bir olarak görev yerlerine giderek Sırp meslektaşlarının, kendilerini altı yıl önce şehirlerinden kovan hemşerilerinin tehdit ve kışkırtmaları altında, oraları “yönetmeye” çalışmışlardır.²²¹

Sonuç olarak, Dayton Antlaşması biçimsel bakımdan Bosna-Hersek’in toprak bütünlüğünü tanımak ve tanımlamakla birlikte, gerçekte savaş yıllarında görünür hale gelen, daha sonra da “barış” önerileriyle pekiştirilen dini-etnik sınırlara sadık iki ayrı yapının oluşturduğu bir devlet meydana getirmiştir. Ayrıca Dayton Antlaşması, bağımsızlığı tanınmış fakat egemenliğini kendi başına kullanamayan ve varlığını ancak himaye altında sürdürebilen bir devletin uluslararası tescil belgesi olmuştur.²²²

2.2.1. Bütünleşmeye Mâni

Dayton Antlaşması’nda eleştirilen birçok nokta vardır. Ancak, genel olarak eleştirilen ana nokta, “Republika Srpska” diye adlandırılan “Bosna Sırp Cumhuriyeti” olmuştur. Bu alt birim etnik temizliğin meşrulaştırılması olarak algılanmıştır. RS topraklarında Sırp olmayan nüfusun savaş sırasında güç kullanımı yoluyla bölgeden çıkarıldığı göz önüne alındığında bu eleştiri hiç de yersiz değildir. Ayrıca bu alt birim savaşın hemen başında ilan edilen Bosna Sırp Cumhuriyeti’nin devamı olarak da algılanabilir. Bu birim, Saraybosna’daki merkezi hükûmete karşı gelerek silah kullanımı yoluyla siyasi amaçlara ulaşmaya teşebbüs etmiş ve bu durumda ülkede savaşı başlatan,

²²⁰ Karatay, **a.g.e.**, s.50.

²²¹ Karatay, **a.g.e.**, s.51.

²²² DPF Araştırma Raporu, **a.g.m.**, s.10.

yani saldırgan taraf olarak tanımlanabilir. RS'nin Dayton Anlaşması ile oluşturulan devlet yapısı içinde tanınması, güç kullanımı yoluyla siyasi amaçlara ulaşılmasının meşrulaştırılması anlamına gelmektedir.²²³ Bu durum, Dayton Anayasası üzerine negatif bir etki yapmaktadır. Bu anayasal sorun devletin toprak bütünlüğünü, insan haklarının etkili bir biçimde korunmasını, soykırımın engellenmesi gibi uluslararası hukuk prensiplerinin yerine getirilmesini engellemektedir.²²⁴

Holbrooke, Bosna'nın Sırp kesiminin "Republika Srpska" adını sürdürmesine izin vermelerinin bir hata olduğunu söylemiştir. Ayrıca Holbrooke, "Cumhuriyet" sözcüğünün, Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da mutlaka bağımsız bir devlet anlamına gelmediğini, Karadziç'in kendi icat ettiği ismi sürdürmesinin zannettiklerinden daha büyük bir ödün olduğunu sonradan anladıklarını itiraf etmiştir.²²⁵

Bir tarafta Sırp tarafı "Cumhuriyet" tanımlaması ile bir statüye sahip olurken diğer tarafta Müslüman-Hırvat tarafı bir federasyon olmanın bütün çelişkilerini barındıran nitelikler arz etmektedir. Böylece Sırlar kendilerine ait bölgede tam bir otonom statü elde ederken, Müslümanların diplomatik ve askeri pozisyonu Hırvat faktörü ile denetim altına alınmıştır.²²⁶

Dayton Antlaşması'nın bir başka eleştirilen kısmı; Bosna Anayasası'nda yazılı olan, entitelerin devletlerle özel ilişkiler kurabilme hakkıdır. Bu özel ilişkiler neticesinde Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin siyasi meşruiyeti iyice tartışılır hale gelmiştir. Öyle ki Bosnalı Sırlar ve Hırvatlar, kurulan özel ilişkiler neticesinde siyasi geleceklerini içerisinde buldukları devlette değil anavatan topraklarında yani "Sırbistan ve Hırvatistan" da aramaya başlamışlardır. Dayton Antlaşması, bu yönüyle federal hükümetin elini zayıflatmış ve Bosna vatandaşlarının önemli bir bölümünün yüzünün merkezi yönetim aleyhine dönmesine sebep olmuştur.²²⁷

Bosnalı Sırların sürekli olarak Sırbistan'la birleşme imkânlarını kolladıkları malumdur. Bu işin detayına girildiğinde ise şu görülmektedir: Boşnaklardan farklı

²²³ İnan RÜMA, "Uluslararası Toplum ve Egemenlik: Bosna Hersek Örneği", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:63, No:1, 2008, ss.243-244.

²²⁴ Numanoviç, **a.g.m.**, s.45.

²²⁵ Holbrooke, **a.g.e.**, s.438.

²²⁶ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.303.

²²⁷ Tüysüzoğlu, **a.g.m.**, s.86.

olarak, Bosna’da merkezi kurumların oluşturulması ve bunların görevlerini güçlü ve etkili bir şekilde yerine getirmeleri için ciddi bir gayret göstermemektedirler. DPA’nın getirdiği bu sorunlu düzenlemelerden Sırlar bir bakıma cesaret almışlardır. Bu yüzden eşit haklara sahip vatandaşlardan oluşan ve herkesi kuşatan bir Bosnalılık kimliği oluşmamaktadır.²²⁸

Diğer taraftan anayasada, Bosna-Hersek Meclisinin çalışmasının düzenlediği maddelerde, insan haklarını ihlal eden düzenlemeler göze çarpmaktadır. Şöyle ki Bosna Anayasası’nın 4. maddesinde Halklar Meclisinin 15 üyeden oluştuğu, bunların içinden beş Boşnak ve beş Hırvat’ın FBiH içinden, beş Sırp’ın ise RS’den seçileceği belirtilmektedir. Bu maddedeki uygulamaya göre, RS’de yaşayan Hırvat ve Boşnaklar veya FBiH’de yaşayan Sırlar, Halklar Meclisine seçilememektedir. Benzer sorun, cumhurbaşkanlığı hakkında hükümlerin yer aldığı anayasanın 5. maddesinde de mevcuttur. Bu maddeye göre, Bosna-Hersek cumhurbaşkanlığının biri Boşnak, biri Hırvat ve biri Sırp olmak üzere üç kişiden oluştuğu, Boşnak ve Hırvat üyelerin FBiH’den, Sırp üyenin ise RS’den seçileceği belirtilmektedir. Kolayca anlaşılacağı gibi, bu maddedeki düzenleme, RS’de yaşayan Hırvat ve Boşnakların veya FBiH’de yaşayan Sırların cumhurbaşkanlığına seçilemeyeceğini söylemektedir. Bu şekliyle anayasa ülkede yaşayanlara “Bosna-Hersek vatandaşı”ndan çok, “entite vatandaşı” muamelesi yapmaktadır.²²⁹

DPA’nın olumlu taraflarını kimse yadsıyamaz. Ancak, bu antlaşma ülkeye bir takım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Bosna-Hersek normal bir devlet olarak sayılamamaktadır. Bunun nedeni ise, savaş yıllarının geride Boşnakların, Bosnalı Sırların ve Bosnalı Hırvatların kendi kontrollerinde ve etnik açıdan homojen olan bölgeler bırakmış olmasıdır. DPA ise böyle bir etnik bölünmüşlüğü yasallaştırdığı için, ülke toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına ciddi ve sürekli bir tehdidi beraberinde getirmiştir.²³⁰ Ülkeyi etnik temellere bölme fikri Bosna Savaşı sırasında ortaya çıkmıştır. Savaş sırasında önerilen bütün barış planları, ülkeyi etnik temellere bölüyordu. DPA ile yasallaşan bu süreçte, Bosna-Hersek’i etnik çizgilere bölmek çok

²²⁸ Halilović Tekin, **a.g.e.**, s.33.

²²⁹ Türbedar, **a.g.m.**

²³⁰ Türbedar, **a.g.m.**

büyük mülteci akımları yaratmıştır. Ülkenin birçok yerinde azınlık olarak yaşayan Müslüman, Hırvat ve Sırlar evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.

Bosna-Hersek Anayasası'nda bile bu etnik temelli bölünmenin izleri görülmektedir. Öyle ki, Dayton Anayasası'na göre devlet organlarındaki iş yerlerine kadro alma prosedürlerinde eğitim ve uzmanlık ilk şart olarak konulmamaktadır, ilk ve en önemli şart etnik kimliktir.²³¹

2.2.2. Aşırı Bürokrasi

Bosna-Hersek'te anayasa halkın temsilcileri ve meclisi tarafından değil uluslararası toplum tarafından oluşturulmuştur. Özellikle Sırp Cumhuriyeti, Bosna-Hersek içerisinde ayrı bir devlet gibi davranmakta ve kendi kurumlarının aldığı kararlara göre hareket etmektedir. Durum böyle olunca karar alma mekanizmasındaki en büyük rol OHR'ye düşmektedir.²³² OHR çok geniş yetkilerle donatılmıştır. Halk tarafından seçilen yöneticileri görevden alma yetkisinin yanında bir de cumhurbaşkanını görevden alma yetkisine sahiptir. Bu duruma en iyi örnek; Yüksek Temsilci Paddy Ashdown "barış ortamını tehdit ettikleri ve Dayton Antlaşması hükümlerine aykırı davrandıkları" gerekçesiyle 59 üst düzey yöneticiyi görevden almıştır.

Anayasanın 3. maddesine göre devlet, egemenliğini entitelerden almaktadır. Bu durumda entitelerin onayı olmadan devletin herhangi bir uluslararası antlaşmayı imzalama yetkisi yoktur. Tüm yasaların Halklar Meclisi ve Temsilciler Meclisinden oluşan iki kanatlı meclisten geçmesi gerekmektedir. Ayrıca kararlar Temsilciler Meclisindeki her entite temsilcisinin en az üçte bir onayı alındıktan sonra kabul edilmektedir. Kısacası bu düzenleme, yasama faaliyetinin sadece etnik çıkarlara değil aynı zamanda entite çıkarlarına da uygun olması gerektiğini ifade etmektedir. Daha da problemli diğer bir durum da Cumhurbaşkanlığı Konseyi tarafından çoğunlukla alınan bir kararı onaylayacak parlamentonun çoğunluğu tarafından bu kararın "hayati ulusal çıkarlara" aykırı olduğunun ilan edilebilmesidir. Bu şekilde ilan edilen bir karar Anayasa Mahkemesi'ne gidebilmektedir. Ancak burada da başka bir sorun karşımıza

²³¹ Numanoviç, **a.g.m.**, s.46.

²³² Yürür, **a.g.m.**, ss.134-135.

çıkmaktadır. Mahkemenin kendisi de etnik unsurlara göre yapılandığından karar hakkında aksi bir sonuç çıkması mümkün değildir. Entitelerin ise, anayasanın 3. maddesine göre diğer devlet ve örgütlerle uluslararası antlaşma yapabilme yetkileri bulunmaktadır. Merkezi hükûmet entitelerin onayı olmadan sadece uluslararası hukuk işlemlerini değil, ulusal anlamda herhangi bir tasarrufta bulunma yetkisine sahip değildir. Entitelerin merkezi yönetim üzerindeki bu vesayetinin bir sonucu olarak OHR'nin müdahale alanı genişlemiştir.²³³

Bosna-Hersek Meclisinin her iki kamarasında bir kararın nasıl alınacağını düzenleyen Anayasanın 4. maddesinin 3. paragrafında “Bosna-Hersek vatandaşı” anlayışından ziyade, entitelere üstünlük tanınmaktadır. Öyle ki meclisten herhangi bir kararın alınabilmesi için, her entiteden gelen milletvekillerinin belli yüzdesinin o karara onay vermesi gerekmektedir. İşte bu sebepten dolayı, Bosna-Hersek'in devlet düzeyindeki meclisinde bir düzine tikanıklık bulunmakta ve farklı etnik temsilcilerinin çok az konuda uzlaşabiliyor olmaları yüzünden daha köklü reform kararları alınmamaktadır.²³⁴

Bosna-Hersek'in idari yapılanması, bir devlet hakkında alışılmamış rakamların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim nüfusunun yaklaşık 4 milyon olduğu tahmin edilen Bosna-Hersek'te aynı anda 1.200 yargıç ve savcı, 760 milletvekili, 180 bakan, 14 başbakan, 5 cumhurbaşkanı görev yapmaktadır. Böyle bir idari yapılanma yüzünden ise, Bosna'daki harcamaların yüzde 40'ından fazlası devlet mekanizmasının finansmanına gitmektedir.²³⁵ Yurtiçi gelirler devlet harcamalarını karşılamak için kullanıldığından, sermaye yatırımları yurtdışından gelen yardımlarla gerçekleştirilmiştir. Yardımların azalmasıyla birlikte yatırımlarda da bir gerileme yaşanmıştır. Bu durum da zaman içerisinde Bosna-Hersek'in dış yardımlara ne kadar bağımlı hale geldiğinin bir göstergesidir.²³⁶

Görüldüğü üzere Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin çok başlı yapısı karar alma süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Parlamentodan basit bir karar çıkarma işlemi

²³³ Dalar, **a.g.m.**, ss.111-112.

²³⁴ Türbedar, **a.g.m.**

²³⁵ Türbedar, **a.g.m.**

²³⁶ DPF Araştırma Raporu, **a.g.m.**, s.22.

bile aylarca sürebilmektedir çünkü bir karar alındığı zaman hem Boşnak hem Sırp hem de Hırvat makamlarının onayı gerekmektedir. Bir etnik topluluğun onay vermediği kararın parlamentodan çıkması ise mümkün olmamaktadır. İki ayrı ülke gibi davranan RS ile FBİH’de hızlı işleyen bir karar alma mekanizmasına sahip olmak ülkedeki bu sorunlu siyasi yapıdan dolayı imkânsız hale gelmektedir.²³⁷

Veto hakkı, RS’de olmasa da, FBİH içerisindeki kantonlarda ve federe hükûmet nezdinde sıklıkla kullanılmaktadır. Veto hakkının federal yönetim nezdinde, özellikle de yürütme sorumluluğunu üstlenmiş üçlü Cumhurbaşkanlığı Konseyi tarafından ne kadar sınırlayıcı bir şekilde kullanıldığını reform sürecinin sürekli olarak aksamasından ve siyasal anlamda hiçbir ilerlemenin sağlanamamasından anlayabiliriz. Tarafların birbirlerini güvenlik sorunu olarak gördüğü, ortaklık temelinde kurulmuş bir ülkede siyasal ve yönetsel manada hiçbir şeyin düzgün olarak yürümeyeceği de ortadadır.²³⁸

Sonuç olarak, Bosna-Hersek’teki federal yönetimin herhangi bir konuda mikro düzeydeki tüm yönetim birimlerini bağlayan kararlar alabilmesi neredeyse imkânsızdır. Ortak bir karar alınabilmesi için önce kanton hükûmetlerinin federe birimlerle daha sonra federe birimlerin kendi aralarında ve en son olarak da başkanlık konseyindeki üçlü temsilcinin alınacak karar konusunda anlaşabilmeleri gerekmektedir. Ne var ki, toplumlar arası yönetim ve iletişim duvarlarının kurumsal manada bu kadar yüksek tutulduğu ve etnik grupların birbirlerine karşı kin beslediği bir ülkede siyasal ve ekonomik anlamda ortak kararlara varılabilmesi Bosna örneğinde görüldüğü üzere mümkün olmamaktadır.²³⁹ Nitekim Bosna-Hersek, ülke içi idari yapılanmasıyla “aşırı bürokrasi” terimini en iyi anlatan ülkelerden biri olmuştur.

²³⁷ Halilović Tekin, **a.g.e.**, s.57.

²³⁸ Tüysüzoğlu, **a.g.m.**, s.87.

²³⁹ Tüysüzoğlu, **a.g.m.**, s.85.

2.3. ULUSLARARASI TOPLULUK DEVLET İNŞA SÜRECİNDE NE YAPIYOR?

2.3.1. Dayton Antlaşması Sonrası Güvenlik Reformları ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Uluslararası Toplumun Rolü

DPA sonrasında uluslararası toplum, Bosna-Hersek'i yeniden yapılandırma sürecinde etkin rol oynamıştır. Bu süreçte güvenlik reformlarını incelemek gerektiğinde ilk olarak, antlaşmanın uygulanması amacıyla NATO'nun bölgede oluşturduğu askeri güce değinmek gerekir. Antlaşmanın imzalandığı tarihlerde, IFOR adı altında, 60 bin civarında askerden oluşan bir güç görevlendirilmiştir. Eylül 1996'da Bosna'da seçimlerin yapılmasıyla bu güç görevini tamamlamış ve NATO dışişleri ve savunma bakanları, azaltılmış bir askeri varlığın, Bosna'da barışın devamı için istikrarın sağlanabilmesinde gerekli olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Böylece NATO, SFOR'un oluşturulması konusunda anlaşmaya varmış ve SFOR'a IFOR'un resmi halefi olarak BM Anayasası Bölüm VII uyarınca DPA'nın askeri boyutlarını uygulama yetkisi verilmiştir.²⁴⁰

DPA ile birlikte güvenlik reformlarının bir diğer inceleme alanı da polis organlarıdır. Bosna-Hersek'teki polis güçleri BM Uluslararası Polis Gücü tarafından eğitilmiş ve etnik temelde ayrımcılık yapmadan uluslararası standartlara uygun çalışabilmeleri için desteklenmiştir. Yine de BM Uluslararası Polis Gücü 2002 yılında ülkeden ayrılırken bu desteklediği yerel polis gücüne güvenilmemiş ve AB Polis Misiyonu görevi devralmıştır. Uluslararası toplumun çabaları Bosna-Hersek polisini geliştirmekte başarılı olmasına rağmen, polis kendi içinde bölünerek işbirliğinden uzak bir halde görev yapmaktadır.²⁴¹

Bosna-Hersek Devleti'nin yeniden yapılandırılmasında bir başka uluslararası toplum kurumu AGİT'tir. Bosna-Hersek'te 1995 yılında görevine başlayan AGİT, ülkede demokratik biçimde seçimlerin düzenlenmesi konusunda yetkilendirilmiştir.

²⁴⁰ İlknur Yantuna, "Dayton Barış Sürecinden Son Gelişmelere: Bosna-Hersek", **TUİÇ Akademi**, 30 Ekim 2009, (Erişim): <http://www.tuicakademi.org/index.php/bolgeler/balkanlar/63-dayton-baris-surecinden-son-gelismelere-bosna-hersek>, 12 Mayıs 2014.

²⁴¹ Yantuna, **a.g.m.**

DPA'nın üçüncü ve altıncı ekinde geniş yetkilerle donatılan AGİT, savaş sonrası dönemde yapılacak ilk seçimlerin devletin inşasında önemli bir aşama olduğu gerçeğiyle karşı karşıyaydı ve söz konusu seçimlerin düzenlenmesi görevi AGİT'e aitti. AGİT, güvenlik ve demokrasi kavramlarını bir arada kullanmış ve bunun için de en başta siyasi kurumları oluşturma, insan haklarını geliştirme konularında adımlar atmıştır. AGİT'in hedefi ve bu hedef doğrultusunda uyguladığı yöntem, uluslararası toplumun Bosna-Hersek'e bakışının bir yansıması olmuştur. Çok partili demokratik bir sistemin ülkeye yerleşmesini isteyen AGİT, bu süreçte Bosna-Hersek siyaset hayatına hizmet edecek siyasi partiler ve bağımsız adaylar için kaynak sağlama sistemini oluşturmuştur.²⁴²

Önemli uluslararası örgütlerin varlığı, Dayton Anayasası ile ülkenin kurumlarına dâhil edilmiştir. Örnek olarak AGİT, Geçici Seçim Komisyonu ile birlikte seçimlerde sorumludur; Bosna-Hersek Anayasa Mahkemesi'nin oluşumundaki üç üye, AİHM'den gelmektedir; Bosna-Hersek Merkez Bankası Başkanı IMF tarafından atanır; Bosna-Hersek İnsan Hakları Komisyonu'nun 14 üyesinden 8'i Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üyelerinden oluşmaktadır. Bu kurumların üstünde ise nihai karar alma yetkisine sahip olan OHR bulunmaktadır.²⁴³

Bir başka devlet inşa aracı ise sivil toplumun geliştirilmesidir. Bosna Savaşı'nın başlangıcında bölgedeki ilk insani yardım ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kuruluşlar, dünyanın her bir köşesinden gelen kişilerce (yani uluslararası toplum tarafından) oluşturuluyordu ve çoğunlukla Bosna vatandaşlarına yiyecek yardımı ve diğer gereksinimleri sağlamak adına çalışan insani yardım projelerinin uygulanmasını kolaylaştırmak için Bosna'da ofis açıyorlardı. Savaştan sonra ise bu kuruluşlar Bosna-Hersek'te kalarak misyonlarını, insani yardımdan "demokrasinin" gelişimini sağlama ve demokratik girişimleri destekleme (kendi algı ve uygulamalarına göre) yönünde değiştirdiler; bu anlamda gereken şeyleri temin etme ve bireylere, yerel organizasyonlar oluşturma anlamında destek sağlama çalışmaları yürüttüler. Bu şekilde Bosna genelindeki sivil toplum kuruluşları sayısında büyük bir

²⁴² Erdem Eren, "Balkanizasyon Sürecinde Devletleşme", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2012, s.69.

²⁴³ Rüma, "The Role of the International Community...", ss.57-58.

artış yaşanmıştır. Bu durum da pratikte Bosna Devleti yönetiminde olmayan bir STK sektörüne yol açmıştır.²⁴⁴

Fakat Bosna halkında STK'lara karşı olumsuz bir algı mevcuttur. Bu olumsuz algıların nedeni, teşvik edilen bu kuruluşların ve yardım sağlayıcıların belirttiği proje ve programların, ülkenin esas ve gerçek gereksinimlerini ve yardım alması gereken asıl kişileri göz ardı etmesidir.²⁴⁵ Sonuç olarak Bosna-Hersek'te sivil toplum zayıf kalmış, halkın katılımı sağlanamamış, etnik gruplar arası bir uzlaşma gerçekleşmemiştir. Bu da pozitif barışın ve gerçek bir devlet inşa sürecinin gerçekleşmesine engel teşkil etmektedir.²⁴⁶

Uluslararası toplumun Bosna-Hersek için yapmış olduğu en önemli işlerden biri, savaş suçları için kurmuş olduğu mahkemedir. Savaş suçları uluslararası hukukun, bireylerin işledikleri suçlar nedeniyle cezalandırılmasını öngördüğü konuların başında gelir. Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin bağımsızlığını takiben Bosna topraklarında yaşanan etnik temizleme ve vahşetler karşısında BM Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinden hareketle, söz konusu suçları yargılayabilmek için bir Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia-ICTY)'ni kurmuştur.²⁴⁷

Mahkeme, 1993 yılının Mayıs ayında, BM tarafından Hırvatistan ve Bosna-Hersek'te gerçekleşen kitlesel katliamlara karşı kurulmuştur. ICTY, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Nürnberg ve Tokyo Askeri Mahkemeleri'nden bu yana kurulan ilk savaş suçları mahkemesi olarak da öneme sahiptir. ICTY'nin temel amacı, cinayet, işkence, tecavüz, köleleştirme ve Mahkemenin Statü listesinde belirtilen diğer suçlar gibi korkunç eylemleri engellemektir. Ayrıca ICTY, faileri yargılayarak gelecek suçları caydırmak ve mağdur ailelerine adaleti sağlayarak eski Yugoslavya'da kalıcı

²⁴⁴ Mirsad Avdic, "Savaşın Sonra Bosna'da Proje ve Programların Uygulanması ve Gerçekleştirilmesinde STK'ların Rolü", **TASAM**, 19 Ağustos 2011, (Erişim): http://tasam.org/tr-TR/Icerik/3852/savastan_sonra_bosnada_proje_ve_programlari_uygulamasi_ve_gerceklestirilmesinde_stklar_rolu, 15 Nisan 2014.

²⁴⁵ Avdic, **a.g.m.**

²⁴⁶ Şeyma Adıyaman, "Bosna-Hersek: Sürdürülebilir İstikrar Arayışı", **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)**, 29 Temmuz 2011, (Erişim): <http://www.bilgesam.org/incele/144/-bosna-hersek--surdurulebilir-istikrar-arayisi/#.U87aXrVrNdi>, 17 Mayıs 2014.

²⁴⁷ Yürür, **a.g.m.**, s.145.

barışa katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Merkezi Hollanda'nın Lahey şehrinde bulunan mahkeme, bu zamana kadar 160'ın üzerinde kişiyi cezalandırmıştır. Cezalandırılanlar arasında devlet başkanları, başbakan, ordu subayları ve çeşitli Yugoslav partilerinden üst düzey yöneticiler bulunmaktadır.²⁴⁸ Öyle ki Bosna Savaşı'nın işlediği soykırım ve savaş suçlarından dolayı "Bosna Kasabı" olarak adlandırılan Slobodan Miloseviç, Radovan Karadžić ve Ratko Mladić yakalanarak bu mahkemede hâkim önüne çıkarılmıştır. Miloseviç yargılama sürecinde hücresinde ölü bulunmuştur. Karadžić ve Mladić'in yargılama süreci ise halen devam etmektedir.

2.3.2. Uluslararası Toplumun Anayasa Reform Çabaları

2.3.2.1. Nisan Paketi

DPA'nın getirdiği karmaşık idari ve siyasi yapı, Bosna-Hersek'te etkisini göstermeye başlamıştır. Anayasal reformların yapılamaması ülkede büyük siyasi krizlere yol açmaktadır. Bu durum da göstermektedir ki, DPA sonrası Bosna-Hersek'te köklü bir anayasa değişikliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede uluslararası toplum, 2005 yılı itibarıyla "Nisan Paketi" adıyla anayasa değişikliği girişimlerine başlamıştır.

Bosna-Hersek Anayasası'nda değişiklikler yapılması için en ciddi teklif Bosna-Hersek Yüksek Temsilci yardımcısı görevini yapmış olan Donald Hays'den gelmiştir. ABD Barış Enstitüsü (USIP) ve Donald Hays'in önderliğinde, Bosna-Hersek siyasal arenasındaki altı lider siyasi parti anayasa değişikliği konusunda çalışmaya başladılar.²⁴⁹ Müzakereler 3 ayrı etapta devam etmiştir. Birinci etap, Nisan 2005'ten Kasım 2005'e kadar, Hays'in yönetiminde ve İsveç, İsviçre, Norveç gibi Avrupa ülkelerinin mali desteğiyle sürmüştür. Bu müzakereler, Parti temsilcileri arasında hazırlık ve keşif görüşmeleri dâhil gizli yürütülmüştür. Müzakerelerin ikinci bölümü, Kasım 2005'ten Ocak 2006'ya kadar kamuoyunun bilgisi dâhilinde yani açık bir şekilde devam etmiştir. Bu etapta parti liderleri müzakerelere doğrudan katılmıştır. ABD Büyükelçiliği, ABD

²⁴⁸ Eski Yugoslavya Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi (ICTY) Resmi İnternet Sitesi, **About the ICTY**, (Erişim): <http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY>, 17 Temmuz 2014.

²⁴⁹ Numanoviç, **a.g.m.**, ss.54-55.

Dışişleri Bakanlığı'nın desteğiyle bu süreci doğrudan yönetmiştir. Müzakerelerin üçüncü ve son bölümü Şubat 2006 yılında yapılmıştır. Bu etapta müzakereler kapalı kapılar arkasında yapılmış ve siyasi parti liderleri anayasa düzenlemeleri konusunda belli bir düzeyde anlaşma sağlamıştır.²⁵⁰

Nisan Paketine göre; vergi sistemi, seçim süreci, bilim ve teknoloji, ekoloji ve yerel yönetim alanları, devlet ve entitelerin ortak yönetiminde olacaktır. Bu anayasa değişikliği paketine göre Temsilciler Meclisinin üye sayısı 42'den 87'ye yükselecektir. Temsilciler Meclisi ve Halklar Meclisinin yetkisinde Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılacak ve Cumhurbaşkanlığında bir Cumhurbaşkanı ve iki yardımcısı olacaktır. Aynı pakete göre Cumhurbaşkanlığı ve Halklar Meclisi üyelerinin seçiminde kurucu halklara karşı yapılan ayrımcılık ortadan kaldıracaktır. Burada anlatılmak istenen, Cumhurbaşkanlığı ve Halklar Meclisi için yapılan seçimlerde Sırp Cumhuriyeti'nden Boşnaklar ve Hırvatlar da aday olabileceklerdir. Aynı şekilde Sırlar da FBİH'den aday olabileceklerdir. Fakat azınlıklardan (Macarlar, Karadağlılar, Yahudiler vb.) gelenler bu kurumlara aday olamazlar ve böylece azınlıklara karşı ayrımcılık Nisan Paketine göre de devam etmektedir.²⁵¹

ABD ve AB tarafından gelen yoğun uluslararası desteğe rağmen, Nisan Paketi Temsilciler Meclisi tarafından Nisan 2006'da reddedilmiştir. Paketin geçmesi için gereken üçte iki çoğunluk oyuna sadece iki oy farkla ulaşamamış ve böylece paket reddedilmiştir. Nisan Paketi üzerindeki temel anlaşmazlık sadece etnik çizgilere göre değil daha çok etnik topluluklar arasında meydana gelmiştir. Bütün büyük Sırp ve Boşnak partileri Nisan Paketine destek verirken, Boşnak Bosna Hersek Partisi (SBİH) ve Hırvat HDZ-1990 Partisi Nisan Paketini reddettiler ve böylece paket meclisten geçememiştir.²⁵²

Nisan Paketinin başarısızlığı Bosna-Hersek siyasi arenasında birçok siyasi sonuç yaratmıştır. En güçlü Hırvat partisi olan HDZ, Nisan Paketi konusunda parti

²⁵⁰ Sofia Sebastián, "Leaving Dayton Behind: Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina", **European Think Tank for Global Action (FRIDE)**, Working Paper 46, Kasım 2007, (Erişim): http://www.fride.org/download/WP46_Dayton_Bosnia_Herzegovina_EN_nov07.pdf, 10 Temmuz 2014, s.4.

²⁵¹ Numanoviç, **a.g.m.**, ss.57-58.

²⁵² Sebastián, **a.g.m.**, s.6.

içindeki anlaşmazlık sonucunda ikiye bölünmüş ve bunun sonucunda iki yeni parti kurulmuştur; HDZ ve HDZ-1990. Benzer bir durum Boşnak partileri arasında da yaşanmıştır. Nisan Paketine karşı çıkan SBİH Partisi'nin başkanı Haris Sladziç Boşnaklar arasındaki popülaritesini yükselterek, lider olan Boşnak SDA Partisi'ni 2006 yılındaki seçimlerde yenmeyi başarmıştır.²⁵³

Nisan Paketi hususunda uluslararası toplumda fikir birliği olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu paket konusunda, Venedik Komisyonu²⁵⁴, Avrupa Parlamentosu ve ABD'li diplomatlar farklı düşüncelere sahiptirler. Her kesimin farklı bir planı vardı. Böyle bir tutum, Nisan Paketinin neden başarısız bir şekilde sonuçlandığını göstermektedir. Nisan Paketi konusunda müzakere yapmak istemeyen partileri, uluslararası toplum masaya getirmeye çalışmamış ve hatta onlarla müzakere etmeye çaba bile göstermemiştir. Ayrıca, müzakerelere başından beri Bosna-Hersek Parlamentosu katılmamıştır, sadece son etaba katılmak için davet edilmiştir. Diğer başarısızlık nedenlerinden biri, uluslararası toplum tarafından konulan zaman sınırlamaları müzakerelerin kısa sürmesine neden olmuştur. ABD'li diplomatlar ani bir çözüm istemişlerdir; fakat kısa bir süre içerisinde bu kadar önemli konularda karar vermek çok zordur.²⁵⁵

2.3.2.2. Butmir Süreci

Butmir Süreci, adını Bosna-Hersek Devleti'ni kuran DPA'ya benzer bir şekilde yani bir askeri karargâhtan ama bu sefer Saraybosna'nın yakınlarında bulunan EUFOR'un karargâhı "Butmir"den almıştır. Küresel güçler, ABD ve AB'nin, ortak girişimiyle Bosna-Hersek'te yapılmasını istedikleri reformları üç ana etnik toplumun (Boşnak, Hırvat, Sırp) liderlerine kabul ettirmek amacıyla, 19 Ekim ve 25 Kasım 2009 tarihlerinde sundukları iki reform paketini içeren bir girişimdir.

²⁵³ Numanoviç, **a.g.m.**, s.58.

²⁵⁴ Venedik Komisyonu 1990 yılında, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin yeni anayasa hazırlamaya ihtiyaç duyduğu bir dönemde kurulmuştur. Komisyon esas itibarıyla bu ülkelerin AB standartlarına uygun anayasalar yapması, daha açık bir ifadeyle bu ülkelerin ileriki yıllarda AB'ye üye olması için gereken şartları sağlamak amacıyla anayasalar hazırlamalarında öncül rol üstlenmiştir.

²⁵⁵ Numanoviç, **a.g.m.**, s.62.

Genelde ABD Dışişleri Bakanlığı ve AB dönem başkanlığı, özelde ise ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı James Steinberg ve İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt'in başkanlığında girişimler başlamıştır. ABD anayasa reformunda AB'nin desteğini kazanmayı amaçlarken, buna karşın Bildt ve AB üyelerinin çoğu OHR'yi kapatmayı ve AB Özel Temsilcisi'nin gücünü arttırmayı hedefliyordu.²⁵⁶

Bu süreçte, ABD ve AB'nin ortak bir girişimde bulunmalarının nedenleri arasında şunlar göze çarpmaktadır: Bosna-Hersek'te devam eden siyasi kriz, devlet mekanizmalarının karar alma süreçlerindeki tıkanıklık, dönüşüme karşı gösterilen direnç gibi devlet ve devletin içindeki yapılar bağlamında var olan sorunlar, Butmir Süreci'nin içsel sebeplerini oluşturmaktadır. Sözü edilen bu iç sorunların yaratabileceği uluslararası problemler karşısında ABD ve AB müdahalede bulunma zorunluluğu hissetmiştir. Bosna-Hersek'te yaşanabilecek bir çatışma dünya kamuoyu nezdinde ABD ve AB'nin bölgedeki nüfuz ve güvenilirliğini sorgulanır hale getirebileceği algısı, bu iki uluslararası aktörü ortak bir girişimde bulunmaya yöneltmiştir. ABD'nin Bosna-Hersek'e yönelik politikasında maliyeti doğrudan kendi üzerine alarak öncü rolü oynamak yerine, bütün yükü AB'nin üstlenmesini veya ağırlıklı olarak kendisiyle paylaşmasını öngören stratejisi düşünüldüğünde, ABD'nin bu süreçte neden AB'yle ortak bir girişimde bulunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, AB dönem başkanlığını bu dönemde üstlenmiş olan İsveç'in Dışişleri Bakanı Carl Bildt'in de bu konuya kişisel olarak özel bir önem atfetmesi²⁵⁷, Butmir Süreci'nin uluslararası bağlamdaki müdahalelerini daha net ortaya koymaktadır.²⁵⁸

ABD-AB paketinin ortak hedefleri şunlar olmuştur: Bosna-Hersek'in devlet yapılarını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile uyumlu hale getirmek; daha büyük ve daha güçlü bir tek kamaralı yasama ile daha güçlü bir başbakan ile Bakanlar

²⁵⁶ "Balkan Tango: The EU's Disjointed Polices Compound Bosnia's Paralysis", **German Council on Foreign Relations**, 2010, (Erişim): <https://ip-journal.dgap.org/de/article/getFullPDF/15230>, 16 Haziran 2014, s.20.

²⁵⁷ Carl Bildt, 1995 yılında Dayton Antlaşması'nda eş başkan ve Dayton'dan sonra 1995-1997 yılları arasında da Bosna-Hersek Yüksek Temsilcisi görevini yapmıştır. Bu görevlerinden dolayı da Butmir Süreci'nden kendisine özel bir görev atfetmiş ve doğrudan sürece müdahil olmuştur.

²⁵⁸ DPF Araştırma Raporu, **a.g.m.**, s.25.

Konseyi'nin kurmak; AB'ye katılım sürecindeki sorumlulukları yerine getirmesi için de güçlü bir devlet otoritesin kurulması hedeflenmiştir.²⁵⁹

Uluslararası toplum tarafından sunulan Butmir Paketine göre, devlet düzeyine aktarılan (savunma reformu gibi) yetkilerin Bosna-Hersek Anayasası'na girmesi sağlanacak, Halklar Meclisinin üyeleri, devletçik (entite) parlamentosundan değil, Temsilciler Meclisinden seçilecektir. Temsilciler Meclisinin üye sayısı 42'den 87'ye yükseltilmesi önerilmiştir.²⁶⁰ Butmir Paketi'ne destek veren tek parti Boşnak SDA partisi olmuştur. Diğer partiler, Butmir Paketi'ni hemen reddetmişlerdir ve böylece kamuoyunda "Küçük Dayton" olarak da bilinen Butmir Paketi tamamen başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu sonuçla birlikte uluslararası toplum Bosna-Hersek'te Nisan Paketi başarısızlığından sonra ikinci yenilgisini almış ve otoritesini kaybederken, sonraki dönemlerde milliyetçi Sırp partileri, Sırp Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı hakkındaki söylemlerini yoğunlaştırmışlardır.²⁶¹

Butmir Paketi'nin başarısızlık nedenlerinden biri, 2006 yılında düzenlenen genel seçimlerden dolayı Nisan Paketi de başarısızlıkla sonuçlanmışken, yeniden aynı hataya düşülmüş ve 2010 genel seçimlerine sadece birkaç hafta kala anayasa değişikliği konusunda toplanılmıştır. Diğer bir başarısızlık nedeni de, Butmir'deki askeri merkezin toplantı yeri olarak seçilmesi Sırp siyasetçilerde negatif tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Butmir askeri merkezinde düzenlenen bu toplantı, Wright-Patterson askeri üssünde düzenlenen ve Dayton sonrası Bosna-Hersek'in düzenini belirleyen toplantıya benzemektedir ve bu durum Sırp'ların tepkisini çekmiştir.²⁶²

Anayasa reform çabaları, Butmir Süreci'nden sonra tamamen durmuştur. Bosna-Hersek'teki partiler, Butmir'deki başarısız sonuçtan sonra 2010 yılındaki genel seçimler

²⁵⁹ International Crisis Group (ICG) Report, **Bosnia's Dual Crisis**, Europe Briefing, No:57, 12 November 2009, (Erişim):

<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/B57%20Bosnias%20Dual%20Crisis.pdf>, 19 Mart 2014, s.4.

²⁶⁰ Nisan Paketi'nin izleri Butmir Paketi'nde de ortaya çıkmaktadır. Nisan 2006 yılında kabul edilmeyen pakette, Temsilciler Meclisinin üye sayısının 42'den 87'ye çıkarılması önerilmiştir.

²⁶¹ Florian Bieber, "Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina: Preparing for EU Accession", **European Policy Center**, 22 Nisan 2010, (Erişim):

http://www.epc.eu/documents/uploads/1087_constitutional_reform_in_bosnia_and_herzegovina.pdf, 10 Haziran 2014, ss.2-3.

²⁶² Bieber, **a.g.m.**, ss.2-3.

için kampanyalar başlatmışlardır. Genel seçimler sonrası partiler genel seçimlerde aldıkları sonuçlara göre farklı düzeylerde yönetim organları kurmaya çalışmışlardır.²⁶³ Sonuç olarak, Butmir sürecinin Bosna'daki çeşitli etnik gruplar arasındaki gerginliği azaltması yönündeki hedefler başarısız olmuştur.²⁶⁴ Genelde uluslararası toplum, özelde ABD ve AB bu çabasında da başarısız olarak, kamuoyunda Bosna-Hersek siyasal hayatındaki krizleri çözme yetisine sahip olmadığı izlenimini yaratmıştır.

2.4. BOSNA'DA DEVLETLEŞME SÜRECİNE ETKİDE DİĞER FARK: SİRBİSTAN-HİRVATİSTAN

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle “sosyalizmden kapitalizme geçiş” biçiminde gerçekleşen “büyük dönüşüm” sürecinde tüm Balkan ülkelerinde aşırı milliyetçilik gelişmiştir. Sosyalizm sonrası dönemde yeni ulus devletlerin inşa edilmesi, kapitalizmin yeniden tesis edilmesi, bu süreç içerisinde artan iktisadi sorunlar; yoksulluk, işsizlik, belirsizlik-güvensizlik ortamı ve siyasetçilerin milliyetçi söylemleri aşırı milliyetçiliğin temellerini oluşturmuştur. Aşırı milliyetçilik her Balkan ülkesinde “öteki” etnik, kültürel ve dinsel gruplara yönelerek örgütlü ayrımcılık ve şiddet politikalarını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca aşırı milliyetçi siyasetçiler ve hükümetler, komşu ülkelerin topraklarını hedef alan irredentist²⁶⁵ politikalar izlemişlerdir. Bu yolla aşırı milliyetçilik geri dönülemez biçimde Balkanlarda silahlı çatışmalara, toplumların ve politikanın etkin ve dinsel temelde parçalanmasına, halklar ve de devletlerarasında düşmanlığa yol açmıştır. Bu süreç, YFC'nin parçalanarak içinden yedi küçük ve zayıf kapitalist ulus devletin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bu devletlerden ikisi, Sırbistan

²⁶³ Numanoviç, **a.g.m.**, s.66.

²⁶⁴ F.Stephen Larrabee, “Unfinished Business in Europe”, **European Union Institute for Security Studies (EUISS)**, 2011, (Erişim): <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Transatlantic2011.pdf>, 17 Haziran 2014.

²⁶⁵ İredantizm ya da yayılmacı milliyetçilik, İtalyanca kökenli bir sözcük olup dil, din, soy ve kültür birlikteliği olduğu halde herhangi bir devletin sınırları dışında yer alan halk ile söz konusu devletin birleşmesi fikridir. Etimoloji sözlüğünde bu kavram, “yabancı ülke topraklarındaki soydaşları gerekçe ederek yayılma siyaseti” olarak tanımlanmıştır. Sevan Nişanyan, “Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü”, (Erişim): <http://www.nisanyansozluk.com/>, 29 Temmuz 2014.

ve Hırvatistan, irredentist politikalarını Bosna Savaşı sırasında ve sonrasında Bosna-Hersek'te çok yoğun olarak uygulamışlardır.²⁶⁶

Bosna-Hersek Devleti'nin iki önemli sınır komşusu Hırvatistan ve Sırbistan-Karadağ (Karadağ 2006 yılında Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir)'dir. Bu devletler aynı zamanda Bosna-Hersek Devleti'ni resmi olarak kuran DPA'nın imzacı devletleridir. Dolayısıyla bu devletler antlaşmanın imzalanmasından sonraki yıllarda, Bosna-Hersek'te devlet inşa sürecinde, kendilerini sorumlu hissederek müdahale etmişlerdir. Bosna-Hersek'e yapılan müdahaleler, savaştan sonra yaklaşık altı yıl boyunca devam etmiştir. Çünkü antlaşmaya imza atan bu liderler iktidarlarını 5-6 yıl boyunca korumuşlardır.²⁶⁷ Bu süre içinde Sırbistan RS'deki Sırp'ların, Hırvatistan ise Bosnalı Hırvatların çıkarlarını korumak bahanesiyle Bosna-Hersek'e politik müdahalelerde bulunmuşlardır.

DPA ile Bosna-Hersek'in kantonlara ayrılması modeli hem Hırvatlar tarafından, hem de Sırp'lar tarafından yeni sınırların yaratılmasına bir geçiş süreci olarak algılanmıştır. Zagreb ve Belgrad'da bunu desteklemek için Kıbrıs örneğini oldukça sık ve severek kullanmıştır; Kıbrıs'ta sınırlar yeniden çizilmiş, nüfus mübadelesi yapılmış ve en önemlisi uluslararası topluluk bunu kabul etmiştir.²⁶⁸ DPA ile iki entite üzerine kurulu devlet yapısında, resmi bir birime sahip olmayan Hırvatlar, üçüncü entite taleplerini hep dile getirmişlerdir. Diğer yandan Bosna Sırp'ları, sahip oldukları entiteye bağımsızlık kazandırmayı ve hatta Sırbistan ile birleşip "Büyük Sırbistan"ı meydana getirmeyi düşündüklerini her platformda belirtmişlerdir.²⁶⁹

Bosna-Hersek'te yaşayan Sırp'lar Ortodoks'tu ve Yugoslavya yönetimine sadakatle bağlıydılar. Öte yandan, Bosna Hersek'te yaşayan Hırvatlar Katolik'ti ve Hırvatistan'a bağlılıkları bulunmaktaydı. Ne Sırp'lar ne de Hırvatlar Bosna-Hersek'te kurulabilecek bir İslam devleti içinde yaşamak istemiyorlardı. Bu sebeple, Hırvatlar ve Sırp'lar tarihsel olarak Müslümanların Hırvat veya Sırp olduklarını iddia ediyor ve bu

²⁶⁶ Caner Sancaktar, "Balkanlar'da Büyük Dönüşüm", **TASAM**, 10 Haziran 2010, (Erişim): http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1277/balkanlarda_buyuk_donusum, 16 Nisan 2013.

²⁶⁷ Franjo Tuğman, Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan ettiği 1991 yılından öldüğü 1999 yılına kadar Hırvatistan Devlet Başkanlığı görevini sürdürmüştür. Slobodan Miloseviç ise 1989 yılında Sırbistan Devlet Başkanı seçilmiş ve 2000 yılında görevini bırakmak zorunda kalmıştır.

²⁶⁸ Taşar, Metin ve Ünaltay, **a.g.m.**.

²⁶⁹ Eren, **a.g.m.**, ss.74-75.

toprakları Hırvatistan veya Sırbistan sınırları içine almak için Müslümanları ikna etmeye çalışmışlardı. Bütün bu faktörler, DPA sonrası Bosna-Hersek'te devlet bazında yeniden yapılanma sürecinin ne kadar güç olduğunu, Bosna Savaşı'ndaki çatışmaların neden bu kadar kanlı geçtiğini ve Bosna-Hersek'in uluslararası toplum tarafından tanınmasının neden uzun sürdüğünü açıklamaktadır.²⁷⁰

Kısacası, ülkede yaşayan Hırvatlar Hırvatistan ile ve Sırlar Sırbistan ile sıkı ilişkiler ve ittifak içinde bulunmaktadır. Çok daha açık bir ifadeyle, Bosna-Hersekli Hırvatlar Hırvatistan Cumhuriyeti'nden ve Bosna-Hersekli Sırlar da Sırbistan Cumhuriyeti'nde yoğun destek ve yardım görmektedirler. Bosna-Hersek'te yaşayan Boşnakların ise, Bosna-Hersek dışında bağlanabilecekleri veya yardım görebilecekleri bir başka Boşnak devleti yoktur. Buna karşın, Bosna-Hersekli Sırların sığınabilecekleri bir Sırp devleti (Sırbistan Cumhuriyeti) ve Bosna-Hersekli Hırvatların sığınabilecekleri bir Hırvat devleti (Hırvatistan Cumhuriyeti) mevcuttur.²⁷¹

2.4.1. Sırbistan'ın Rolü

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'da bir iç barış ve uzlaşma ortamı hâkim olmuştur. Bu ortamın gerçekleşmesinde en büyük paya sahip olan Tito, toplumun büyük övgüsünü kazanmıştır. Tito, Yugoslavya halklarının ve bölgelerinin birbiriyle çatışan taleplerini dengelemeyi başarmıştır. Tito döneminde savaş yaraları yavaş yavaş kapanmış ve halklar arasında barış sağlanmıştır.²⁷²

Savaştan sonra yaklaşık yirmi yıl boyunca, Bosna'daki üst düzey makamlar Sırların hâkimiyetindeydi. Öyle ki, Bosna Komünist Partisi'nin üyelerinin yüzde 60'ı Sırlardan, yüzde 20'si ise Müslümanlardan oluşmaktaydı. Bosna'nın cumhuriyetçi hükümetinin izlediği politika, Belgrad'a hizmet eden bir tutum içerisindeydi. Bosna'ya neredeyse Sırbistan'ın bir taşrası gözüyle bakılmaktaydı. 1965 yılında Bosna Partisi Başkanı Sırp Djuro Pucar'ın görevini bırakmasıyla bu etki zayıflamıştı. Ertesi yıl ise, Sırp Emniyet Müdürü Aleksandar Ranković'in Yugoslav Merkez Komitesi'nden

²⁷⁰ Ezeli Azarkan, "Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya'nın Dağılışı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:8, No:2, 2011, s.85.

²⁷¹ Hasret Çomak, "Balkanlar ve Bosna-Hersek'in Jeopolitiği", *TASAM*, 24 Nisan 2009, (Erişim): http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3790/balkanlar_ve_bosna_-_hersekin_jeopolitigi, 16 Temmuz 2014.

²⁷² Malcolm, *a.g.e.*, s.305.

kovulmasıyla birlikte, ülkedeki Sırp olmayan halklara karşı yürütülen politikada büyük bir yumuşama yaşanmıştır.²⁷³

Genel olarak Sırlar, Tito dönemi politikalarından hoşnut olmamışlardır. Tito, Yugoslav Makedonya'sının bütün topraklarını ayrı bir cumhuriyet olarak tanımıştı. Bu cumhuriyet, 1912-1913 yılları arasında Sırbistan orduları tarafından fethedilerek, Güney Sırbistan adıyla Sırp krallığına katılmıştı. Bu sebeple, yapılan değişiklik milliyetçi Sırlar tarafından Sırp topraklarının çalınması olarak görülmüştü. Sırlar tarafından tepkiyle karşılanan bir başka değişiklik, Voyvodina'ya "özerk eyalet" statüsü verilmesi olmuştu. Voyvodina'nın kuzey kesimi, Yugoslav krallığının bir parçası olmuştu. Bu durum da bazı Sırlar tarafından, bir Sırp karşıtı eylem olarak kabul edilmişti. Ayrıca, yine Sırbistan tarafından 1912-1913 yılları arasında fethedilmiş olan Kosova da, "özerk eyalet" olarak ilan edilmişti.²⁷⁴

1980'lerin ortasına gelindiğinde ise Sırbistan siyasi hayatında yeni bir lider ortaya çıkmıştır. Adı Slobodan Milošević olan bu lider, önce 1987 yılında Sırbistan Komünist Partisi Başkanı olmuştur. Daha sonra da 1989 yılında Sırbistan Devlet Başkanı seçilmiştir.

Sırp Bilimler ve Sanat Akademisi, 1986 yılının Eylül ayında bir memorandum yayınlamıştır. Sırp nasyonalizminin programı mahiyetini taşıyan bu memorandum, Zagreb, Saraybosna, Ljubljana, Üsküp ve Priştine gibi Yugoslavya'nın önemli merkezlerinde derin bir endişeyle karşılanmıştır. Bu memorandum bir anlamda Yugoslavya'nın bir parçası olan Sırp Cumhuriyeti'ndeki politik elitler arasında yaşanan iktidar kavgasının kamuoyuna yansımadır. Milošević'in Belgrad'daki iktidar mücadelesinden başarıyla çıkmasında, bu memorandumda savunulan görüşlerin onun tarafından benimsenip uygulanmasının önemi büyüktür. Eskinin sosyalisti Milošević, Sırp milliyetçiliğinin çerçevesini belirleyen ve bu yolda varılması gereken hedefleri gösteren memorandumun militan bir savunucusu olmuştur.²⁷⁵

²⁷³ Malcolm, a.g.e., s.312.

²⁷⁴ Malcolm, a.g.e., s.321.

²⁷⁵ "Kosova Meydanı'ndan Katliamına-4", **Türkiye Gazetesi**, 29 Nisan 1999, (Çevrimiçi): <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a1517.aspx>, 27 Ekim 2014.

Memorandumda yer alan ve Miloseviç'in önem vererek uyguladığı başlıca konular şunlardır:

- Yugoslavya Federasyonu içerisinde Sırbistan'ın milli kimliğini ifade edebilmesi engellenmiş ve Tito tarafından çizilen sınırlarla Sırp halkının çoğunluğu Sırbistan dışında yaşamak zorunda bırakılmıştır,
- Voyvodina ve Kosova'ya “özerk bölge” hakkının tanınmasıyla Sırbistan'ın siyasal birliği ve bütünlüğü zayıflatılmıştır,
- Kosova'da Arnavutlar Sırlara karşı planlı bir şekilde soykırım uygulamaktadırlar,
- Slovenya ve Hırvatistan, Sırbistan ekonomisine zarar vermektedirler.²⁷⁶

Bu memorandum ile Yugoslavya Federasyonu içinde Sırlar aleyhine bir cephe oluştuğu ve Sırbistan'a haksızlık edildiği belirtilerek, Sırbistan'ın artık kendi çıkarlarına göre hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁷⁷ Kosova sorununun Sırp ulusunun en önemli sorunu olduğu özellikle belirtilmiştir. Ayrıca, 1981 yılındaki Kosova'daki olaylara açık bir savaş ilanı gözüyle bakılmaktaydı.²⁷⁸ Aslında memorandumda yer alan değerlendirmeler ve belirlenen hedefler Miloseviç yönetiminin programı ve eylem kılavuzu olmuştur. Miloseviç burada çizilen hedeflerden hiç şaşmamıştır çünkü “Büyük Sırbistan” a ulaşmanın nihai hedef olduğunu ve bu hedefe varma yolunda da her şeyin meşru olduğunu savunmuştur. Miloseviç, bu nihai hedefini elde etmek için 1986 yılından itibaren taktik çıkışlar yapmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra Miloseviç'in konuşmalarının ana teması, Sırp halkının karşı karşıya bulunduğu tarihsel tehditler (İslam tehdidi gibi) ve bu tehditleri bertaraf ederek bütün Sırp halkını tek siyasal çatı altında toplamak olmuştur.²⁷⁹ Miloseviç, memorandumun ilk uygulamalarından birini 1989 yılında Sırbistan Devlet Başkanı seçildiğinde Kosova ve Voyvodina'nın

²⁷⁶ Taşar, Metin ve Ünaltay, **a.g.m.**

²⁷⁷ “Kosova Kan Gölü”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı:171, 14 Mart 1998, (Çevrimiçi): <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-3544-26-kosova-kan-golu.html>, 17 Ekim 2014.

²⁷⁸ Lenard J. Cohen, “Nationalism, The Kosova Crisis, and Political Change in Serbia”, **Wilson Center**, 1 Ekim 1998, (Erişim): <http://www.wilsoncenter.org/publication/164-nationalism-the-kosovo-crisis-and-political-change-serbia>, 13 Kasım 2014.

²⁷⁹ Taşar, Metin ve Ünaltay, **a.g.m.**

özerkliğini kaldırarak göstermiştir. Daha sonra ise Slovenya ve Hırvatistan'a ekonomik yaptırımlar uygulamıştır.

Miloseviç, Bosna Savaşı sırasında da büyük rol oynamıştır. Savaş sürecinde ortaya çıkan barış planlarından biri olan Vance-Owen Planı, Karadziç ile Miloseviç arasındaki görüş ayrılığını ortaya çıkarması ve savaş boyunca süren çatışmaların temelini atması bakımından önemlidir. Bu plana Sırbistan adına Miloseviç büyük destek vermiştir. Ancak Bosna Sırp Parlamentosu planı kabul etmemiştir. Bu olay Miloseviç'le başında Karadziç'in bulunduğu Bosna Sırp önderliği arasındaki çatışmanın başlangıcı olmuştur. Bu görüş ayrılığı başka bir barış planı olan Temas Grubu'nun Planı gündeme geldiğinde de derinleşerek devam etmiştir. Bu defa da Boşnak ve Hırvatların yanında Miloseviç planı kabul etmiş, başında Karadziç'in bulunduğu Bosna Sırp liderliği planı yine reddetmiştir. Bunun üzerine Miloseviç, Karadziç başta olmak üzere Bosna Sırp liderliği ile ilişkileri koparmıştır; öyle ki daha sonra RS Başkanı olan Bayan Bilyana Plavsiç'e Sırbistan'a giriş yasağı bile konmuş ve Yugoslavya RS'ye ambargo uygulamaya başlamıştır.²⁸⁰

Birçok kimse Drina nehrinin iki tarafındaki Sırp liderliği arasında gerçekten ciddi bir siyasi anlaşmazlık olduğuna inanmakta zorluk çekmiştir. Ancak Karadziç-Miloseviç çatışmasının ciddiyeti zaman geçtikçe daha iyi anlaşılmıştır. Bu siyasi çatışmadan Sırbistan'ın iç politik dengesi de etkilenmiş ve o dönemde Karadziç, Sırp Ortodoks Kilisesi'nin yanında parlamenter muhalefetin bir kısmının da desteğini almıştır.²⁸¹

Genel bağlamda Sırbistan, özelde ise Miloseviç DPA'ya taraftır. Bosna Sırplarına bu anlaşmayı baskıyla da olsa imzalatanın Miloseviç olduğunu unutmamak gerekir. RS'nin Bosna-Hersek'ten ayrılmasına şiddetle karşı çıkmış ve Bosna Sırplarını bu anlaşmaya uymaya kendi iktidarı boyunca zorlamıştır. Hem Tudjman hem de Miloseviç DPA'nın bölgedeki en önemli dayanakları olmuştur.²⁸²

²⁸⁰ M. Murat Taşar, "Bir İktidar Kurdu: Slobodan Miloseviç", *Ülke Dergisi*, Sayı:38, Haziran/Temmuz 1999, (Çevrimiçi): <http://mmurat-tasar.net/Milosevic.htm>, 28 Temmuz 2014.

²⁸¹ Taşar, **a.g.m.**

²⁸² Taşar, **a.g.m.**

2.4.1.1. Belgrad-Pale-Banja Luka Çatışması

Bosna-Hersek Devleti bilindiği üzere resmi olarak iki entiteden oluşmaktadır: Hırvat ve Boşnaklardan oluşan FBİH ve Sırlardan oluşan RS. Bu birimlerden tek başına gibi hareket eden RS’de kendi içinde siyasi anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Gerek savaş yıllarında gerekse savaştan sonra da bu anlaşmazlıklar büyüyerek devam etmiştir. Ayrıca RS ile Belgrad yönetimi arasında da anlaşmazlıklar büyük sorunlara yol açmıştır.

Bosnalı Sırlar arasındaki ihtilaflardan savaş zamanından beri bilinen en büyüğü bölgesel nitelikli olmaktadır. RS arazisi Doğu ve Kuzey Bosna olarak ayrılmaktadır. Kuzey Bosna’nın merkezi 200 bin nüfuslu gelişmiş sanayi kenti Banja Luka şehridir.²⁸³ Yaklaşık 200 bin nüfuslu şehrin yüzde 55’i Sırp, yüzde 15’i Hırvat ve yüzde 15’i Müslümandır. 1990 yılının Ekim ayında Banja Luka’da bir Sırp Milli Meclisi ve Sırp Milli Konseyi kurulmuştur. Bu Meclis, başından itibaren bir alternatif iktidar odağı olarak var olmuştur. Kısacası SDS yönetimini de sıkıştıran bir güç odağı olmuştur.²⁸⁴ Ancak savaş başlayıp, Sırp Cumhuriyeti ilan edildiğinde başkent, Saraybosna’nın 16 km güneydoğusunda bulunan Pale şehri olmuştur. Saraybosna’nın mesire yeri olan ve zenginlerin hafta sonu evlerinin bulunduğu büyükçe bir köy görünümündeki Pale tarafından yönetilmek, Banja Lukalıları çok rahatsız etmiştir. Ayrıca bu durum halkın siyasi iradesine de yansımış ve bu Kuzey Bosna Sırları SDS’ye muhalif, daha ılımlı bir yol izlemeye başlamışlardır.²⁸⁵

Banja Luka’daki radikal milliyetçi liderlik, SDS yönetimini ve Karadziç’i “fazla ılımlı” buluyor ve onun politik-diplomatik manevralarını taviz olarak görüyordu. Banja Lukalıların ideolojik söyleminde pan-Slav ve pan-Ortodoks etmenler çok belirgindi. Bosna içi gelişmelere odaklanmış, dışarıya baktığında da yüzü daha ziyade Belgrad’a dönük olan SDS önderliğinden farklı olarak; Banja Luka’daki milliyetçi önderlik Hırvatistan’daki Krayina Sırp Cumhuriyeti’yle yoğun ilişkide bulunuyordu. Hatta

²⁸³ Karatay, a.g.e., s.56.

²⁸⁴ Bora, a.g.e., s.82.

²⁸⁵ Karatay, a.g.e., s.56.

Hırvatistan Krayina'sındaki ayrılıkçı Sırp milliyetçi hareketine, başlangıcından itibaren, Banja Luka tarafından yoğun destek verilmişti.²⁸⁶

RS yönetimi aslında fiilen ikiye bölünmüştü. Bir tarafta Kuzey Bosna'da yer alan ve tamamen muhalefetin gücü olan Banja Luka yer alırken; diğer tarafta ise Doğu Bosna'da yer alan ve savaş zamanında da başkent olan Pale yani SDS yönetimi vardı. Ayrıca savaştan sonra her ne kadar resmi başkent Saraybosna olarak kabul edilse de, RS için de facto başkent olarak Banja Luka idi. Anlaşmazlıklar bu iki birim arasında sınırlı kalmadı. SDS yönetimi ile Belgrad yönetimi arasında da anlaşmazlıklar bulunuyordu. Kısacası Karadziç ve Miloseviç arasında derin fikir ayrılıkları siyasi çatışmalar dönüşmüştü.

RS ordusu komutanı Ratko Mladiç, Belgrad tarafından destekleniyordu. Emirleri Slobodan Miloseviç'ten alıyor ve Belgrad'a bağlılığını her vesile ile gösteriyordu. Nitekim 1995 yılında Karadziç bir ara Mladiç'i görevden aldığı zaman Belgrad'dan gelen tepkiler üzerine bu kararından vazgeçmek zorunda kalmıştı. Karadziç bu hareketleriyle Belgrad tarafından artık bir sorun olarak görülmeye başlanmıştı. Miloseviç SDS'nin kendi çizgisinde bulunmasını, bu olmazsa kendi çizgisindeki sosyalistlerin güçlenmesini istiyordu. Bu çerçevede RS'nin her tarafında Sırp Sosyalist Parti (SPS)'nin çalışmalarını güçlendirerek, SDS'yi siyasi olarak çöktürmeye çalışmıştı. Belgrad yönetimi Karadziç sorununu Miloseviç'in imzaladığı DPA sayesinde çözmeye çalıştı. DPA'ya göre savaş suçlularının kamu görevlerinde bulunmaları yasaklanmıştı. Bu yüzden Karadziç 1996 Temmuz'unda Cumhurbaşkanlığı görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Bu gelişmelerde altı çizilecek konu, SDS ve ona bağlı polis gücünün ordu, muhalefet ve Sırbistan yönetimi ile girdiği mücadeledir. SDS yönetimi orduya müdahale ve Belgrad'a meydan okuma gücünü 1996 Eylül'ünde gerçekleşen seçimlerden nispeten güçlenmiş çıkmasından almıştır.²⁸⁷

Karadziç'ten sonra RS'nin yeni Cumhurbaşkanı Bilyana Plavsiç oldu. Fakat bu sefer de Plavsiç ile Bosna-Hersek Devlet başkanlığı üyesi Krajisnik ilk günden yetki kavgasına giriştiler. Krajisnik ile yetki kavgasına giren Plavsiç, yolsuzluklar üzerine

²⁸⁶ Bora, **a.g.e.**, s.82.

²⁸⁷ Karatay, **a.g.e.**, ss.56-58.

hükümet ve meclisi ile de aynı kavganın içine düştü. Önce kendisinin makam ve yetkilerini küçümseyerek hakaret ettiğini iddia edip İçişleri Bakanı'nı görevden aldı; ancak hükümet bunu reddetti. Bunun üzerine Plavsiç, meclisi feshetti buna karşılık, muhalif Sırp, Boşnak ve Hırvat vekillerin bulunmadığı bir oturumda, Meclis de Plavsiç'i görevden aldı.²⁸⁸

Plavsiç, Pale cephesinde tek başına kalınca Banja Luka'ya, muhalefete ve uluslararası camiaya sığınarak burada Sırp Milli Birliği adıyla yeni bir parti kurdu. Anayasa Mahkemesi'nin SDS'den yana siyasi bir karar vermesi üzerine Plavsiç ve muhalefet kararı tanımadıklarını açıklayarak Plavsiç ile muhalefet üyeleri, yeni bir hükümet kurmak için aralarında bir bildirge imzaladılar. Buna göre, seçimlerde bu cephe yeterli sandalye çıkartabilirse ortak hükümet kuracak ve kurulan bu yeni iktidarın başkenti Banja Luka olacaktır. Polis güçlerini de ikiye bölen bu çekişme bununla da sınırlı kalmadı ve orduya da sıçradı. Tarafların kuvvet ve silah kullanımına varan mücadelesi artık bir iç savaş ihtimali gibi tehlikeli bir durum ortaya çıkarınca uluslararası güçler araya girdi. NATO hem çatışmaları önlemek, hem de Plavsiç'i korumak için Banja Luka'ya sığınak yapmak durumunda kaldı. Ayrıca polis mi, asker mi oldukları bilinmeyen, İçişleri Bakanlığına bağlı ağır silahlara sahip özel tim denetime altına alındı. Sayılar ne şekilde görülürse görülsün SDS hem bölünme sürecinden, hem de savaş sonrası yapılan seçimlerden çok büyük darbe alarak çıkacaktı.²⁸⁹

2.4.2. Hırvatistan'ın Rolü

1991 yılında YFC'nin dağılmasıyla birlikte Balkanlarda yeni devletler ortaya çıkmıştır. Hırvatistan, Slovenya'dan sonra bağımsızlığını ilan eden ikinci devlet olmuştur. Yugoslavya'dan ayrılan bu devletlerin neredeyse tümünde iktidara milliyetçi partiler gelmiş ve bu gruba Hırvatistan da Franjo Tudjman liderliğinde katılmıştır. Koyu bir Hırvat milliyetçisi olan Tudjman, soydaşlarını korumaya yönelince Bosna-Hersek'e çok yoğun müdahalelerde bulunmuştur.

²⁸⁸ Karatay, **a.g.e.**, s.60.

²⁸⁹ Karatay, **a.g.e.**, ss.61-64.

Tudjman'a göre Hırvatistan ve Bosna-Hersek jeoekonomik bir bütün oluşturmaktadır. Bosna-Hersek'teki Müslümanların çoğunluğunu yadsınamaz şekilde Hırvat kökenli olarak tanımlayan Tudjman, Bosna-Hersek halkının çoğunluğunun Hırvat olduğu iddiasındadır.²⁹⁰ HDZ'nin Başkanı Kluyiç, Hırvat milliyetçiliğinin irredentizmine karşı çıkıyor ve çoğulcu, çok milletli Bosna-Hersek'i savunuyordu. Tudjman, 1992 Şubat'ında HDZ yönetimine müdahale ederek Kluyiç'i Başkanlıktan düşürttü. HDZ Başkanlığına, Bosna-Hersek'in Hırvatistan'a bağlanmasını savunan Mate Boban'ı getirdi. Daha sonra Kluyiç kendisini "pek fazla Bosnalı, pek az Hırvat" bulan Boban tarafından, yönetim organlarından da tasfiye edilmiştir.²⁹¹

Hırvatistan'daki milliyetçilerin stratejik hedefi, savaş boyunca ve sonrasında Bosna-Hersek'in güneyine, yani Batı Hersek'e hâkim olmaktı. Batı Hersek'in Hırvatistan için önemi sadece Hırvat toplumunun burada yoğunlaşmış olması değil; buranın güneyindeki, Hırvatistan'a bağlı Dalmaçya kıyı şeridini güvenceye alma kaygısından kaynaklanmaktaydı. Sırp milliyetçilerinin göz koyduğu Dalmaçya ve özellikle Dubrovnik, Hırvatistan'ın askeri açıdan yumuşak karnını oluşturduğu için Hırvatistan için Batı Hersek'in ayrı bir önemi vardı.²⁹²

1992 yılında ilan edilen Hersek-Bosna Hırvat Devleti, ABD'nin yoğun baskısı sonucu 31 Ağustos 1996'da resmi olarak varlığına son vermiştir. Fakat bu durum uygulamada böyle olmamıştır. Kendi bakanlıkları, polisi, ordusu, devlet TV'si, bayrağı, pulu ve motorlu taşıtlar için plakası bile var olan bu birim FBİH'nin Müslüman kesiminden kendisini ayırmaya çalışmaktadır. 1997 yılına gelindiğinde bile Hırvat kontrolündeki bölgelerde, yani Hersek-Bosna Devleti içerisinde Hırvat parası halen de facto resmi para birimi olmaya devam etmiştir. Hırvatistan'da her şeye hâkim Başkan Tudjman'ın partisi HDZ, Hersek-Bosna'da da her şeye hâkim durumdadır. Bosnalı Hırvatların HDZ'si Zagreb'deki parti konferanslarına ve parlamento oturumlarına katılmakla kalmayarak, Hırvatistan Parlamentosu'na Bosna'dan seçtikleri milletvekili bile göndermişlerdir. Ayrıca Mostar'ın Hırvatistan'ın bir parçası olduğu izlenimini yaratmaya yönelik çabalar, yani Hırvatistan ile bağların güçlendirilmeye çalışıldığı net

²⁹⁰ Taşar, Metin ve Ünaltay, **a.g.m.**

²⁹¹ Bora, **a.g.e.**, s.99.

²⁹² Bora, **a.g.e.**, s.100.

bir şekilde anlaşılmaktadır. DPA'ya bağlı olduğu yolundaki sözler ise bu durumu örtmeye yöneliktir.²⁹³

Bosna-Hersek'in batı kısmına hâkim olan Hırvatlar, federasyon içinde hukuki dayanağı olmayan ayrı bir devlet elde etme fikrini hep sıcak tutmaktadırlar. Bu yolda Hırvatlar, Bosna-Hersek'in karşısına, Hersek-Bosna taleplerini sunmaktadırlar. Hersek-Bosna, FBİH'den ayrılarak, Sırp'lar gibi ayrı bir entiteye sahip olmak isteyen Hırvatların kurduğu gayri resmi devlettir. Hırvatların, Mostar merkezli entite planının adı olan Hersek-Bosna, DPA'yı reddeden zihniyetin ürünü olarak, Bosna'nın fay hattını oluşturmuştur.²⁹⁴

Hırvatların, Hersek-Bosna arzularına en büyük desteği, görüldüğü üzere Hırvatistan vermektedir. Öte yandan RS'nin de ayrılıkçı Hırvatları destekledikleri; böylece Sırp bağımsızlığına zemin hazırladıkları bilinen bir gerçektir. Bu iki destekçinin yanı sıra Hırvatların ayrı entite taleplerinin perde arkasında aynı dini mezhebi paylaştıkları Almanya'nın da payı bulunmaktadır. Bosna-Hersek gibi Balkanların ortasında bulunan ve yeraltı zenginliklerine sahip bir ülkenin Ortodoks ve Müslüman ağırlıklı entitelere göre kurulması, Almanya'nın nüfuz alanını daralttığından Hırvatların taleplerine destek vermektedirler. Tüm bu etkenler, Mostar merkezli bir Hırvat entitesinin oluşmasına neden olduğu takdirde, Sırp Cumhuriyeti'nin de bundan destek alarak bağımsızlığını ilan etme ihtimali, Bosna'nın geleceği adına umutlu bir tablo sergilememektedir.²⁹⁵

²⁹³ Murat Taşar, "Bosna-Hersek'te Entegrasyon Sorunları", *Ülke Dergisi*, Sayı:29, 1997, s.29.

²⁹⁴ Eren, *a.g.m.*, s.76.

²⁹⁵ Eren, *a.g.m.*, s.77.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK'İN GELECEĞİ ÜZERİNE: SORUNLAR VE SENARYOLAR

3.1. BOSNA-HERSEK'İN AB VE NATO ÜYELİĞİ YOLU

3.1.1. Bosna-Hersek'in AB Yokuşu

Bosna-Hersek, 1995 yılının son ayı itibarıyla, DPA'nın hükümleri çerçevesinde yapılandırılmıştır. Aradan geçen zaman içerisinde ise, "Dayton kriterlerinin" yerini yavaş yavaş "AB kriterleri" almaya başlamıştır. Bosna-Hersek de birçok Avrupa ülkesi gibi geleceğini AB üyeliğinde gören ülkeler arasındadır. Fakat Bosna-Hersek'in AB üyeliğine gidiş sürecinde karşılaştığı en önemli aşamalardan biri olan istikrarlı devlet yapısının gerçekleştirilmemesi en önemli sorun olarak güncelliğini korumaktadır.²⁹⁶

Bosna-Hersek'in AB üyeliğine gidiş sürecini tehdit eden en önemli sorunlardan biri ülkenin statüsüdür. Bu sorun da DPA'nın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bilinen bir gerçek, sadece egemen ve kendi kendini yönetebilen devletler AB'ye üye olabilir. Fakat DPA, merkezîyetçilikten uzak ve zayıf bir devlet meydana getirmiştir. Ama buna rağmen Müslüman Boşnak tarafı, üniter bir devletin inşası fikrini desteklemektedir. Sırp tarafı ise bunun tam aksi yönde fikir beyan etmektedir.²⁹⁷

AB Komisyonu, 2003 yılının Kasım ayında Bosna-Hersek'in İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (SAA)'nı imzalamak için gerekli şartları sağlamaya hazır olup olmadığını öğrenmek amacıyla bir "Fizibilite Çalışması" yapmıştır. Bu çalışma sonucunda bu ülkenin henüz ön koşulları karşılayamadığı belirtilmiş ve hazırlanan raporda Bosna-Hersek için 16 öncelikli alan belirlenmiştir. Ayrıca, müzakerelerin başlamasının bu alanlarda kaydedilecek ilerlemelere bağlı olduğu ifade edilmiştir.²⁹⁸

²⁹⁶ Halilović Tekin, **a.g.e.**, s.71.

²⁹⁷ Ana E. Juncos, "The EU's post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina", **Southeast European Politics**, Cilt:6, No:2, 2005, (Çevrimiçi): <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue62/juncos.pdf>, 19 Eylül 2014, s.92.

²⁹⁸ Ceyda Üçyıldız, "Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin Yeniden Yapılanmasında AB'nin Rolü", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006, s.96.

AB Komisyonu'nun öncelikli olarak uygulanmasını istediği reformların başında çok-etnikli ortak polis teşkilatının oluşturulması bulunmaktadır. DPA, iki entiteye de kendi polis teşkilatlarını oluşturma hakkı vermiştir. Bunun sonucunda, Bosna-Hersek'te iki farklı entitenin iki farklı polis teşkilatı kurulmuştur: FBİH Polis Teşkilatı ve RS Polis Teşkilatı. AB Komisyonu, bu iki polis teşkilatının tek bir polis teşkilatı yani "Bosna-Hersek Cumhuriyeti Polis Teşkilatı" bünyesinde birleştirilmesini istiyordu. Kısacası SAA'nın gerçekleşebilmesi, çok-etnikli ortak polis teşkilatının kurulmasına bağlanmıştır.²⁹⁹ Ülkede kurulan birbirinden farklı bu iki polis teşkilatının kendi aralarındaki koordinasyonu oldukça düşük seviyelerdedir. Bu durum da ülkedeki güvenlik ve istikrarı tehdit etmektedir.

RS, çok-etnikli polis teşkilatının oluşturulmasını istemeyen tarafta durmaktaydı. Fakat bu durum çok uzun sürmedi. AB'nin öncülüğünde başlatılan siyasi baskıya fazla dayanamayan RS yetkilileri, 5 Ekim 2005 tarihinde AB kriterlerini içeren polis reformu anlaşma taslağını parlamentolarında onayladılar. "Polis Teşkilat Yapısının Yeniden Düzenlenmesi Anlaşması" olarak bilinen bu anlaşma aşağıdaki kararları içermekte idi:

1. 2005 yılının Aralık ayına kadar polis teşkilatının yeniden yapılandırılmasını sağlayacak bir direktörlüğün kurulması,
2. 2006 yılının Eylül ayına kadar polis teşkilatının yeniden yapılandırılması eylem planının hazırlanması,
3. 2006 yılının sonuna kadar tarafların eylem planını kabul etmesi,
4. 2007 yılının Şubat ayına kadar entite parlamentolarının anlaşmaya onay vermeleri.³⁰⁰

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM), 23 Haziran 2004 tarihinde "Bosna-Hersek'teki demokratik kurumların güçlendirilmesi" hakkında bir yasa tasarısı

²⁹⁹ Sancaktar, "Avrupa Birliği Yolunda Bosna-Hersek", **TASAM**, 29 Aralık 2007, (Erişim): http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/747/avrupa_birligi_yolunda_bosna-hersek, 19 Nisan 2013.

³⁰⁰ Mirzet Mujezinoviç, "Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Politikası Çerçevesinde Bosna Hersek ile İlişkileri", **UHP**, Cilt:3, No:12, Ankara, 2007, ss.65-82, (Çevrimiçi): http://www.usakgundem.com/makale/46/avrupa-birligi%20nin-bat%20balkan-politikas%C4%B1-%C3%A7er%C3%A7evesinde-bosna-hersek-ile-%C4%B0li%C5%9Fkileri.html#_ftnref, 3 Eylül 2014.

oluşturmuştur. AKPM, bu yasa tasarısının 13 numaralı paragrafında Venedik Komisyonu'ndan Bosna-Hersek'teki çeşitli anayasal konuları incelemesini ve rapor sunmasını istemiştir. Venedik Komisyonu, 11 Mart 2005 itibarıyla “Bosna-Hersek'te anayasal statü ve Yüksek Temsilciliğin gücü hakkındaki görüşler” başlığıyla raporunu yayınlamıştır.

Komisyon, yayınladığı raporunda anayasal yapı ve buna bağlı olarak da Bosna-Hersek'in AB'ye üye olması konusunda dört ana sorun belirlemiştir: Merkezi hükümetin entitelere karşı zayıflığı, entite meclislerinin “ulusal hayati çıkarlar” nedeniyle sahip olduğu veto yetkisi, iki kamaralı parlamento ve kolektif cumhurbaşkanlığı sistemi. Bütün bu sorunlar merkezi yönetimin etkinliği bloke etmektedir.³⁰¹

Anayasa reformu ile ilgili olarak, FBİH'de mevcut anayasal düzenlemeler rasyonel değildir. Güç çok fazla birim arasında dağılmış ve sadece küçük bir birim tarafından uygulanmaktadır. Devlet yapısında siyasiler için çok sayıda makam ve buna bağlı olarak da “aşırı bürokrasi” mevcuttur. Komisyon bu duruma örnek olarak, iki buçuk milyon nüfuslu FBİH sınırları içinde 11 adalet bakanı ve buna ek olarak Bosna-Hersek Devleti düzeyinde de 1 adalet bakanının bulunduğunu göstermiştir. Buna karşın RS içindeki resim oldukça farklıdır. Bazı siyasi güçler (SDS) Bosna-Hersek Devleti düzeyindeki mevcut anayasal hükümleri kabul ederken, diğerleri (Bağımsız Sosyal Demokratlar Birliği-SNSD) AB'ye katılmak için devlet yetkilerinin arttırılmasından yanadır.³⁰²

Venedik Komisyonu Bosna-Hersek için bazı ciddi tehlikelere de dikkat çekmiştir. Komisyon ülke içindeki etnik gruplar arasındaki bölünmenin önemli bir sorun teşkil ettiğini ve kanlı savaş sonrası etnik gruplar arasındaki güven eksikliğinin şaşırtıcı olmadığını fakat bu etnik grupların birlikte yaşamak ve çalışmak zorunda olduklarını belirtmiştir. Bu duruma örnek olarak da büyük ölçüde birbirinden ayrılmış

³⁰¹ Dalar, **a.g.m.**, s.112.

³⁰² Venice Commission Report, **Opinion On The Constitutional Situation In Bosnia and Herzegovina And The Powers Of The High Representative**, CDL-AD(2005)004, 11 Mart 2005, (Çevrimiçi): [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2005\)004-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2005)004-e.aspx), 15 Eylül 2014, s.5.

eğitim sisteminin, daha iyi bir geleceğe gidilen yolda önemli bir engel olduğunu belirtmiştir.³⁰³

Komisyon bu nedenlerden dolayı Devletin sorumluluklarını güçlendirmek için Bosna-Hersek Anayasasında bir revizyon olması gerektiğini düşünmektedir. Bunu da DPA'nın Ek-4'te bulunan Bosna-Hersek Anayasası'nın 10. maddesindeki anayasa değişikliği prosedürünü işaret etmektedir. Bunun için de üç kurucu halkın çoğunluğunun uzlaşması gerekmektedir. Avrupa ile bütünleşme sürecinde de böyle bir uzlaşma yapmanın gerekli olduğu belirtilmiştir.³⁰⁴

Raporun sonuç bölümünde ise özetle şu hususlara dikkat çekilmiştir: Anayasa reformunun temel aşaması olarak, sorumlulukların entitelerden Bosna-Hersek Devleti'ne devrinin anayasa değişikliği ile olması gerektiği belirtilmiştir. Bu durum AB'ye üyelik sürecinde ilerleme sağlanması için olmazsa olmaz bir adım olarak görülmektedir. Anayasal reformların empoze edilemeyeceğini ve bu reformların üç kurucu halkın ortak kararı ile yapılmasının önemi belirtilmiştir. Ayrıca ilk aşamada yapılması gerekenlerin ulusal hayati çıkar kavramını ve kolektif cumhurbaşkanlığı seçimini reforme etmek olduğu söylenmiştir.³⁰⁵

Polis reformu, RS'de 1 Ekim 2006 tarihinde yapılan genel seçimler sonrası çıkmaza girmiştir. Bu çıkmazın nedeni: Polis reformunu kabul etmeyeceğine ve RS'nin Bosna-Hersek'ten ayrılması için referandum düzenleyeceğine dair çıkışlarıyla seçim kampanyasını yürütmüş olan SNSD partisi lideri Milorad Dodik'in tek başına iktidara gelmesi olmuştur. Dodik, 2005 yılında kendisinin de imzaladığı polis reformu anlaşmasını kabul etmeyerek, reformun ayrıntıları üzerinde çalışan Komisyon'un hazırladığı "Eylem Planı"nı kabul etmeyeceğini ve RS'nin polis teşkilatının yetkilerini Bosna-Hersek düzeyine devretmeyeceğini açıklamıştır. Böylece, Bosna-Hersek SAA müzakereleri polis reformundaki tıkanıklık nedeniyle imzalanamamıştır.³⁰⁶

Polis reformu konusundaki önemli gelişme 24 Ekim 2007 tarihinde gerçekleşmiştir. Bosna-Hersek Cumhuriyeti Parlamentosu'nda yer alan altı büyük

³⁰³ Venice Commission Report, **a.g.m.**, s.6.

³⁰⁴ Venice Commission Report, **a.g.m.**, s.8.

³⁰⁵ Venice Commission Report, **a.g.m.**, s.25.

³⁰⁶ Mujezinoviç, **a.g.m.**.

siyasal parti, tarihsel açıdan ayrı bir öneme sahip olan Mostar kentinde ortak bir uzlaşma deklarasyonu imzaladılar. Bu deklarasyona göre siyasal parti liderleri, çok-ethnikli ortak bir polis teşkilatının kurulması ve bunun gerçekleşmesi için gerekli olan işbirliğinin yapılması yönünde ortak karar aldılar. Reform sürecini ve buna bağlı olarak da SAA'nın imzalanmasını çabuklaştırmak amacıyla bu altı partinin liderleri 11 Aralık 2007 Salı günü Yüksek Temsilci ve aynı zamanda AB Bosna-Hersek Özel Temsilcisi Miroslav Lajcak ile yaptıkları toplantıda, polis reform yasasını hazırlayacak bir çalışma grubu kurulmasına karar vermişlerdir. Bu tarihten tam 7 gün sonra ise “polis teşkilatı reform yasaları”nı hazırlamakla görevli çalışma grubu kurulmuştur.³⁰⁷

Sırpaların bütün olumsuz tutumlarına rağmen Bosna-Hersek Parlamentosu'nun 10 Nisan 2008 tarihindeki oturumunda Temsilciler Meclisi'ndeki 42 milletvekilinden 22'si polis reformuna onay vermiştir. Böylece büyük tartışmalara neden olan polis reformunun ilk aşaması tamamlanmıştır.³⁰⁸ 2005 yılının Kasım ayında başlanan SAA müzakereleri bu şekilde sonuçlanmış ve antlaşma metni 4 Aralık 2007 yılında parafe edildikten sonra 16 Haziran 2008 tarihinde AB üyesi devletler tarafından resmi olarak imzalanmıştır. İmzalanan SAA'ya göre şu konularda reformların gerçekleştirilmesi öngörülmüştür: Polis reformu, eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesiyle tam işbirliği, kamu yayıncılığı ve kamu yönetimi reformları.³⁰⁹

2009 yılına gelindiğinde ise AB Sırbistan vatandaşlarına serbest dolaşım hakkı tanımış, dolayısıyla Bosnalı Sırp da bu haktan yararlanmaya başlamıştır. Diğer taraftan da AB ile üyelik müzakerelerinin son aşamasındaki Hırvatistan vatandaşı olan Hırvatların da AB'nin vize kolaylığından yararlanma durumları ortaya çıkmıştır.³¹⁰ Böylece etnik gruplar arasında bir başka eşitsizlik durumu meydana gelmiştir. Bu eşitsizliği gidermek amacıyla AB, Bosna-Hersek'e Haziran 2010 tarihi itibarıyla vize

³⁰⁷ Sancaktar, **a.g.m.**

³⁰⁸ Mujezinoviç, “Bosna Hersek AB Yolunda Büyük Bir Adım Attı”, **USAİK**, 5 Mart 2008, (Erişim): <http://www.usak.org.tr/print.php?id=365366172&z=2>, 15 Eylül 2014.

³⁰⁹ Dalar, **a.g.m.**, ss.116-117.

³¹⁰ Hırvatistan 1 Temmuz 2013 itibarıyla AB'nin 28. üyesi olarak eski Yugoslavya ülkelerinden biri olan Slovenya'nın ardından Birliğe katılmıştır.

uygulamasını kaldırmaya yönelik çalışmalar başlatmıştır. Nitekim AB, 1 Ocak 2011'den itibaren Bosna-Hersek'e vize uygulamasını kaldırdığını duyurmuştur.³¹¹

Bosna-Hersek'te 1995 yılında imzalanan ve savaşı durduran DPA'nın ülkede karışıklığa yol açan sonuçlarından bir başkası da ülkedeki azınlıklara verilmeyen haklar olmuştur. DPA ile ülkenin üç kurucu unsuru olarak tanımlanan Boşnaklar, Sırp ve Hırvatlar dışındaki etnik topluluklara, ülkede seçilme hakkı tanınmamıştır.³¹² Bu bağlamda 2009 yılında Bosna-Hersek'in AB sürecinde karşısına başka bir engel daha çıkmıştır: Sejdic-Finci davası kararı.

Bosna-Hersek'te yaşayan azınlıklardan Roman Dervo Sejdic ve Musevi azınlığı temsilcisi Jakob Finci, AİHM'ye 2006 yılında "ülkedeki seçim yasasına karşı" başvuruda bulunmuştur. Sejdic ve Finci, başvurunun sebebini anayasanın ve seçim yasasının belli vatandaşları (azınlıkları) etnik kökenlerinden ötürü yüksek mevkilere (üçlü Cumhurbaşkanlığı Konseyine) aday olmaktan men etmesi olarak açıklamıştır. AİHM, 2010 yılında Sejdic ve Finci'nin başvurusunu haklı bulduğunu açıklamıştır. Mahkemenin bağlayıcı nitelikteki kararında, Bosna-Hersek Anayasası, ülkedeki 3 kurucu halk olan Boşnak, Sırp veya Hırvatlardan herhangi birinden olmayanlara karşı "ayırıcı" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca kararda, anayasanın AİHS'nin temel ilkeleriyle uyumlu hale getirilmesi yönündeki zorunluluğu belirtilmiştir.³¹³

Avrupa Parlamentosu'nun Başkanı Herman Van Rompuy, 2010 yılının Ekim ayında Batı Balkanlar'a gerçekleştirdiği gezi sırasında Bosna-Hersek'in AB süreci hakkında açıklamalarda bulundu. Avrupa'nın Batı Balkanlar vizyonunun, Bosna-Hersek olmadan başarılı olamayacağını ve bu sebeple AB'nin Bosna-Hersek'i tek bir ülke olarak, tek sesle konuşmayı başarınca kadar desteklemeye devam edeceğini söylemişti. Rompuy'un tek sesteki vurgusu ile kastettiği, DPA ile oluşturulan FBİH ve RS olarak iki entiteye ayrılmış, aralarında ciddi anlaşmazlık bulunan sistemdi. AB'nin bu soruna çözümü ise şudur: Bosna-Hersek'teki bu iki başlılığı ortadan kaldırmak için yasamanın entitelerde değil, Bosna-Hersek Devleti'nde olacağı ve polis teşkilatının her

³¹¹ Adıyaman, **a.g.m.**

³¹² "Bosna'ya 'Seydiç-Finci' Kararı Uyarısı", **Dünya Bülteni Haber Sitesi**, 8 Mayıs 2012, (Erişim): <http://www.dunyabulteni.net/haber/209036/bosnaya-seydic-finci-karari-uyarisi>, 15 Eylül 2014.

³¹³ Dünya Bülteni Haber Sitesi, **a.g.m.**

bir entitenin değil devletin kontrolünde bulunacağı güçlü bir merkezi hükümeti şart görmektedir.³¹⁴

Bosna-Hersek'te Ekim 2010 genel seçimlerinden sonra tam on altı ay boyunca devlet düzeyinde hükümetin kurulamamış olması, AB yolunda uygulanması gereken reformları aksaklığa uğratmış ve bu durumda ülkenin AB tarafından yoğun eleştirilmesine yol açmıştı. On altı ay sonra hükümet kurulunca Avrupa Komisyonu, 27 Haziran 2012 tarihinde “Bosna-Hersek ile Katılım Sürecine İlişkin Yüksek Düzey Diyaloğu” başlatmıştı. Bosna-Hersek'in AB'ye üyelik başvurusunda bulunabilmesi için ve SAA'nın yürürlüğe girebilmesi için yerine getirilmesi gereken koşulları içeren bir yol haritası hazırlanmıştı. Hazırlanan bu yol haritasına göre, Bosna-Hersek'in anayasasını AİHM'nin 2009 yılında aldığı “Sejdic-Finci kararı” doğrultusunda üç kurucu halk olan Boşnak, Hırvat ve Sırlar dışındaki etnik grupların da üst düzey kamu görevlerine seçilebilmesine imkân sağlayacak şekilde değiştirmesi gerekmektedir. Fakat buna rağmen siyasiler arasında bir uzlaşma sağlanamamıştı. Avrupa Komisyonu, Bosna-Hersek Anayasası'nı AİHM'nin verdiği karar doğrultusunda değiştirmedigi sürece AB ile Bosna-Hersek arasındaki bütünleşme sürecinde ilerlemenin mümkün olamayacağını açıklamıştı.³¹⁵ Bosna-Hersek'in AB entegrasyonu sürecinde önünde çok çeşitli engeller vardı. Ancak görünen o ki, bu engellerden en önemlisi ülkedeki siyasi istikrarsızlık ortamı idi.

Avrupa Komisyonu, “2013 Yılı İlerleme Raporu”nun açıklanmasından önce Bosna-Hersekli siyasetçileri AİHM kararının uygulanması konusunda bir araya getirmiş fakat buna karşılık, herhangi bir ilerleme sağlanamamıştı. Bu durum karşısında, Komisyon, ülkeye 2013 yılında verilmesi öngörülen “Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)” adı altında verilen fonların yüzde 54'ünün (47 milyon avro) askıya alınması için gerekli işlemlerin başlatıldığını açıklamıştı.³¹⁶ Komisyon bu hareketiyle Bosna-Hersekli siyasetçilere şu mesajı vermişti: Bosna-Hersek'in AB üyesi olma

³¹⁴ Fatma Sel Turhan, “Batı Balkanlar ‘Avrupalı’ Olacak mı?”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı (SETA)**, 28 Şubat 2011, (Erişim): <http://setav.org.tr/bati-balkanlar-avrupali-olacak-mi/yorum/846>, 15 Eylül 2014.

³¹⁵ Rıdvan Karluk, “Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlara Genişleme Süreci”, **Sakarya Gazetesi**, 10 Ağustos 2014, (Çevrimiçi): <http://www.sakaryagazetesi.info/yazarlar.php?sayfa=detay&oku=60808>, 29 Ağustos 2014.

³¹⁶ “Diğer Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler”, **İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV)**, Temmuz 2014, (Erişim): <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=282>, 2 Eylül 2014.

sürecinde belirlenen kriterlerin uygulamaya geçirilmemesi halinde bunun bazı sonuçlarının olacağıdır. Bu sonuçlardan ülkeler için en yıkıcısı da ekonomik yani mali yaptırımlardır. Nitekim Avrupa Komisyonu Bosna-Hersek'e verilen mali desteği kısmıştı.

Komisyon, 16 Ekim 2013 tarihinde açıkladığı “2013 Yılı Bosna-Hersek İlerleme Raporu”nda ise Bosna-Hersek'in siyasi kriterleri yerine getirmekte kaydettiği ilerlemenin oldukça sınırlı ve yetersiz olduğunu belirtmişti. Komisyon, AB'nin çabalarına rağmen Bosna-Hersekli siyasetçilerin AİHM'nin Sejdic-Finci kararı doğrultusunda Bosna-Hersek Anayasası'nda düzeltmeye gidilemediğini de belirtmişti. Komisyon, Sejdic-Finci kararının uygulanmasının SAA'nın yürürlüğe girmesi ve ülkenin tam üyelik başvurusunda bulunması için kilit öneme sahip olduğunun altını çizmişti. Ayrıca raporda Bosna-Hersek'i, farklı düzeydeki yönetimlerle (entiteler) AB konularında işbirliğini sağlamaya yönelik etkili bir uzlaşma mekanizması oluşturmadığı gerekçesiyle eleştirmişti.³¹⁷

Neticede, Bosna-Hersek 16 Haziran 2008'de AB ülkeleri ile SAA'yı imzalamış olsa da, ülke yöneticilerinin elinde, yerine getirilmesi gereken oldukça fazla reform bulunmaktadır. Ayrıca kendi içinde de bu konuya yönelik problemler bulunmaktadır. Nitekim 2006-2010 döneminde RS Başbakanı görevini yapmış olan Milorad Dodik, prensipte AB üyeliğine karşı olmamakla birlikte ülkede yapılmaya çalışılan reformlara engel olmuştu. Ayrıca Dodik AB'den Bosna-Hersek'i “bağımsız devletlerden oluşan bir birlik” olarak algılamasını isteyerek AB'ye üyelik sürecinde RS'nin yetkilerinin azaltılmasına karşı çıkacaklarını açıkça söylemişti.³¹⁸ Boşnak ve Hırvat siyasi liderler güçlü merkezi bir devlet yapısını desteklerken; Sırp siyasi liderler, entitelerin oluşturduğu bir federasyon yapısını yani Hırvat ve Boşnakların tam tersi zayıf merkezi yapıyı desteklemekte idi.³¹⁹

Sonuç olarak, Bosna-Hersek'te 1992-1995 yılları arasındaki savaşı bitiren DPA'nın oluşturduğu anayasanın, AB entegrasyonu sürecinde düzeltilmesi zorunludur. Bu düzeltmenin ise siyasi partilerin uzlaşması ile anayasal reformlar çerçevesinde

³¹⁷ İKV, **a.g.m.**

³¹⁸ Halilović Tekin, **a.g.e.**, s.72.

³¹⁹ Mujezinović, **a.g.m.**

olması gerekmektedir. Ancak Bosna-Hersek liderlerinin bu konuda uzlaşma sağlamalarının pek mümkün olmadığı görülmektedir. AB'nin Bosna-Hersek'i "Batı Balkanlar Açılımı" kapsamında AB üyesi görmek istemesi ve bu çerçevede her türlü ekonomik ve siyasi destek vermesine rağmen, Bosna-Hersek siyasetçilerin uzlaşmamalarından dolayı Bosna-Hersek'in kısa vadede AB üyesi olması mümkün değildir.

3.1.2. Bosna-Hersek'in NATO Üyelik Süreci

Bosna-Hersek, Bosna Savaşı sonrası hem yaralarını sarmak hem de uluslararası topluma entegre olmak amacıyla NATO ve AB'ye üyelik sürecine büyük önem vermiştir. Bu çerçevede AB üyelik süreci için yaptığı reformların benzerlerini NATO üyelik sürecinde de yapmıştır. Fakat iki süreçte de Bosna-Hersek Devleti'nin karşısına aynı sorun çıkmıştır: Her alanda etnik olarak bölünmüşlük.

Soğuk Savaş sonrası görülen en büyük uluslararası barış misyonları Bosna-Hersek'te gerçekleşmişti. Bu duruma en iyi örnek, DPA'nın askeri yönlerinin uygulanması için ilk önce IFOR misyonu sonrasında SFOR ve EUFOR misyonlarıdır. Savaş sonrası imzalanan DPA, Bosna-Hersek'te diğer alanlarda olduğu gibi askeri alanlardaki sorunları da tam anlamıyla çözememişti. Bosna-Hersek Devleti'nin kontrolü altında olmayan üç ordu³²⁰, Bosna-Hersek Devleti'nin bütünlüğüne zarar vermekte idi. Bosna-Hersek Devleti düzeyindeki organlar bu ordular üzerinde hiçbir yetkiye sahip değildi. RS Ordusu üzerinde kontrolü RS'nin organları yaparken, FBİH Ordusu üzerindeki kontrolü Federasyon'un organları yapmaktadır. Bu olumsuz durumu anlayan uluslararası toplum, Bosna Hersek'in tek bir orduya sahip olmasının artık zorunlu olduğunu görmüştür. Bunu yapabilmek için de Bosna-Hersek'e savunma reformunun yapılmasını şart koşmuştur.³²¹

Bosna-Hersek Yüksek Temsilcisi Paddy Ashdown tarafından kurulan Savunma Reformu Komisyonu ilk olarak RS Savunma Konseyi'ni ortadan kaldırmıştı. Savunma sistemine ilişkin yetkiler entite düzeyinden yavaş yavaş devlet düzeyine aktarılmaya

³²⁰ Bosna-Hersek Devleti'nin kontrolünde olmayan bu üç ordu şunlardır: RS Ordusu, FBİH Ordusu ve Hırvat Savunma Konseyi Ordusu.

³²¹ Numanović, **a.g.m.**, ss.99-107.

başlanmıştı. RS, savunma reformunu durdurmaya çalışmış fakat uluslararası toplumun baskısı karşısında reformlara engel olamamıştı. 2006 yılının Ocak ayına kadar savunma konusundaki tüm yetkiler Bosna-Hersek Savunma Bakanlığına transfer edilmişti. Cumhurbaşkanlığı Konseyi, askeri güçlerinin yapısı ve boyutu konusunda karar alarak Ocak 2006 yılından itibaren Bosna-Hersek vatandaşlarının askerlik görevini yapma zorunluluğunu kaldırmıştı.³²²

NATO'ya üyelik sürecinde başarılı bir şekilde tamamlanan savunma reformu iki önemli noktayı kapsamıştı: Bosna-Hersek Devleti organlarının kontrolü altında tek bir savunma sisteminin inşası ve askeri güçlerin yeniden yapılandırması ile Bosna-Hersek Devleti'nin savunma alanındaki amaca ulaşmasının sağlanması. Savunma reformunun yapılmasının nedenlerden birisi de orduların entite bütçelerine aşırı yük olmasıyla ortaya çıkan askeri harcamaları azaltmaktı.³²³

Başarılı bir şekilde gerçekleştirilen savunma reformu, Bosna-Hersek'in NATO'ya üye olması yolunda atılan çok önemli bir adım olmuştu. Anayasa reformu konusunda yapılan başarısız çabaların (Nisan Paketi ve Butmir süreci) aksine savunma reformu başarılı olmuştu. Savunma reformu, Bosna Hersek'in geleceğine ümit vererek Bosna-Hersek'te diğer reformların da yerine getirmesinin mümkün olduğunu göstermişti. Savunma alanındaki reformların yerine getirilmesinden sonra Bosna-Hersek, 29 Aralık 2006 tarihinde Letonya'nın başkenti Riga'da, NATO'nun Barış için Ortaklık (BİO) programına katılma daveti almıştı. BİO programına katıldıktan sonra da Bosna-Hersek savunma alanında reform yapmaya devam ederek, NATO ülkelerinden büyük bir destek görmüştür.³²⁴

3.1.2.1. Barış için Ortaklık Programı (BİO)

NATO, 1994 yılında "Barış için Ortaklık" adı altında yeni bir program başlatmıştı. Bu yeni programın amacı, katılan ülkelerde demokratik bir toplumda olması gerekenlerin yerine getirilmesine yardımcı olmak ve NATO'nun yönettiği barışı koruma operasyonlarına katımlarını sağlamak için bu ülkelerin silahlı güçlerini yeniden

³²² Numanoviç, **a.g.m.**, ss.107-109.

³²³ Numanoviç, **a.g.m.**, s.106.

³²⁴ Numanoviç, **a.g.m.**, ss.104-110.

yapılandırmalarına yardımcı olmaktadır. Her ülkenin kendi şartlarına göre ayarlanan bu girişimin faaliyetleri arasında askeri tatbikat çalışmalarının yanı sıra eğitim kursları ve seminerler de bulunmaktadır.³²⁵ Bu programın başlatılmasıyla NATO ile Balkan ülkeleri arasında yeni ilişkiler ortaya çıkmıştı. Bu ilişkilere örnek olarak, Bosna-Hersek'te önce IFOR sonra SFOR ve Kosova'da Kosova Gücü (Kosovo Force-KFOR) güçleri gösterilebilir.

Bosna-Hersek, 2006 yılının Aralık ayında NATO'nun BİO programına resmen katılmıştı. BİO programına göre, uluslararası toplum Bosna-Hersek askeri güçleri için yeni bir savunma sistemi oluşturmayı hedeflenmişti. Bu yeni savunma sisteminde "Operasyonel" ve "Bürokratik" isimleri ile adlandırılan iki ayrı komuta sistemi bulunmaktadır. Operasyon Komuta Sistemi, askeri güçlerin sevk ve idaresinden sorumludur. Bürokratik Komuta Sistemi ise askeri güçlerin organizasyonu ve eğitimi gibi alanlardan sorumludur.³²⁶

Bosna-Hersek, BİO faaliyetleri kapsamında özellikle afet ve insani yardım operasyonlarına destek olarak asker göndermişti. Mühendislik ve teknik desteğin yanı sıra diğer bazı birimlerden de destek verilmişti. Ayrıca Bosna-Hersek, NATO jetlerinin Tuzla, Mostar ve Banja Luka havaalanlarını kullanmaları için gerekli bütün koşulları sağlamıştı. Bosna-Hersek NATO'nun Afganistan'daki "Barışı Koruma" misyonuna da subaylarını yollayarak ilk deneyimlerini yaşamıştı.³²⁷

2008 yılının Nisan ayında Bosna-Hersek, NATO'ya tam üyelik müzakerelerinin önemli bir aşaması olan "Yoğun Diyalog" programına davet edilmişti. Yoğun Diyalog programı, Bosna-Hersek'in NATO yolunda yüksek derecede işbirliği ve daha kaliteli iletişim seviyesini temsil etmekte idi.³²⁸

³²⁵ NATO'nun Amacı, Çalışma Şekli ve Faaliyetleri, **Sabah Gazetesi**, (Çevrimiçi): http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/nato66/dosya_77.html, 10 Eylül 2014.

³²⁶ Numanović, **a.g.m.**, s.108.

³²⁷ Denis Hadžović, The Costs and Benefits of Bosnia and Herzegovina Joining NATO Alliance, **Center for Security Studies-BH**, Ağustos 2009, (Çevrimiçi): http://www.css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_troskovi%20i%20beneficije%20pridruzivanja%20nato%20eng.doc%201.pdf, 29 Ağustos 2014, ss.15-16.

³²⁸ Hadžović, **a.g.m.**, 14.

3.1.2.2. Üyelik Eylem Planı (MAP)

Bosna-Hersek 22 Nisan 2010 tarihinde Estonya'nın başkenti Tallin'de yapılan NATO Dışişleri Bakanları toplantısında, Türkiye'nin de büyük desteğiyle NATO Üyelik Eylem Planı (Membership Action Plan-MAP)'na kabul edilmişti.³²⁹ Fakat Dışişleri Bakanları savunma mülkiyet sorunun henüz çözülememesinden dolayı kaygılı olduklarını belirtmişlerdi. Bosna-Hersek MAP'a kabul edilmesine rağmen Bosna-Hersek'in ilk "Yıllık Ulusal Program" kabulü bir şarta bağlanmıştı. Bu şart; taşınmaz savunma özellikli malların (askeri) Bosna-Hersek Devleti düzeyine (yani Savunma Bakanlığına) aktarılması idi.³³⁰

Daha açık bir anlatımla Bosna-Hersek'in üyeliği için, 23'ü RS toprakları içinde bulunan toplam 69 askeri taşınmazın entitelerden devlet düzeyindeki Savunma Bakanlığına aktarılması şartı konulmuştu. Fakat günümüze kadar gelen süreçte, RS'nin engellemeleri nedeniyle söz konusu askeri taşınmazlar devlet düzeyine aktarılamamıştır. Bu durum, Bosna-Hersek'in NATO'ya üyelik sürecindeki en büyük engelinin bu taşınmaz malların entitelerden devlet seviyesine aktarılamamasından kaynaklandığını göstermekteydi.³³¹

MAP, Bosna-Hersek'e NATO üyeliği için verilmiş bir söz olmadığı gibi Bosna-Hersek'e karşı bir askeri tehdit olduğunda NATO tarafından savunulmak için de bir taahhüt değildir. NATO ve üyelerinin siyasi, ekonomik, güvenlik konularında destek ve yasal reformları sağlamak için de yardım amacı güttüğü bir yardım programıdır. Esasen tam da Bosna-Hersek'in ihtiyacı olan siyasi sorunları çözmek ve köklü reformları gerçekleştirmeye yardım eden bir program olmuştur.³³²

MAP Bosna-Hersek için hayati bir öneme sahiptir çünkü bu program anayasal reform sürecindeki bütün inisiyatifi Bosnalı liderlerin eline bırakmaktadır. OHR bu zamana kadar Bosna'da verilen bütün önemli ve zor kararları tek başına üstlenmişti.

³²⁹ Bosna Hersek'in NATO Üyeliği için Tek Şart!, **İnternet Haber Sitesi**, 7 Şubat 2013, (Erişim):

<http://www.internethaber.com/bosna-hersek-in-nato-uyeligi-icin-tek-sart-501985h.htm>, 23 Eylül 2014.

³³⁰ Bosnia and Herzegovina and Membership Action Plan, **NATO Resmi İnternet Sitesi**, 26 Nisan 2010, (Erişim): http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_62811.htm, 16 Eylül 2014.

³³¹ İnternet Haber Sitesi, **a.g.m.**

³³² Louise Arbour, Wesley Clark, "Why Bosnia Needs NATO (Again)", **ICG**, 29 Nisan 2010, (Erişim): <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/bosnia-herzegovina/op-eds/arbours-clark-why-bosnia-needs-NATO-again.aspx>, 12 Eylül 2014.

Bosnalı liderler ise OHR'nin arkasına saklanarak bu kararları onaylamışlardı. Fakat bundan sonraki dönemlerde Bosnalı liderler Bosna'nın geleceği hakkında kendi başlarına karar vereceklerdir.³³³

NATO, Bosna-Hersek'te bir sağduyu ortamı kurmak ve toplumların sakinleşmesini sağlayabilecek bir bağ kurabilir. Bütün partiler Bosna-Hersek Devleti'nin gelecekteki yapısı hakkında güvensiz hissetmektedirler çünkü Bosna'da büyük bir gerilim mevcuttur. NATO, MAP programıyla Bosna'daki tüm taraflara güven duygusu verebilir.³³⁴

Bosna-Hersek'in NATO üyeliği sürecinde göz ardı edilemeyecek bir durum mevcuttur. NATO üyeliği tek başına Bosna-Hersek'in elinde olan bir süreç değildir. NATO'nun bu süreçte Bosna'yı istemesinin yanında bir de Sırbistan faktörü bulunmaktadır. Çünkü mevcut durumda Sırbistan NATO üyeliğine sıcak bakmamaktadır. NATO'nun Sırbistan'ın olmadığı bir müttefikliğe Bosna-Hersek'i kabul edebileceği görüşü akılcı bir düşünce değildir. Sonuç olarak ise, Bosna-Hersek'in NATO'ya üyelik sürecini Sırbistan'ın durumu büyük ölçüde etkileyecektir.

3.2. BOSNA-HERSEK'İN GELECEĞİ VE YENİ BİR SAVAŞ İHTİMALİ

DPA, Bosna Savaşı'nın ortaya çıkmasına sebep olan sorunları çözen ve barışı tesis eden bir antlaşmadan çok savaşın nedenlerini geçici olarak donduran ve tarafların bir daha savaşmamasını sağlamak için imzalanan bir antlaşma olma özelliği taşımaktadır. DPA'nın askerî maddeleri hızlı bir şekilde uygulansa da sivil maddelerinin uygulanmasında çok ciddi sorunlar vardır.³³⁵

Bosna-Hersek'te halen Bosna Savaşı'ndan kaynaklanan toplumlar arası güvensizlik ortamı hâkimdir. Kısa vadede tarafların bu konudaki tedirginlikleri üzerlerinden atarak demokratik kurumları etkin olarak kullanmaları pek mümkün değildir. Savaştan sonra yapılan neredeyse bütün seçimlerde milliyetçi partilerin

³³³ Arbour ve Clark, **a.g.m.**

³³⁴ Arbour ve Clark, **a.g.m.**

³³⁵ Birgül Demirtaş, Hamdi Fırat Büyük, "Bosna Baharı mı? Şeytan Üçgeni mi? Küresel Unutulmuşluk AB'nin Kararsızlığı Yerel'in İstikrarsızlığı", **Analist Dergisi**, Sayı:38, Nisan 2004, (Çevrimiçi): <http://www.usakanalist.com/detail.php?id=8125>, 6 Ekim 2014.

aldıkları yüksek oy oranları, insanların birbirlerine duydukları güvensizlikten kaynaklanıyordu.³³⁶ Savaştan yıllar geçmesine rağmen toplumlar arasında bir türlü tesis edilemeyen güven sorunu, Bosna-Hersek'in sadece devlet kademesinde kalmayarak sosyal hayata yani insanlar arası ilişkilere sirayet etmiştir. Güvensizlik ortamı öyle bir hal almıştı ki; parlamentoda sağlık reformu yasasında uzlaşma sağlayamayan taraflar yüzünden yeni doğan bebeklere yaklaşık 4 ay boyunca kimlik çıkarılamamış ve bunun sonucunda sağlık hizmetinden yararlanamayan bir bebek hayatını kaybetmişti.

Bosna-Hersek, etnik kimliklere dayanarak oluşturulmuş mevcut yönetsel sınırları ve siyasal anlayışı ile her an yeni krizlerle karşı karşıya kalabilir. DPA, farklı toplumların kendilerine ait homojen yönetsel birimler oluşturmasına imkân vererek, etnik kimliğe dayalı “güvenlik toplulukları” oluşturmuştur. Nitekim Bosna-Hersek'te etkin konumda olan tüm partiler ve aktörler, siyasal sistemin aksaklıklarına, ekonomik sorunlara ya da ülkenin geleceğine ilişkin sorunlara çözüm yaratmak için siyaset yapmak yerine, etnik ve hatta dinsel kimliklerine ne kadar bağlı oldukları üzerinden siyaset yapmaktadır. Bu durum da, Bosna'daki siyasal işleyişi, etnik bir anlamlandırmayı yansıtan ve ülke içindeki toplumsal ve siyasal ayrımları meşrulaştıran bir araç olarak görülmesine neden olmaktadır.³³⁷

Etnik ayrışmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak, Bosna-Hersek orta vadede Bosnalı Hırvatların ve RS'nin birisinin veya ikisinin birden bağımsızlık istekleri ile karşı karşıya kalabilir. Çünkü Bosnalı Hırvatların Federasyon içinde yönetimin merkezileşmesini engelleme, Bosnalı Sırp'ların ise kendi bölgelerinde etnik homojenlik tesis etme gayretleri göstermektedir ki, her iki grupta imzalanan DPA'ya rağmen bağımsızlık fikirlerinden tam olarak vazgeçmemişlerdir.³³⁸ Özellikle Bosnalı Sırp siyasetçiler her fırsatta bağımsızlık, Bosna-Hersek'in dağılması veya Sırbistan ile birleşme yönündeki fikirlerini açık şekilde beyan etmektedirler. Bu duruma en iyi

³³⁶ Selver, **a.g.e.**, ss.189-190.

³³⁷ Tüysüzoğlu, “Bosna-Hersek Seçimleri: Değişim Kaf Dağı'nın Ardında”, 18 Ekim 2014, (Erişim): <http://blog.radikal.com.tr//dunya/bosna-hersek-secimleri-degisim-kaf-daginin-ardinda-76114>, 2 Kasım 2014.

³³⁸ Selver, **a.g.e.**, s.194.

örnek, geçtiğimiz yıllarda RS Parlamentosu'nun Sırbistan ile birleşme yönünde bir karar almasıydı.³³⁹

Bosna-Hersek'te Boşnak, Hırvat ve Sırp olan etnik grupların üçü de ülke geleceği adına farklı fikirlere sahiptir. Boşnaklar, ülkedeki en kalabalık grubu temsil etmektedir ve merkezî bir devlet yapısına kavuşmayı istemektedirler. Bosnalı Sırp ise, RS'nin kendi içerisinde yapacağı bir referandum ile kendi kaderini tayin etme hakkını yani bağımsızlıklarını istemektedir.³⁴⁰ Bosnalı Hırvatlar ise, bağımsız bir üçüncü entite olmak amacıyla merkezi devlet yapısının güçlenmesine karşı çıkmaktadır.

Bosna-Hersek Devleti'nin gelecek senaryolarından bir diğeri de uluslararası toplumla (NATO ve AB) entegre olma çabaları üzerinedir. Bosna-Hersek'in karşı karşıya olduğu büyük çaplı siyasal ve yönetsel krizler nedeniyle gerekli reformları gerçekleştirememesi ve siyasal geleceğinin belirsiz olması yüzünden AB üyeliğinin oldukça uzak bir gelecekte gerçekleşebileceği öngörülmektedir. Bu durum Bosnalı Sırp ve Hırvatları farklı seçeneklere yönlendirmektedir. Bosna'da yaşayan üç büyük etnik grubun her birinin kendisine ait ulusal hedeflere sahip olması ve Boşnaklar hariç diğer iki etnik grubun merkezi yönetimin güçlendirilmesine karşı çıkması, Bosna-Hersek'in reform sürecinin gecikmesine ve buna bağlı olarak da AB üyeliğinin ertelenmesine neden olmaktadır. Bosnalı Sırp, AB üyeliği konusunda Bosna-Hersek ile Sırbistan'ın aynı anda AB'ye kabul edilmesini istemektedirler. Bosnalı Hırvatlar ise, Hırvatistan'ın 2013 yılı itibarıyla AB üyesi olması ve buna karşın Bosna-Hersek'in AB üyelik sürecinin belirsiz olması nedeniyle huzursuzdurlar. Bu nedenden dolayı Hırvatlar son dönemde ayrılıkçı fikirler ortaya koymaya başlamışlardır. Bu etnik gruplar arasındaki başka bir farklı düşünce de NATO üyeliği hakkındadır. Bosnalı Sırp Bosna-Hersek'in NATO üyeliğine karşı çıkmaktadır ve NATO'nun Bosna'da aktif bir rol üstlenmesine şiddetle karşı çıkmaktadırlar.³⁴¹ Bosna'daki etnik gruplar arasındaki farklı düşünceler bu kadar keskin, Bosna-Hersek'in kısa vadede herhangi bir uluslararası gruba üye olması mümkün değildir.

³³⁹ Hamdi Fırat Büyük, "Bosna'nın Geleceği ve Republika Srpska Sorunsalı", **USAK**, 3 Mart 2014, (Erişim): http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=17&cat=365366670#.VE0v3bU5ldh, 3 Ekim 2014.

³⁴⁰ Demirtaş ve Büyük, **a.g.m.**

³⁴¹ Tüysüzoğlu, **a.g.m.**, s.86.

Açık bir şekilde gözükteği gibi Bosna-Hersek karmaşık bir yönetim modeline sahipti. Bu karmaşık devlet modelinin aradan yıllar geçtikçe daha da işlemez bir hâle gelmesi, Bosna halkında ciddi bir umutsuzluğa yol açmıştı. Bu umutsuzluğun açık bir şekilde dışa vurulduğu örneklerden biri, 2010 Bosna-Hersek Genel Seçimleri sonrasında yaşanmıştı. Seçilen taraflar 15 aya yakın bir süre hükümeti kuramayarak dünyada eşine az rastlanır bir siyasi kriz Bosna-Hersek'te yaşamıştı.³⁴²

Yaşanan bu siyasi krizden sonra son zamanlarda bir başka kriz ortaya çıkmıştı. Bosna Savaşı'ndan bu yana Bosna halkı ilk kez bu adar büyük çapta protestolar düzenleyerek sokağa çıkmıştı. Bosna'nın karmaşık yönetim modeli, ekonominin bir türlü istenen düzeye ulaşamaması, AB reformları kapsamında özelleştirilen ve iflaslarını açıklayan firmalar nedeniyle ortaya çıkan işsizlik, yolsuzluklar ve geleceğe yönelik büyük umutsuzluk halkın sabrını taşıyarak halkın sokağa dökülmesine sebep olmuştu. Ayrıca protestoların başlangıcından bu yana başta Bosnalı Sırp'ların lideri Milorad Dodik olmak üzere Bosnalı Sırp siyasetçiler, protestoların RS ve Bosna Sırp varlığına karşı olduğunu dile getirerek var olan durumu daha zorlaştırmıştı. Bosna'daki gergin ortam yetmezmiş gibi bir de Dodik farklı tarihlerde yaptığı "Protestolar gösteriyor ki, Bosna dağılmalı" ve "Mutsuz halk, ancak ülke üçe ayrıldığında barış içinde yaşayabilir" şeklindeki açıklamaları Bosna'nın geleceği ve toprak bütünlüğünü tehdit eden çok ciddi talihsiz açıklamalardı.³⁴³

DPA her ne kadar kanlı Bosna Savaşı'nı bitirmiş olsa da uygulamaları her geçen yıl Bosna'da daha büyük sorun ve krizlere yol açmaktadır. DPA ile kurulan Bosna-Hersek Anayasası'nın daha fazla işlevinin kalmadığı çok açıktır. Savaşı durduran bir antlaşma olmasıyla takdir toplamasına rağmen uygulamaları ile etnik olarak Bosna-Hersek toplumunu ayrıştırmaktadır. Ülkenin anayasasında köklü değişikliklere gidilmedikçe Bosna halkının daha çok krizlerle karşı karşıya kalacağı aşikârdır.

Sonuç olarak; Bosnalı Hırvatların ve Sırp'ların ayrılıkçı politikaları ile Bosna'da etnik ayrımcılığın güçlenmesi, merkezi otoritenin zayıflaması, savaş sonrası reformların yapılamaması gibi sorunlar bugün negatif bir barışın hüküm sürdüğü Bosna-Hersek'te

³⁴² Demirtaş ve Büyük, **a.g.m.**

³⁴³ Büyük, **a.g.m.**

istikrarsızlığa neden olan en önemli sorunlardır. Eğer bu sorunlar çözülemez, kalıcı bir barış ve istikrar ortamı sağlanamazsa taraflar arasındaki gerginliklerin artmasıyla Bosna-Hersek tekrar bir silahlı çatışmayla karşı karşıya kalması muhtemeldir.³⁴⁴

---

³⁴⁴ Adıyaman, **a.g.m.**

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çökmesiyle, "milletlerin kendi kaderini tayin hakkı" ilkesi doğrultusunda kurulan Yugoslavya, 1991 yılına gelindiğinde bu sefer aynı ilkeyle parçalanmıştır. Önce Slovenya, ardından Hırvatistan, Makedonya ve 1992 yılının Mart ayında Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etmiştir. Bosna-Hersek, Balkanların tam ortasında yer alan ve sahip olduğu sosyo-kültürel yapısı nedeniyle tarih boyunca etnik sorunlarla karşılaşmıştır. Bosna-Hersek baskın olarak Boşnak, Hırvat ve Sırp olan etnik grupların oluşturduğu bir ülkedir. Bu gruplardan biri olan Boşnakların hem dinsel hem de kültürel olarak diğer Güney Slavlarından farklı bir konuma sahip oldukları için, gerek devlet düzeyinde gerekse toplumsal hayatta farklı muamelelere maruz kaldıkları görülmektedir. Fakat bu bağlamda, Bosna Savaşı'nı bir dinsel savaş olarak nitelendirmek doğru bir yaklaşım değildir.

Bosna-Hersek'te 1991 yılında yapılan nüfus sayımına göre ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 44'ünü Boşnaklar, yüzde 32'sini Sırlar ve yüzde 18'ini Hırvatlar oluşturmaktadır. Üç buçuk yıl süren kanlı Bosna Savaşı'nda resmi rakamlara göre yaklaşık 157 bin Boşnak, 70 bin Sırp ve 37 bin Hırvat ölmüştür. Nüfus oranlarıyla doğru orantılı en çok kayıp veren taraf Müslüman Boşnaklar olmuştur. Yıkılan binlerce caminin yanında, aynı dinin farklı mezheplerine mensup iki grubun (Hırvatlar ve Sırlar) birbirlerinin kiliselerini yıktıkları da tespit edilmiştir. Fakat Bosna Savaşı'nı bir din savaş olmadığı tezi, bu savaşta etnik soykırım yapılmadığını göstermemektedir. Uluslararası toplumun gözlemcilerinin raporları ve Sırp liderlerinin açıkça meydanlarda söylemleri göstermektedir ki, Sırlar Bosna Savaşı'nda Boşnaklara etnik soykırım yapmaya çalışmıştır.

Bu bağlamda Sırların Boşnaklara uyguladığı katliamı belgeleyen ve tarihe adını "Srebrenica Soykırımı" olarak veren olay gerçekleşmiştir. 1995 yılının Temmuz ayında gerçekleşen bu katliamda yaklaşık olarak 10 bin Müslüman Boşnak öldürülmüştür. Genel olarak Bosna Savaşı'nda, özelinde ise bu katliamla BM büyük bir yara almıştır. BM Bosna Savaşı'nda belirlediği sözde "Güvenli Bölgeler"den biri olan Srebrenica'yı koruyamayarak, uluslararası toplum tarafından kendi varlığının bile sorgulanmasına yol açmıştır.

Esasen Bosna Savaşı, uluslararası topluma birtakım mesajlar vermiştir. BM sözde güvenli bölgeler oluşturarak, savaşı durdurmak yerine hızlandırmış ve savaşın içindeki en büyük toplu katliam da büyük paya sahip olarak tarihe adını yazmıştır. Bu bağlamda uluslararası toplum tarafından BM sisteminin sorgulanmasına yol açmıştır. NATO tarafından bakıldığında ise, kendi askeri gücünün sınırlarını ve geleceğini bu savaşta gözlemlemiştir. Avrupa Birliği açısından ise Bosna Savaşı göstermiştir ki, Avrupa Birliği daha kendi içindeki bölgeye müdahale edebilecek askeri güce sahip değildir. Bu bağlamda Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın yetersizliği de ortaya çıkmıştır.

Bosna Savaşı'nı bitiren antlaşma olarak DPA, savaşa son vermesi ve barışı tesis etmesi açısından başarılı olmuştur. Buna karşın getirdiği karmaşık devlet yapısıyla etnik ayrımcılığı keskinleştiren DPA, Bosna-Hersek'te savaş sonrası istikrarın sağlanmasında aynı başarıyı gösterememiştir. Antlaşma beraberinde yeni sorunlar da ortaya çıkarmıştır. Antlaşmaya göre Bosna-Hersek, FBİH ve RS olmak üzere iki entiteye ve Brčko adıyla bir de özerk bölgeye bölünmüştür. Bu iki entitenin ve bir özerk bölgenin de üzerinde bir merkezi Bosna-Hersek Devleti kurumları bulunmaktadır. İlaveten FBİH kendi içinde on kantona bölünmüştür. Bu bölünen kantonlarda etnik gruplara göre ayrılmıştır. Kısacası etnik ayrımcılık bu antlaşmayla meşrulaşmıştır.

Ülkedeki mevcut devlet yapısıyla bir kanunun parlamentodan geçmesi çok zordur. Önce kanton hükümetlerinin entitelerle anlaşması, daha sonra iki entitenin kendi aralarında anlaşması ve son olarak da başkanlık konseyindeki üçlü temsilciliğin anlaşması gerekmektedir. Anlaşıldığı gibi böyle bir durum aşırı bürokrasi yaratarak, çoğunlukla reform süreçlerinin gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Bu durum da ülkede siyasi krizlerin her daim devam etmesine neden olmaktadır. Öyle ki, Bosna-Hersek'te 2010 yılında yapılan genel seçimlerden sonra, yaklaşık 16 ay boyunca yeni bir hükümet dahi kurulamamıştır.

Uluslararası toplum, Bosna-Hersek'e demokrasi getirmek amacıyla OHR'yi oluşturmuştur. OHR, Dayton sonrası Bosna-Hersek'teki devlet inşa sürecinde barışın korunmasına, etnik guruplar arasındaki gerginliğin azaltılmasına, savaş sonrası mültecilerin geri dönmesine, Bosna-Hersek'in AB ve NATO ile bütünleşme sürecinde reformların yapılmasına ve bunun gibi konularda kısmen başarılı olmuştur.

OHR'nin bu başarılarına rağmen, OHR'nin varlığı Bosna-Hersek demokrasisi üzerinde bir gölge gibi durmaktadır. Seçimle gelmiş milletvekillerini ve devlet kurumlarındaki memurları görevden uzaklaştırma yetkisiyle donatılmış olan OHR ve bu kurumun başına gelen yüksek temsilciler sık sık bu yetkilere başvurmuştur. Bu kurumun varlığının ve yetkilerinin bu şekilde devam ettiği sürece bağımsız bir Bosna-Hersek Devleti'nden söz etmek doğru değildir.

OHR'nin Bosna-Hersek'ten çekilmesi ülkede istikrarsızlığa neden olacaktır. Çünkü Bosna-Hersek'te gerçekleşen birçok reform OHR sayesinde gerçekleşmiştir. OHR'nin kapanması zaten yavaş işleyen reformların tamamıyla durması anlamına gelir. Bu durumda ülkeyi Bosna Savaşı'ndaki istikrarsız ortama geri götürebilir. Çözüm ise, OHR'nin gücünün ve yetkilerinin sınırlandırılması şarttır. Böyle bir durum da ancak DPA'nın yeniden yapılandırılması ile mümkün olabilir.

Bosna-Hersek de kendi geleceğini uluslararası toplumla bütünleşme sürecine bağlı olduğunu gören ülkeler arasındadır. Bu çerçevede AB ve NATO sürecine büyük önem vermektedir. Bosna-Hersek'in AB ile bütünleşme sürecinde önünde tam anlamıyla bir yokuş bulunmaktadır. Bu süreçte Bosna-Hersek'in önündeki en büyük engel, DPA'nın oluşturduğu Bosna-Hersek Anayasası'dır. Ülkedeki tüm siyasal partilerin uzlaşmasıyla bu anayasanın düzeltilmesi şarttır. Fakat Bosna-Hersek liderleri bu uzlaşmayı sağlayabilecek gibi görünmemektedir. Aksine aralarında uzlaşamayarak, reformları yavaşlatmaktadırlar. Öyle ki, bu süreçte AB Bosna-Hersek'e yaptırım uygulamaya başlamıştır. 2013 yılında Bosna-Hersek'e verilmesi öngörülen mali yardım fonundan yaklaşık 47 milyon Euro tutarında kesintiye gitmiştir. Bosna-Hersek'teki bu şartlar göstermektedir ki, kısa vadede ülkenin AB'ye üyeliği mümkün gözükmemektedir.

Bosna-Hersek'in NATO'ya üyelik süreci ise AB'ye üyelik sürecinden farklıdır. NATO oluşum olarak da ülkedeki savunma yapısına önem vermektedir. Bu bağlamda Bosna-Hersek'ten istekleri açık ve nettir; tek bir savunma bakanlığı ve buna bağlı tek ordu. İlaveten askeri silah, mühimmat ve teçhizat ile ilgili teknik konularda NATO'nun istekleri vardır. Bosna-Hersek Devleti'nin attığı adımlardan da anlaşılacağı gibi isteklerin çoğunu yerine getirmeye başlamıştır. Bosna-Hersek NATO'nun isteklerini kısa vadede yerine getirmesi mümkündür. Fakat burada da Bosnalı Sırpların NATO

üyeliğine karşı olması süreci baltalamaktadır. Bosna-Hersek'teki herhangi bir etnik gurubun kabul etmediği bir sürecin gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu bağlamda Bosna-Hersek'in NATO'ya üyelik süreci büyük oranda Bosnalı Sırp'ların ikna edilmesine bağlıdır.

Sonuç olarak ise, uluslararası toplumun dayatmasıyla bir ülkeye getirilen demokrasi, zorlama bir demokrasidir. Uluslararası dayatma ile oluşturulan sistemler, yönetimler, kurumlar ileriki yıllarda mutlaka çökmeye mahkûmdur. Bosna-Hersek'te de bu durum yaşanmaktadır. Bu yüzden Bosna-Hersek, ülke içi unsurlarının tamamının birleştiği bir sistemi kendi iç dinamikleri ile birlikte oluşturmalıdır. Bu bağlamda uluslararası himaye ile oluşturulan DPA Anayasası, Bosna-Hersek Devleti'nin otoriteleri ve bütün etnik grupların ortak mutabakatı ile baştan sona yenilenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ADİYAMAN, Şeyma, “Bosna-Hersek: Sürdürülebilir İstikrar Arayışı”, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), 2011, <http://www.bilgesam.org/incele/144/-bosna-hersek--surdurulebilir-istikrar-arayisi/#.VIeUC7U5ldj>, 17 Mayıs 2014.

ALPDÜNDAR, Orhan, “Katliamın Tanıkları”, **Milliyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1995, s.16.

ARBOUR, Louise ve CLARK, Wesley, “Why Bosnia Needs NATO (Again)”, International Crisis Group (ICG), 2010, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/bosnia-herzegovina/ops/ed/arbour-clark-why-bosnia-needs-NATO-again.aspx>, 12 Eylül 2014.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980**, 2. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.

ARSLAN, Adem Yavuz, “Dondurulmuş Sorunlar Ülkesi”, **Aksiyon Dergisi**, Yıl: 2003, Sayı: 448, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-10562-26-dondurulmus-sorunlar-ulkesi.html>, 17 Nisan 2014.

ATASOY, Vedat, “Bir Katliamın Bakiyesi: Srebrenitsa”, **Radikal Gazetesi**, 14 Temmuz 2013, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/vedat_atasoy/bir_katliamin_bakiyesi_srebrenitsa-1141685, 17 Eylül 2013.

AVDİC, Mirsad, “Savaşın Sonra Bosna’da Proje ve Programların Uygulanması ve Gerçekleştirilmesinde STK’ların Rolü”, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), 2011, http://tasam.org/trTR/Icerik/3852/savastan_sonra_bosnada_proje_ve_programlarin_uygulamasi_ve_gecelestirilmesinde_stklar_rolu, 15 Nisan 2014.

AZARKAN, Ezeli, “Slovenya, Hırvatistan ve Bosna’nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya’nın Dağılışı”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Yıl: 2011, Cilt: 8, Sayı: 2, ss.53-91.

BAĞCI, Hüseyin, “Bosna Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Yıl: 1994 Cilt: 16, Sayı: 27, ss.257-279.

“Balkan Tango: The EU’s Disjointed Polices Compound Bosnia’s Paralysis”, **German Council on Foreign Relations**, 2010, <https://ip-journal.dgap.org/de/article/getFullPDF/15230>, 16 Haziran 2014, ss.19-25.

BIEBER, Florian “Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina: Preparing for EU Accession”, **European Policy Center**, 2010, http://www.epc.eu/documents/uploads/1087_constitutional_reform_in_bosnia_and_herzegovina.pdf, 10 Haziran 2014, ss.1-4.

BORA, Tanıl, **Yeni Dünya Düzeni’nin Av Sahası: Bosna Hersek-Bölgeler Sorunlar**, İstanbul: Birikim Yayınları, 1994.

Bosna-Hersek Gerçeği, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 1995.

Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, No: 7, 1992.

Bosna Hersek’in NATO Üyeliği için Tek Şart!, İnternet Haber Sitesi, 7 Şubat 2013, <http://www.internethaber.com/bosna-hersekin-nato-uyeligi-icin-tek-sart-501985h.htm>, 23 Eylül 2014.

“Bosna’nın Acılarına Seyirci Kalmayacağız!”, **Milliyet Gazetesi**, 25 Temmuz 1995, s.18.

Bosna-Hersek Parlamentosu Resmi İnternet Sitesi, General Information, https://www.parlament.ba/sadrzaj/domovi/predstavnicki_dom/default.aspx?id=20408&langTag=en-US&pril=b, 21 Aralık 2013.

Bosna-Hersek Ülke Bilgileri, Southeast European Times (SETİMES), http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/countries/bih?country=BiH, 19 Ağustos 2013.

“Bosna’ya ‘Seydiç-Finci’ Kararı Uyarısı”, Dünya Bülteni Haber Sitesi, 8 Mayıs 2012, <http://www.dunyabulteni.net/haber/209036/bosnaya-seydic-finci-karari-uyarisi>, 15 Eylül 2014.

Bosnia and Herzegovina and Membership Action Plan, NATO Resmi İnternet Sitesi, 26 Nisan 2010, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_62811.htm, 16 Eylül 2014.

BÜYÜK, Hamdi Fırat, “Bosna’nın Geleceği ve Republika Srpska Sorunsalı”, USAK, 3 Mart 2014, http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=17&cat=365366670#.VE0v3bU5ldh, 3 Ekim 2014.

COHEN, Lenard J., “Nationalism, The Kosova Crisis, and Political Change in Serbia”, Wilson Center, 1 Ekim 1998, <http://www.wilsoncenter.org/publication/164-nationalism-the-kosovo-crisis-and-political-change-serbia>, 13 Kasım 2014.

CRAMPTON, Richard John, **İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Balkanlar**, Çeviren: Emel Kurt, İstanbul: Yayın Odası Yayınları, 2007.

CVIIC, Christopher, **Remaking the Balkans**, London: Royal Institute of International Affairs, 1995.

ÇOMAK, Hasret, “Balkanlar ve Bosna-Hersek’in Jeopolitiği”, TASAM, 24 Nisan 2009, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3790/balkanlar_ve_bosna_-_hersekin_jeopolitigi, 16 Temmuz 2014.

DALAR, Mehmet, “Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek’in Geleceği”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2008, Cilt: 1, Sayı: 16, ss.91-123.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, 78. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2012.

DEMİRTAŞ, Birgül ve BÜYÜK, Hamdi Fırat, “Bosna Baharı mı? Şeytan Üçgeni mi? Küresel Unutulmuşluk AB’nin Kararsızlığı Yerel’in İstikrarsızlığı”, **Analist Dergisi**, Sayı: 38, Nisan 2004, <http://www.usakanalist.com/detail.php?id=8125>, 6 Ekim 2014.

DENİZ, Emel, “Bosna Hersek’in Karmaşık İdari Yapısı”, Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları (TUIÇ), 25 Şubat 2013, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/balkanlar/3915-bosnahersekin-karmasik-idari-yapisi>, 17 Eylül 2013.

“Diğer Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler”, İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), Temmuz 2014, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=282>, 2 Eylül 2014.

EREN, Erdem, **Balkanizasyon Sürecinde Devletleşme**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Eski Yugoslavya Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi (ICTY) Resmi İnternet Sitesi, About the ICTY, <http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY>, 17 Temmuz 2014.

GALİP, İbrahim, **Post Dayton Political Structure and Debate On Constitution In Bosnia and Herzegovina**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

GEZER, Ahmet ve BEYADIN, Nihal, “Tito, Türkleri Esir Düşünce Tanıdı”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 581, 23 Ocak 2006, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-12802-34-tito-turkleri-esir-dusunce-tanidi.html>, 25 Haziran 2013.

GÜLER, Erdenay, “Kara Leke: Srebrenitza”, <http://www.goalissimo.com/category/genel/>, 13 Ekim 2013.

GÜNEY ATEŞOĞLU, Nurşin, “Bosna-Hersek Sorunu ve Barış Görüşmeleri Süreci”, **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, Derleyen: Kemali Saybaşılı-Gencer Özcan, İstanbul: Bağlam Yayınevi, 1997, ss.261-282.

GÜNEY ATEŞOĞLU, Nurşin, “Bu Fırsat Kaçmasın”, **Milliyet Gazetesi**, 5 Temmuz 1995, s.18.

HADŽOVIĆ, Denis, **The Costs and Benefits of Bosnia and Herzegovina Joining NATO Alliance**, Center for Security Studies-BH, Ağustos 2009, http://www.css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_troskovi%20i%20beneficije%20pridruzivanja%20nato%20eng.doc%201.pdf, 29 Ağustos 2014.

HATIPOĞLU, M. Tahir, **Bosna’ya Farklı Bakış**, Ankara: Sevil Yayınları, 1996.

HOLBROOKE, Richard, **Bir Savaşı Bitirmek**, Çeviren: Belkıs Çorakçı Dişbudak, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.

International Crisis Group (ICG) Report, **Bosnia’s Dual Crisis**, Europe Briefing, No: 57, 12 November 2009, [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/B57%20Bosnias%20Dual%20Crisis.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/B57%20Bosnias%20Dual%20Crisis.pdf), 19 Mart 2014.

IZETBEGOVIĆ, Alija, **Tarihe Tanıklığım**, Çeviren: Alev Erkilet-Ahmet Demirhan-Hanife Öz, İstanbul: Klasik Yayınları, 2003.

İLHAN, Mehmet Suat, **Bosna Hersek Vahşeti ve Dünya Kamuoyu**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2010.

İŞÇEN, Oktay, “Bosna-Hersek Dramı ve Tepkide Ölçü”, **Milliyet Gazetesi**, 28 Ocak 1993, s.17.

İzmir Bosna Hersek Fahri Başkonsolosluğu Resmi İnternet Sitesi, BİH Siyasi ve İdari Yapı, http://www.izmirkonzulatbih.org/?page_id=4, 21 Eylül 2013.

JELAVICH, Barbara, **Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl**, Çeviren: Zehra Savan-Hatice Uğur, Cilt: 2, İstanbul: Küre Yayınları, 2009.

JUNCOS, Ana E., **The EU’s post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina**, Southeast European Politics, Yıl: 2005, Cilt: 6, No: 2,

<http://www.seep.ceu.hu/archives/issue62/juncos.pdf>, 19 Eylül 2014, ss.88-108.

KAPTAN, Atike, **Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek Tarihi ve Türkiye-Bosna-Hersek İlişkileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2008.

KARAOSMANOĞLU, Ali ve ÜNAL, Hasan, “ABD Barış Planı Saldırmanı Ödüllendiriyor”, **Milliyet Gazetesi**, 19 Eylül 1995, s.18.

KARATAY, Osman, **Bosna-Hersek Barış Süreci: Dayton Barış Antlaşması Eki ile**, Ankara: Karam Yayınları, 2002.

KARLUK, Rıdvan, “Avrupa Birliği’nin Batı Balkanlara Genişleme Süreci”, **Sakarya Gazetesi**, 10 Ağustos 2014, <http://www.sakaryagazetesi.info/yazarlar.php?sayfa=detay&oku=60808>, 29 Ağustos 2014.

KOHEN, Sami, “Bosna Konusunda Ne, Nasıl, Neden?”, **Milliyet Gazetesi**, 22 Temmuz 1995, s.16.

KONDO, Saida, **Bosna-Hersek Coğrafyası**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Türkiye Coğrafyası) Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.

“Kosova Kan Gölü”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 171, 14 Mart 1998, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-3544-26-kosova-kan-golu.html>, 17 Ekim 2014.

“Kosova Meydanı’ndan Katliamına-4”, **Türkiye Gazetesi**, 29 Nisan 1999, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a1517.aspx>, 27 Ekim 2014.

Kriz Sarmalında Bosna-Hersek: Devlet Krizi, Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu (DPF) Araştırma Raporu, No: 2, 2012, <http://dispolitikaforumu.com/wp-content/uploads/2013/05/ar-3.pdf>, 27 Haziran 2013.

LARRABEE, Stephen, “Unfinished Business in Europe”, **European Union Institute for Security Studies (EUISS)**, 2011,

<http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Transatlantic2011.pdf>, 17 Haziran 2014.

MALCOLM, Noel, **Bosna'nın Kısa Tarihi**, Çeviren: Aşkın Karadağlı, İstanbul: Om Yayınevi, 1999.

MAZOWER, Mark, **The War in Bosnia: An Analysis**, London, 1992.

MUJEZİNOVİÇ, Mirzet, “Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Politikası Çerçevesinde Bosna Hersek ile İlişkileri”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi (UHP)**, Yıl: 2007, Cilt: 3, No: 12, ss.65-82,

http://www.usakgundem.com/makale/46/avrupa-birli%C4%9Fi%E2%80%99nin-bat%C4%B1-balkan-politikas%C4%B1-%C3%A7er%C3%A7evesinde-bosna-hersek-ile-%C4%B0li%C5%9Fkileri.html#_ftnref, 3 Eylül 2014.

MUJEZİNOVİÇ, Mirzet, “Bosna-Hersek AB Yolunda Büyük Bir Adım Attı”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 5 Mart 2008,

<http://www.usak.org.tr/print.php?id=365366172&z=2>, 15 Eylül 2014.

NATO'nun Amacı, Çalışma Şekli ve Faaliyetleri, **Sabah Gazetesi**,

http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/nato66/dosya_77.html, 10 Eylül 2014.

NUMANOVIÇ, Amin, **Dayton Sonrası Bosna Hersek ve Avrupa-Atlantik Entegrasyonu**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

RÜMA, İnan, “Uluslararası Toplum ve Egemenlik: Bosna Hersek Örneği”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2008, Cilt: 63, No: 1, ss.238-269.

SAMARY, Catherine, **Parçalanmış Yugoslavya ve Bosna'da Etnik Savaş**, Çeviren: Bülent Tanatar, İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1995.

SANCAKTAR, Caner, “Dayton Barış Anlaşması’nın 10. Yılında Bosna-Hersek”, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), 27 Ocak 2006, http://tasam.org/tr-TR/Icerik/347/dayton_baris_anlasmasinun_10_yilinda_bosna-hersek, 30 Mart 2013.

SANCAKTAR, Caner, “Balkanlar’da Büyük Dönüşüm”, TASAM, 10 Haziran 2010, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1277/balkanlarda_buyuk_donusum, 16 Nisan 2013.

SANCAKTAR, Caner, “Avrupa Birliği Yolunda Bosna-Hersek” TASAM, 29 Aralık 2007, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/747/avrupa_birligi_yolunda_bosna-hersek, 19 Nisan 2013.

SEBASTIÁN, Sofía, “Leaving Dayton Behind: Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina”, **European Think Tank for Global Action (FRIDE) Working Paper 46**, Kasım 2007, http://fride.org/download/WP46_Dayton_Bosnia_Herzegovina_EN_nov07.pdf, 10 Temmuz 2014, ss.1-16.

SELVER, Mustafa, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.

SOYSAL, İsmail ve KUT, Şule, **Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996**, İstanbul: OBİV Yayınları, 1997.

ŞAFAK, Yasin, **Bosna Savaşı ve Yugoslavya’nın Parçalanması**, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

TANGÖR, Burak, **Avrupa Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri ve Türk Dış Politikası**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2007.

TAŞAR, M. Murat, METİN, Burhan ve ÜNALTAY, Altay, **Bosna-Hersek ve Postmodern Ortaçağa Giriş**, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1995, http://www.murat-tasar.net/Kitap_BH_IV_Bol_parcalanmaya.htm, 10 Aralık 2013.

TAŞAR, M. Murat, “Bir İktidar Kurdu: Slobodan Miloseviç”, **Ülke Dergisi**, Yıl: 1999, Sayı: 38, <http://mmurat-tasar.net/Milosevic.htm>, 28 Temmuz 2014.

TAŞAR, M. Murat, “Bosna-Hersek’te Entegrasyon Sorunları”, **Ülke Dergisi**, Yıl: 1997, Sayı: 29, http://mmurat-tasar.net/B_H_entegrasyon_sorunlari.htm, 30 Temmuz 2014.

T.C. Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Bosna Hersek Ülke Raporu Temmuz 2013,
<http://www.counsellors.gov.tr/upload/BH/Bosna%20Hersek%20%C3%9C%20Raporu%20Temmuz%202013.pdf>, 15 Haziran 2013.

TEKİN HALİLOVİÇ, Cemile, **Bosna-Hersek Devleti: 1991-2011**, 3. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi, 2012.

“Timeline: Siege of Srebrenica”, BBC News, 9 Haziran 2005, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/675945.stm>, 16 Temmuz 2013.

TURHAN SEL, Fatma, “Batı Balkanlar ‘Avrupalı’ Olacak mı?”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı (SETA), 28 Şubat 2011, <http://setav.org/tr/bati-balkanlar-avrupalı-olacak-mi/yorum/846>, 15 Eylül 2014.

TÜRBEDAR, Erhan, “Barışın 15.Yıldönümünde Bosna-Hersek: Dayton Barış Anlaşması’nın Neticelerinin Değerlendirmesi”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Aralık 2010, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1292831752-6.Barisinin_15._Yildonumunde_Bosna_Hersek.pdf, 19 Haziran 2013.

TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, “Avrupa’nın Ortasında Bir Siyasal ve Yönetimsel Başarısızlık Örneği: Bosna-Hersek”, **Üç Deniz Havzası Ülkeleri Ortak Yönetim Kültürü ve Yeniden Yapılanma Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Editör: M.Ulvi Saran v.d., No: 2, 2012, ss.83-90.

TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, “Bosna-Hersek Seçimleri: Değişim Kaf Dağı’nın Ardında”, 18 Ekim 2014, <http://blog.radikal.com.tr//dunya/bosna-hersek-secimleri-degisim-kaf-daginin-ardinda-76114>, 2 Kasım 2014.

UZGEL, İlhan, “Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Yıl: 1992, Cilt: 47, No: 1, 1992, ss.217-244.

ÜÇYILDIZ, Ceyda, **Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin Yeniden Yapılanmasında AB’nin Rolü**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Toplulukları (Uluslararası İlişkiler) Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

ÜNAL, Hasan, “Balkan Diplomasından Bir Kesit: Bulgaristan’ın Bağımsızlık İlanı ve Osmanlı Dış Politikası, 1908-1909”, **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, Derleyen: Kemâli Saybaşıllı-Gencer Özcan, İstanbul: Bağlam Yayınevi, 1997, ss.53-66.

Venice Commission Report, **Opinion On The Constitutional Situation In Bosnia and Herzegovina And The Powers Of The High Representative**, CDL-AD(2005)004, 11 Mart 2005, [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2005\)004-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2005)004-e.aspx), 15 Eylül 2014.

WOEHREL, Steven, “Bosnia: Current Issues and U.S. Policy”, **Congressional Research Service**, 29 February 2012, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40479.pdf>, 18 Eylül 2013.

YAHYA, Harun, **Gizli El Bosna’da**, İstanbul: Vural Yayıncılık, 2002, <http://www.harunyahya.org/tr/Makaleler/8394/gizli-el-bosnada>, 10 Kasım 2013.

YANTUNA, İlknur, “Dayton Barış Sürecinden Son Gelişmelere: Bosna-Hersek”, TUIÇ Akademi, 30 Ekim 2009, <http://www.tuicakademi.org/index.php/bolgeler/balkanlar/63-dayton-baris-surecinden-son-gelismelere-bosna-hersek>, 12 Mayıs 2014.

YAPICI, Merve İrem, “Bosna Hersek’te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi (UHP)**, Yıl: 2007, Cilt: 2, No: 8, ss.1-24.

YILDIZ, Zekeriya, **Bosna Hersek: Geçmişten Günümüze**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1993.

YURTSEVER, Ali H., “Bosna Dramı Zor Biter...”, **Milliyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1995, s.18.

Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) Resmi İnternet Sitesi, The General Framework Agreement: Annex 2, 14 Aralık 1995,

http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=370, 16 Haziran 2013.

YÜKSEL, Naim, **Contribution of EU to Bosnian Peace After Dayton Agreement**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

YÜRÜR, Pınar, **Uluslararası Toplumun Bosna-Hersek’i Yeniden Yapılandırma Süreci ve Modeli**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Tunç PULAT
Doğum Yeri ve Tarihi : Şişli / 16.06.1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Çankaya Üniversitesi (İktisat)
Yüksek Lisans Öğrenimi : Atılım Üniversitesi (Uluslararası İlişkiler)
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, İtalyanca
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi : pulat.tunc@hotmail.com

Tarih : 13.01.2015

